

Antti Maunu

*Suomi
Finland*
100

HUMALAN

Alkoholikeskustelun

TÄLLÄ

uudet suunnat

PUOLELLA

*Syödään
Yhdessä*

HUMALAN TÄLLÄ PUOLELLA

Alkoholikeskustelun uudet suunnat

Tekijätiedot

Kirjoittaja

Antti Maunu

© Antti Maunu, ELO-säätiö

Kuvitus kuvat

Mari Huhtanen

Taitto & graafinen suunnittelu

Jarmo Wideman

Painopaikka

Kiriprintti, Helsinki 2017

Kustantaja

ELO – Suomalaisen ruokakulttuurin
edistämissäätiö

ISBN 978-952-68741-0-4

Syödään yhdessä -julkaisusarja

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ.....	4
JOHDANTO	6
1. MUUTAKIN KUIN HUMALAA	
Pienjuominen suomalaisessa alkoholikulttuurissa.....	8
Mikä ihmeen pienjuominen?	8
Ruokajuominen: tärkeä kupla	9
Vapaasti kotona: suomalaisen juomisen perustilanne.....	12
Pistäydytään parilla: määrää vai laatua?	13
Sivistynyt, arkistuva viini.....	14
Elinvoimainen olut	16
Väkevät ja pienjuominen: vahva historia, ohuempi nykytila.....	17
Alkoholittomat vaihtoehdot ja aito liberalismi	19
2. JOUSTAVA JUOMINEN	
Juomisen kolme lajityyppiä.....	22
Rennosti, nautiskellen, vapaalla: pienjuominen.....	24
Pienjuominen ja alkoholi: paljonko on paljon?.....	26
Pienjuomisen haitat: tissuttelu ja alkoholin valuminen arkeen.....	27
Hauska ja hallittu karnevaali: bilejuominen	28
Bilejuominen ja alkoholi: sivistyneesti humalassa	29
Bilejuomisen haitat: porukasta putoaminen.....	30
Sekoilut, irtiotot ja nollaukset: kannäminen.....	30
Ei käyttö, vaan käytös. Missä kulkee humalajuomisen raja?	33
Alkoholi paikkaa arjen puutteita.....	34
3. NEGATIIVINEN IDENTITEETTI	
Miksi humala hallitsee?	36
Satavuotiaat rintamalinjat ja alkoholipolitiikan asemasota.....	37
Entä positiivinen identiteetti?	39
4. JUOMISPUHE ILMAN VAAHTOA	
Alkoholikeskustelun uudet suunnat.....	40
Vuohet ja lampaat: juominen yhdistää, ei erota	41
Yhdessäolo ja vapaus: juomisen hyvät puolet	41
Ehkäisevä työ: samaa, mitä juomalla, mutta vielä paremmin	42
Entä jos meillä onkin alkoholikulttuuri?	43
Lauantaipullo: juomisen omaehtoinen säätely.....	43
Maksimoi hyödyt, minimoi haitat, mutta älä kiellä kumpaakaan	44
Tilannetajua myös keskusteluun.....	45
Mitä hyötyä uusista näkökulmista on?	45
VIITTEET	47
LÄHTEET	48

TIIVISTELMÄ

Suomalaista juomatapaa pidetään usein humalahakuisena ja kehittymättömänä. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan suomalaista alkoholikulttuuria ja sen historiaa laajan kirjallisuuskatsauksen, asiantuntijahaastatteluiden sekä osin aiemmin analysoimattomien aineistojen pohjalta. Tutkimus osoittaa, että Suomessa on vuosisatainen, rikas oma juomakulttuuri, johon kuuluu myös juomisen itsesäätelyä sekä muunlaista kuin humalahakuista juomista.

Suomalaista alkoholikulttuuria jäsennetään tutkimuksessa alkoholin ja arjen suhteen kautta. Ns. viinimaissa alkoholi on tiivis osa arkea, elintarvike ruokapöydässä, mutta suomalaisessa kulttuurissa alkoholi vie arjesta pois. Suomessa alkoholilla voidellaan sosiaalisia tunteita ja kevennetään arkea, joka ei aina anna tilaa kohdata toisia tai ottaa rennosti. Suomalainen juominen avaa portit yhdessäoloon ja vapauteen. Samalla tutkimus osoittaa, että juomisen vieminen arjen reunoille tai sen yli on Suomessa keskeinen kulttuurinen keino säädellä juomista sekä sen haittoja. Juominen erotetaan arjesta, jotta arjen tärkeät rutiinit kuten työ ja perhe-elämä eivät vaarantuisi. Vastaavasti arjen rutiinien hoitaminen kunnialla antaa suomalaisille luvan nauttia juomisen hyvistä puolista ja ottaa etäisyyttä arkeen.

Tutkimuksessa suomalaiset juomatavat tai -tilanteet jaetaan kolmeen lajityyppiin: pienjuomiseen, bilejuomiseen ja kannäämiseen. Myös juomisen lajityyppiä erottaa selkeimmin niiden etäisyys arjen säännöistä ja toimintatavoista. Pienjuominen on uusi käsite, joka tarkoittaa lähellä arkea ja arjen käytäntöjä pysyvää juomista. Pienjuominen on ikään kuin keidas, joka tuo arjen piiriin rentouden, vapaalla olon ja nautinnon kokemuksia. Bilejuomisen keskiössä on toisten ihmisten kohtaaminen ja hauskanpito yhdessä. Bilejuomisessa ylitetään arkea, mutta yleensä turvallisissa puitteissa ja arjesta erottuvina aikoina: iltaisina ja öisin, viikonloppuna tai loma-aikoina. Samalla biletilanteissa odotetaan, että bilettäjä pysyvät toimintakuntoisina ja kykenevät yhteiseen hauskanpitoon. Kannääminen tarkoittaa juomistilanteita, jossa arjen sääntöjä ja odotuksia ylitetään rajusti ja usein pitkäkestoisesti.

Kännätessä voi tapahtua melkein mitä vain, koska arjen säännöt pätevät vain vähän jos lainkaan. Juomisen lajityypeissä ratkaiseva tekijä ei ole juodun alkoholin määrä, vaan tilanteen ja toiminnan kokonaisuus. Pienjuomisen piiriin kuuluvat pitkät illalliset tai tasainen arkisiemäily voivat sisältää suuria alkoholimääriä, ja rajuja bileitä tai muita irtiottoja voivat siivittää vähäisetkin juomismäärät.

Tutkimuksen mukaan suomalainen juominen on joustavaa ja monipuolista. Useimmat suomalaiset osaavat ja haluavat juoda monin eri tavoin aina tilanteen mukaan. Tätä voidaan tulkita yleisemmän sosiaalisen ja kulttuurisen moniarvoisuuden valossa. 2000-luvun suomalaisille on tärkeää tulla toimeen erilaisissa tilanteissa erilaisten ihmisten kanssa, ja sama pätee myös juomistilanteisiin. Koska useimmat suomalaiset juovat monella eri tavalla, suomalaisten juomista ei ole mielekästä kuvata sen perusteella, ketkä juovat mitenkin, vaan tarkastelemalla erilaisia juomisen lajityyppejä.

Tutkimuksen pohjalta esitetään avauksia realistisempaan ja rakentavampaan alkoholikeskusteluun. Keskeisiä argumentteja ovat:

- Suomessa on rikas, oma alkoholikulttuuri. Meidän pitää ymmärtää ja pyrkiä vahvistamaan sitä sen omista lähtökohdista. Muutosta ei synny paheksuamalla suomalaista juomista kehittymättömäksi ja pyrkimällä muuttamaan sitä epärealististen mielikuvien mukaan.
- Kaikkeen juomiseen liittyy hyötyjä ja haittoja. Tämän ymmärtävät myös juojat itse. Siksi järkevä alkoholipolitiikka ja -keskustelu pyrkii maksimoimaan juomisen hyötyjä ja minimoimaan haittoja eikä kiellä kumpiakaan. Koska kaikki juominen voi tuottaa hyötyjä ja haittoja, myös erilaisten juojien, juomatapojen tai -tilanteiden arvottaminen parempiin tai huonompiin on tarpeetonta ja harhaanjohtavaa.
- Juominen on vahvasti tilanne- ja kontekstisidonnaista toimintaa. Juomisen joustavuus on myös juojien itsensä parissa arvostettu asia. Siksi alkoholi-

politiikassa ja -keskustelussa on syytä huomioida muutakin kuin itse alkoholi ja sen saatavuus. Eriyisesti keskustelua tarvitaan juomisen sosiaalisista, kulttuurisista ja emotionaalisista syistä ja seurauksista, jotka ovat juojille itselleen tärkeimpiä.

Alkoholikeskustelun uuden agendan asettaminen näistä lähtökohdista voi tuottaa suuria poliittisia ja kulttuurisia voittoja. Alkoholiasioissa kansalaisten luottamuksen voittaa varmimmin se taho, joka kykenee tunnistamaan ja tunnustamaan ihmisten alkoholinkäytön eri puolet, antamaan niille asiaankuuluvan arvon sekä tarjoamaan toimivia välineitä sen omaehtoiseen muuttamiseen paremmaksi.

JOHDANTO

” MOTTO

Juomiskulttuuria ja juomisen syitä pitää ensin ymmärtää, vasta sitten niihin voi vaikuttaa.

Suomessa juodaan humalahakuisesti, mutta myös monin muin tavoin. Tästä huolimatta itseymmärryksemme ja useimmat julkiset keskustelut ovat virittyneet humalajuomisen ympärille. Myös vahvimmat juomiseen liittyvät intohimot, niin positiiviset kuin negatiiviset, kiinnittyvät humalaan. Ei-humalahakuinen juominen on jäänyt vähemmälle tarkastelulle ja ymmärrykselle. Tämä on tuottanut monin tavoin vääristynyttä ja ongelmallista keskustelua alkoholista ja sen käytöstä Suomessa.

Tämän tutkimuksen tarkoitus on tarjota välineitä aiempaa avarammalle ja rakentavammalle alkoholikeskustelulle Suomessa. Ensimmäisessä luvussa käyn läpi ei-humalahakuisen juomisen erilaisia tapoja ja tilanteita nykyaikana ja historiassa. Esittelen luvussa myös uudiskäsitteen pienjuominen kuvaamaan koostavasti ei-humalahakuisia juomatapoja ja -tilanteita. Luvun pääviesti on, että **Suomessa harrastetaan ja on aina harrastettu myös ei-humalahakuista pienjuomista. Se on kuitenkin toisenlaista kuin esimerkiksi eteläeurooppalainen viinikulttuuri.** Suomessa keskeinen pienjuomisen juoma on 2000-luvulla olut, historiassa paloviina. Tyypillinen pienjuomisen tilanne on vapaa-aika kotona, ei kuitenkaan ruuan kanssa.

Toisessa luvussa käyn läpi pienjuomisen paikkaa suomalaisessa alkoholikulttuurissa sekä sen suhdetta muihin juomatapoihin ja juomistilanteisiin. Analyysin tulos on, että **Suomessa on useita erilaisia juomistilanteita ja useimmat juojat haluavat ja osaavat juoda eri tavoin erilaisissa tilanteissa.** Siksi suomalaisen juomisen ymmärtäminen edellyttää nimenomaan erilaisten juomistilanteiden ymmärtämistä. Erilaisiin juomistilanteisiin kytkeytyy myös monenlaista omaehtoista säätelyä, eikä sitä ilmene pelkästään lähellä arkea pysyvässä pienjuomisessa. Humalakin voi olla sivistynyttä. Vastaavasti kaikissa juomistilanteissa on omat haittansa, ja hienoimmallakin viinillä voi päästä huonoon kuntoon, pilata elämänsä ja kuormittaa yhteiskuntaa ja läheisiä.

Kolmannessa luvussa pohdin, miksi humalan paikka itseymmärryksessä ja julkisissa keskusteluissa on niin vahva ja itsestäänselvä, vaikka se ei ole tutkimuksen

valossa koskaan ollut ainoa juomatapamme. Samalla selvitän, miksi humalajuomista pidetään usein primitiivisenä ja haitallisena ja arkista pienjuomista sivistyneenä ja turvallisena, vaikka molempiin liittyy niin säätelyä kuin riskejäkin.

Neljännessä luvussa esitän kootusti katsauksen pohjalta avauksia ja lähtökohtia rakentavalle, järkevälle ja kypsälle alkoholikeskustelulle. Kiinnitän huomiota muutamisiin keskustelua keskeisesti vääristävään argumenttiin tai oletukseen, joita pyrin kääntämään realistisemmaksi ja rakentavammaksi.

Katsauksen luvut muodostavat kukin oman kokonaisuutensa, joten niitä voi lukea myös toisistaan erillisinä artikkeleina. Alkoholikeskustelusta kiinnostunut lukija voi siirtyä suoraan lukuihin 3 ja 4, joissa toteutuu tutkimuksen varsinainen tehtävänanto keskustelun virittämistä. Nämä luvut ovat myös tiiviimpiä kuin luvut 1 ja 2, jotka painottuvat vahvasti tutkimustulosten esittelyyn. Tieteellisestä keskustelusta ja tutkimustuloksista kiinnostuneet lukijat löytävät eniten luvuista 1 ja 2.

Katsauksen aineistona on suomalainen alkoholitutkimus etenkin yhteiskuntatieteiden, kansatieteen ja historian aloilta. Lisäksi olen haastatellut kahta korkean tason asiantuntijaa, ruokakulttuurin professoria Johanna Mäkelää Helsingin yliopistosta sekä alkoholisosiologian professoria Jukka Törröstä Tukholman yliopistosta. Hyödynnän myös omaa tutkimustyötäni juomisen parissa. Olen tehnyt laadullista ja kulttuurista alkoholitutkimusta noin 15 vuoden ja 50 julkaisun verran.

Tutkimuksen toimeksiantaja on ELO – Suomalaisen ruokakulttuurin edistämissäätiö. Sitä ovat rahoittaneet myös Elintarviketeollisuusliitto, Panimo- ja virvoitusjuomateollisuusliitto sekä Päivittäistavarakauppa ry. Raportissa esitetyt näkemykset ovat kuitenkin omiani tai lähdeviitteissä mainittujen tutkijoiden tulkintoja eivätkä välttämättä edusta rahoittajien kantoja. Olen tietoisesti pyrkinyt etsimään faktoja ja näkökulmia, joista alkoholikeskustelun eri osapuolet voisivat olla riittävän samaa mieltä käydäkseen

järkevää, rakentavaa ja kaikkia osapuolia hyödyttävää keskustelua. **Raportissa ei siksi käsitellä esimerkiksi alkoholin saatavuuspolitiikkaa, vaan keskitytään juomisen sosiaalisiin ja kulttuurisiin puoliin. Ne jäävät julkisissa keskusteluissa usein pintapuoliselle käsittelylle, vaikka juojille itselleen ne ovat kaikkein tärkeimpiä.** Tietyin tavoin juomalla ihmiset ilmaisevat itseään, omia tunteitaan, suhteitaan toisiin ihmisiin sekä sitä mitä he ovat tai haluaisivat olla. Nämä ovat ihmiselämän perusvoimia, usein vahvempia kuin rationaaliset valinnat tai tietoinen ajattelu. Siksi myös kaikki pyrkimykset vaikuttaa juomatapoihin tai juomiskulttuuriin edellyttävät juomisen sosiaalisten ja kulttuuristen puolten tuntemista. Juominen on tunnetta – ja usein myös juomisesta puhuminen. Näitä tunteita pyrin tässä katsauksessa sanoittamaan ja rakentamaan niille siltoja myös keskusteluun rakentavan ja kriittisen järjen kanssa.

1.

MUUTAKIN KUIN HUMALAA

Pienjuominen suomalaisessa alkoholikulttuurissa

Suomessa on juotu humalahakuisesti halki vuosisatojen. **Vähemmän tunnettua on, että myös ei-humalahakuista juomista on harrastettu Suomessa läpi vuosisatojen.** Se ei ole 1900-luvun viimeisten vuosikymmenten ilmiö. Ei-humalahakuinen juominen on kyllä lisääntynyt voimakkaasti 1960-luvulta alkaen, mutta samalla myös humalajuominen on lisääntynyt. Erilaiset juomatavat eivät muodosta nollasummapeliä, vaan niillä on oma logiikkansa, omat tapansa ja tilanteensa. Siksi **erilaisia juomatapoja ja juomistilanteita on tärkeää tarkastella itsenäisesti, niiden omilla ehdoilla ja vertaamatta niitä toisiin tapoihin.**

Ei-humalahakuisesta juomisesta on olemassa runsaasti havaintoja ja tutkimustuloksia. Ne ovat kuitenkin hajallaan eri lähteissä ja kokoan niitä yhteen tässä luvussa. Jäsennän ilmiötä yhtäältä erilaisten ei-humalahakuisten juomistilanteiden kautta ja toisaalta erilaisten juomatyyppien valossa (viini, olut, väkevät ja alkoholittomat). Ei-humalahakuiselle juomiselle ei ole suomen kielessä olemassa vakiintunutta, yleiskielistä ilmaisua. Siksi nimitän ei-humalahakuista juomista uudissanalla *pienjuominen*.

MIKÄ IHMEEN PIENJUOMINEN?

Arkipuheessa alkoholinkäyttö määrittyy helposti humalan alueeksi. Humalasta ja humalajuomisesta on olemassa paljon värikkäitä ilmaisuja. Myös kevyemmästä juomisesta puhutaan, mutta vakiintuneita ilmaisuja on vähemmän. Myöskään yleistermiä kuvaamaan ei-humalahakuista juomista ei arkipuheessa ole. Ilmaisuihin ”ei-humalahakuinen juominen” on kömpelö, ja se asettaa humalan standardiksi, josta jotenkin kummallisesti poiketaan.

Yleispätevän ilmaisun puutteessa ei kuitenkaan ole kyse siitä, että humala olisi suomalaisen juomisen ainoa malli. Pikemminkin kyse on siitä, että suomalaisessa kulttuurissa ei ole ollut tarvetta kehittää yhtä ilmaisua kuvaamaan alkoholin paikkaa tai roolia kevyen juomisen tilanteissa. Syynä on, että **kevyen juomisen tilanteissa alkoholin tai juomisen merkitys määrittyy tilanteesta ja toiminnasta. Alkoholilla ei ole itseisarvoa, vaan se saa paikkansa osana muuta toimintaa.** Puolestaan humalajuomisen ilmaisuissa alkoholin käyttö ja vaikutukset määrittävät usein

tilannetta humalatilanteeksi, ja toiminnan muut merkitykset jäävät ilmaisuihin toisarvoisiksi, vaikka myös humalatilanteissa tehdään yleensä muutakin kuin humallutaan.

Juomiseen liittyvien ilmaisujen vaillinaisuus tuottaa epätasapainoa paitsi kieleen, myös ajatteluun ja juomista koskevaan itseymmärrykseen. Syntyy helposti harhakuva, että humala todella olisi kaiken suomalaisen juomisen A ja O. Siksi on tärkeää etsiä myös vaihtoehtoisia ilmaisuja, jotka kuvaavat tilannetta laajemmin ja todenmukaisemmin.

Oma ehdotukseni ei-humalahakuiselle juomiselle on *pienjuominen*. Se on analyyttinen uudissana, hieman tylsäkin, eikä sellaisena herätä juuri mielikuvia tai tunteita suuntaan eikä toiseen. Juuri siksi pidän sitä hyvänä. Se ei kanna mukanaan vanhoja asenteita tai intohimoja, ja siksi sitä voidaan käyttää neutraalina terminä kuvaamaan suomalaisen juomisen vähemmän ymmärrettyä puolta. Tämä on alkoholikeskustelun kehittymisen kannalta tärkeää: jos jo sanojen käytöllä tehdään arvovalintoja, keskustelu myös niitä kuvaavien ilmiöiden äärellä jää luultavasti pieneen samanmielisten piiriin.

Myös muita ilmaisuja pienjuomiselle voidaan pohtia. Niidenkin ongelma on kuitenkin usein siinä, että ne kuvaavat asiaa turhan kapeasti, usein arvovarautuneesti tai jonkun tietyn elämäntyylin puitteissa. Eräs varteenotettava ilmaus voisi olla kevytjuominen. Se saattaa kuitenkin sekoittaa kevytjuomiin ja leimautua yleisesti kevyen elämäntavan kannattajiin. Kärjistäen: jos tukevatekoinen heavy-fani juo lasillisen vahvaa viskiä sikarin kanssa, onko se kevytjuomista? Voitaisiin ehkä puhua myös nautiskelusta tai nautintojuomisesta. Nautiskelukin on kuitenkin ilmaisuna ja elämänasenteena kulttuurisesti väritynyt. Se sopii hyvin esimerkiksi korkeasti koulutettujen, hienostuneiden kaupunkilaisnaisten pirtaan, mutta entä maakuntien työmiehet, jotka tempaisevat yhden saunaoluen yhdellä huikalla? Vaikka juominen jäisi tilanteessa yhteen olueen, puhe nautintojuomisesta tuottaa helposti koomista sävyä. Samalla se tulee helposti tehneeksi korkeasti koulutettujen

kaupunkilaisten juomatavoista standardin, johon muita pyritään asettamaan. Pienjuomisella ei tällaisia rasitteita ole ja siksi käytän sitä tässä raportissa.

RUOKAJUOMINEN: TÄRKEÄ KUPLA

Ruokajuomisesta puhutaan julkisuudessa paljon uuden alkoholikulttuurin ja sivistyneen juomatavan airueena. Sellaisena se on myös kulttuurisesti ja julkisissa keskusteluissa tärkeä pienjuomisen tilanne. Tutkimukset kuitenkin osoittavat, että ruokailu ei ole Suomessa kovin yleinen alkoholin nauttimisen tilanne. Suomessa juodaan ruuan kanssa maitoa, piimää ja erilaisia vesiä. Siksi **ruokajuomisen merkitys on mielikuvissa tärkeämpi kuin todellisessa käyttäytymisessä.**

Ruokajuomispuheen kulttuurinen kaikupohja on mielikuva etelä- ja keskieurooppalaisista ruokailutilanteista, joissa alkoholia ja etenkin viiniä käytetään elintarvikkeena ja seurustelun välineenä, ei niinkään päihteenä. Se on ollut esimerkiksi 1950–80-luvulla tärkeä valtiollisen alkoholipolitiikan ohjenuora paitsi Suomessa, myös muissa Pohjoismaissa. Viinien juomisen aterioidella uskottiin tarkoittavan automaattisesti haitattomampaa ja sivistyneempää alkoholinkäyttöä.¹

Sivistys ja sen tavoittelu on ollut valtiollisen alkoholipolitiikan keskiössä aina 1900-luvun alusta saakka. Valtiojohto ja kulttuurieliitti ovat 1800-luvulta alkaen määritelleet Suomea ja suomalaisia metsäläisiksi, elinkeinoiltaan, asuinympäristöiltään ja elämäntavoiltaan vanhakantaiseksi ja takapajuiseksi kansaksi. 1900-luvun alkupuolella vaikutti myös vahvana rotuajattelu, jonka mukaan suomalaisten perimä on heikompa kuin esimerkiksi germaani- tai skandinaavien. Siksi sivistyksen standardit ja normit piti virittää mahdollisimman kireiksi, ja juomisesta ja juomatavoista tuli keskeinen sivistämisen kohde.²

1950-luvun uutuus oli sivistyksen nimittäminen eurooppalaisuudeksi. Aiemmin suomalaisuutta oli määritelty suhteessa ruotsalaisuuteen ja venäläisyyteen, mutta nyt mittapuuksi tuli vanha eurooppa-

lainen kaupunkikulttuuri. Siihen verrattuna Suomi olikin vielä 1950-luvulla köyhä ja agraarinen. Kehitysoptimismien hengessä **uskottiin, että tuomalla suomalaisen elämäntapaan eurooppalaisen kaupunkikulttuurin näkyviä piirteitä – viinien nauttiminen aterioilla – muikin sivistys vauhdittuiksi.**³ Eräs mielenkiintoinen ilmiö tästä oli ravintoloiden ruokailupakko: alkoholijuomia sai vain, jos osti myös ruokaa. Tällä pakkosyötettiin kansalle ajatusta, että vain ruokaillessa nautittu alkoholi oli sivistynyttä ja sopivaa juomista.⁴

2000-luvulle tultaessa eurooppalaistyyppinen juominen on toki saavuttanut jalansijaa myös Suomessa. Sitä kuvaa esimerkiksi seuraava 33-vuotiaan, pankin asiakasvastaavana toimivan helsinkiläismiehen päiväkirjakertomus, joka on peräisin omista tutkimusaineistoistani⁵:

Harrastusporukan pikkujoulut. Meitä kokoontui 4 pariskuntaa Espooseen viettämään vuoden viimeisiä pikkujouluja.

Osa meistä miehistä aloitti saunomisella. Kävimme ottamassa parit löylyt ja siinä samassa joimme pari kolme saunakaljaa. Kun viimeinenkin pariskunta oli tullut, siirtyivät saunojatkkin yläkertaan missä tarjottiin tervetuliasglögi, terästettynä.

Tämän jälkeen siirryimme pöydän ääreen syömään meksikolaista ruokaa. Ruokajuomana ihmisillä oli omista mieltymyksistä riippuen punaviiniä, olutta tai siideriä. Itse join ruoan kanssa pari lasia punaviiniä. Ruokailu oli tapahtumana erittäin leppoisa ja mukava. Keskustelu velloi aiheesta toiseen ja kaikki osallistuivat siihen aktiivisesti.

Ruokailun jälkeen oli tietysti jälkiruoan vuoro ja vielä ennen pöydästä nousemista juotiin kahvit ja konjakit. Tämän jälkeen pari ihmistä ehdotti, että lähtisimme vielä keskustaan jatkamaan, mutta loppuporukka piti parempana ideana jäädä Espooseen nauttimaan takkatulesta ja muiden seurasta ja juomista. Näin jäimmekin Espooseen ja istuimme iltaa noin puoli kolmeen asti. Tässä vaiheessa alkoi

sen verran silmäluomet painaa, että katsoimme parhaaksi tilata taksin ja lähteä kotiin nukkumaan. (Mies, 33 v., asiakasvastaava)

Ylipäänsä viinin käyttö aterioilla on Suomessa lisääntynyt. Vuoden 2008 Juomatapatutkimuksen mukaan viiniä käytti ruokajuomana vähintään kerran viikossa 11 % suomalaisista, kun vuonna 1992 osuus oli 6 %. Viinin käyttö kuitenkin keskittyy ylempiin sosioekonomisiin ryhmiin ja etelän kaupunkeihin, mitä myös edellinen esimerkki kuvaa. Korkeasti koulutetuista viiniä käytti viikoittain ruokajuomana 19 % ja perusasteen koulutuksen saaneista 5 %. Pääkaupunkiseudulla viini oli viikoittainen ruokajuoma 18 %:lla, Itä- ja Pohjois-Suomessa 6 %:lla.⁶ Tämä kertoo, että suomalaiset eivät ole yksi ja yhdenmukainen joukko juomatapojen tai niiden muutosten osalta. **Meillä on kyllä viinin säännöllisiä ateriakäyttäjiä, mutta he muodostavat suhteellisen pienen erityisryhmän.** Ironista kyllä, tämä ryhmä on saman kokoinen kuin oletettu 10 % ongelmakäyttäjien joukko, johon alkoholipoliittisissa keskusteluissa usein vedotaan negatiivisessa valossa, kun vaaditaan esimerkiksi juuri viinin ateriakäyttäjille suurempia vapauksia. Vuonna 2017 julkaistaan uusi Juomatapatutkimus ja on kiinnostavaa nähdä, mikä on viinin ateriakäytön kehitystrendi 2010-luvulla.

Viime vuosikymmeninä oluen käyttö viikoittaisena ruokajuomana on vähentynyt vuoden 1992 16 %:sta vuoden 2008 10 %:iin. Oluen ruokailukäytössä vaikuttavat viinin tavoin koulutustaso ja asuinalue, ja lisäksi sukupuoli. Oluet on leimallisesti miesten ruokajuoma. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla olutta juo ruoan kanssa viikoittain 17 % miehistä ja 5 % naisista, Itä-Suomessa 13 % miehistä ja 1 % naisista.⁷ Luvut ovat peräisin vuoden 2008 Juomatapatutkimuksesta. On mielenkiintoista nähdä, näkyykö 2010-luvun olutbuumi oluen ateriakäytössä (ks. luku Elinvoimainen olut).

Yleisimmät ruokajuomat Suomessa ovat edelleen maito ja piimä. Sunnuntain pääateriaalilla vuonna 2008 niitä joi 47 % suomalaisista, olutta tai viiniä yhteensä 7 %. Historiallisesti ottaen tuore maito on ollut Suo-

messa ylellisyystuote. Sitä on saatu vain osan vuodesta lehmien ollessa talvisin ummessa, ja silloinkin siitä on usein kurnuttu voita tai tehty muita tuotteita, joita on voitu myydä tai vaihtaa muihin tavaroihin. Voidaan siis ajatella, että **maito on edustanut suomalaisessa maatalouskulttuurissa paljolti samaa, mitä viini on edustanut viininviljelymaissa: erityistä ja ravitsevaa oman elinympäristön antia.** Tämä auttaa ymmärtämään maidon valta-asemaa. Ruokapöydässä maito on Suomen viiniä.

Maitotuotteiden käyttö ruokajuomana on kuitenkin vähentynyt. Vuonna 1968 maitoa tai piimää sunnuntain pääateriaalla 92 % suomalaisista – tuplamäärä vuoteen 2008 verrattuna. Maidon paikka ruokapöydässä ei silti ole siirtynyt alkoholijuomille, vaan erilaisille vesille, jotka ovat nousseet vuoden 1968 3 %:sta vuoden 2008 40 %:iin. Erityisesti naiset, joita usein pidetään juomiskulttuurin ja elämäntapojen sivistämisen edelläkävijöinä, ovat omaksuneet vedet ruokajuomiksi. Sunnuntain pääateriaalla vuonna 2008 naisista 47 % joi vettä, miehistä 31 %.⁸ Tässä valossa **suomalaisesta ruokajuomisesta tulisikin puhua ennemmin maito- ja vesikulttuurina kuin osana alkoholikulttuuria.**

Ruokajuomisella on Suomessa myös perinteitä, jotka eivät noudata eteläeurooppalaisia malleja. Viinaa käytettiin 1800-luvun lopulle paljolti samaan tapaan kuin kahvia ja teetä sen jälkeen. Esimerkiksi aamupala saattoi olla leipää viinaryypyn kanssa. Ruokaryypyy otettiin puolisen (lounaan) ja ilta-aterian kanssa. Tarkoitus ei ollut humaltua, vaan viinasta saatiin energiaa ja pienten viina-annosten nauttiminen oli osa jokapäiväistä elämää, tapaamisia ja kohtaamisia samaan tapaan kuin kahvitelu 1800-luvun lopulta alkaen.⁹ Ennen viinan kotipolton kieltoa (1866) ylijäämäviljan poltto viinaksi oli vakiintunut tapa lähes joka talossa: viina oli helposti säilyvää, arvokasta niin kaloripitoisuudeltaan kuin sosiaalisesti, ja sitä saattoi keittää huonommastakin viljasta.¹⁰ Tästä näkökulmasta 1600–1800-luvulla

Suomen viiniä oli paloviina: omista aineksista itse tehty käyttöjuoma, jota käytettiin elintarvikkeena ja sosiaalisissa tilaisuuksissa.

Ruokajuomisella on myös uudempiä perinteitä, jotka eivät noudata eurooppalaisia tapoja. Tällainen on esimerkiksi 1970-luvulla maan tavaksi muodostunut kostea lounas, jossa ei kaihdeta humalahakuistakaan juomista eikä humalan osoittamista. Kosteat lounaat ovat kuitenkin käytännössä kadonneet. Siinä, missä 1970-luvulla ne olivat menestyvien ja menevien miesten harrastus, 2010-luvulla ne kertovat lähinnä alkoholismista tai muista elämänhallinnan ongelmista. Jos nykyään lounaalla nautitaan alkoholia, se tarkoittaa pikemminkin 12 cl viiniä tai kahvia avec, ja menestys ja menevyys ilmenevät ennemmin kiireenä kuin puoli päivää kestävinä lounaina.¹¹

Katsaus ruokajuomisen eri puoliin kertoo, että ruokajuominen ei Suomessa ole yksiselitteinen asia ja se sisältää monia ja monenlaisia kehityssuuntia. Siksi ruokajuomisesta puhuminen pelkästään keski- tai eteläeurooppalaisena viinin elintarvikekäyttönä kuvaa lähinnä tietyn, suhteellisen pienen ryhmän tapaa tai toivetta suhtautua alkoholinkäyttöön eikä niinkään tosiasiallista toimintaa,

johon laajat piirit osallistuisivat. Näiltä osin voidaan puhua jopa ruokajuomisen kuplasta.

Kulttuurisessa mielessä ruokajuominen on kuitenkin tärkeä kupla. Siihen kiteytyy toiveita ja pyrkimyksiä alkoholikulttuurin muuttamisesta, ja sellaisena se on motivoinut julkista keskustelua ja alkoholipolitiikkaa viimeistään 1950-luvulta saakka. Tällaisena se puoltaa paikkaansa edelleen, ja on myös mahdollista että eurooppalaisesta ruokajuomisesta tulee Suomessakin ajan mittaan yleinen tapa.

Mielikuvat ja toiveet eivät kuitenkaan saa etäännyä liian kauas todellisesta käyttäytymisestä, sillä silloin mielikuvat ja niiden motivoimat muutospyrkimykset

”

...maito on edustanut suomalaisessa maatalouskulttuurissa paljolti samaa, mitä viini on edustanut viininviljelymaissa.

”

eivät enää tavoita ihmisiä oman, samanmielisten piirin ulkopuolelta. Ruokajuomisen eurooppalaistuminen ole myöskään ole vääjäämätön luonnonvoima, ainoa mahdollinen kehityssuunta. **Luultavaa on, että ruokajuomisen yleistyessä myös muunlaiset juomatavat yleistyvät ja juomatapojen kirjo Suomessa kasvaa** niin kuin viime vuosikymmeninä on käynyt. Myöskään keskustelua ruokajuomisesta alkoholikulttuurin muuttajana ja sivistyksen airueena ei voida pitää uutena näkökulmana. Sitä on käyty jokseenkin samoilla argumenteilla ainakin 1950-luvulta alkaen eikä se ole reilussa puolessa vuosisadassa tuottanut kovin suurta muutosta.

VAPAASTI KOTONA: SUOMALAISEN JUOMISEN PERUSTILANNE

Kodit ovat suomalaisen juomisen yleisin näyttämö. Ruokajuomisen sijaan **tyypillisin pienjuomisen tilanne on illan istuminen kotona, tavallisimmin oman puolison kanssa.**

Kaikista juomistilanteista viime vuosikymmeninä (1976–2008) eniten on yleistynyt kotona tapahtuva juominen. Vaikka ravintoloiden määrä on kasvanut ja ravintolakulttuuri on vapautunut ja monipuolistunut, ravintoloissa tapahtuva juominen on käynyt suhteellisesti harvinaisemmaksi. Kotona juodaan yleisimmin viikonloppuna ja puolison kanssa kahden. Tyypillisimmin kotona juominen liittyy tavanomaiseen illanviettoon juttelun, tv:n katsomisen, lukemisen jne. ohessa (20 % kaikista juomistilanteista) sekä saunomiseen (18 % juomistilanteista). Nämä ovat kaksi kertaa yleisempiä kuin kotona ruokailu (9 % juomistilanteista). Oman kodin ulkopuolisista tilaisuuksista tyypillisimpiä juomistilanteita ovat erilaiset huvittelutilanteet esim. ravintoloissa (12 % kaikista juomistilanteista) sekä vierailut toisten kodeissa (10 % juomistilanteista).¹²

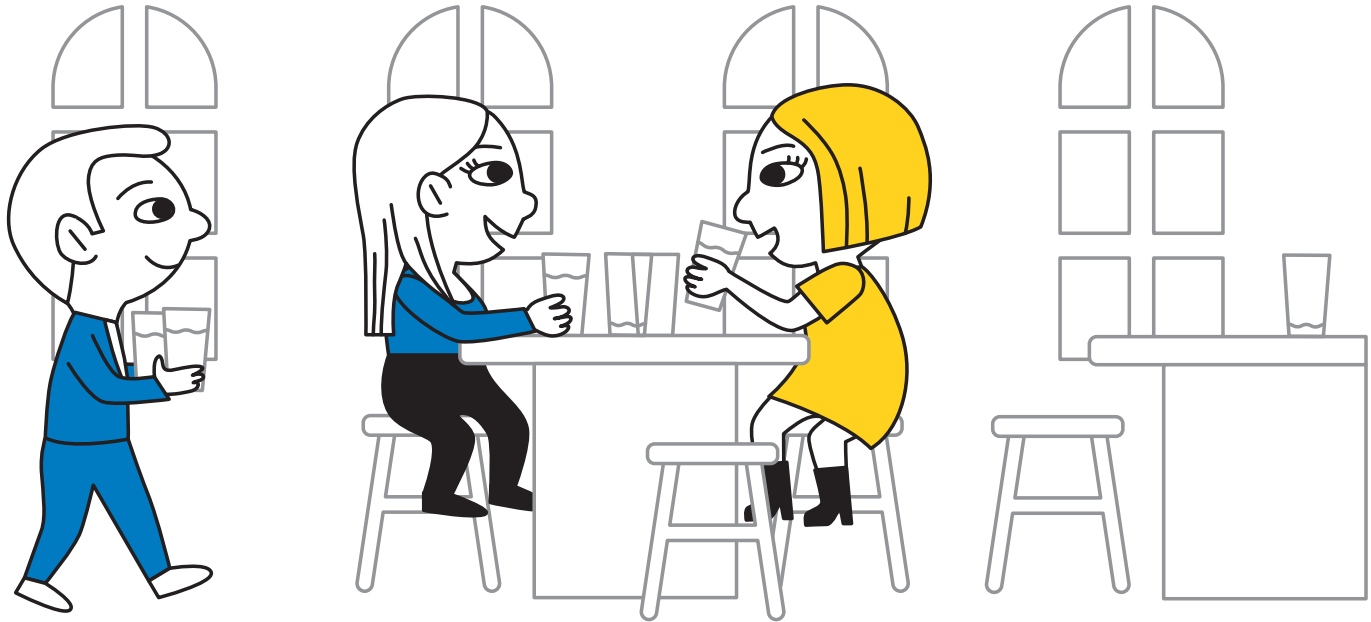
Kotoisan juomisen yleisyys kertoo pienjuomisen vahvasta asemasta ja samalla sen ominaislaadusta suomalaisessa kulttuurissa. **Suomalaiset juovat useimmin tilanteissa, joissa ollaan lähellä arkielämää, mutta samalla otetaan hieman etäisyyttä arjen paineisiin**

ja kiireisiin. Tällainen juominen merkitsee vapaalla oloa, rentoutumista ja aikaa itselle sekä läheisille. Se tuottaa ikään kuin luksusarkea, vähän parempaa kuin ihan perusarki.

Kiinnostava vertailukohta on kahvi. Kun kahvi yleistyi 1800-luvun lopulla osaksi suomalaista elämäntapaa, kahvihetkistä tuli vuosisadan ajaksi arjen juhlahetkiä. Vielä 1980-luvulla kahvimainoksissa näkyi selvästi käsityksiä kahvin ylellisyydestä, eksootisuudesta ja juhlavuudesta.¹³ Nyt kahvista on tullut arkinen kulutustavara, jota juodaan pahvimukista kadulla kulkiessa tai autossa istuessa. Arjen keitaaksi on tullut kahvihetken sijaan tuokio hyvän viinin, oluen tai vaikkapa viskin äärellä.

Alkoholin merkityksestä luksusarjen tuottajana kertoo myös se, että juominen on keskittynyt 1970-luvulta alkaen yhä enemmän viikonloppuihin. Voisi ajatella, että juomisen yleistyessä se sijoittuisi yhä taasaisemmin kaikille viikonpäiville ja kaikkiin tilanteisiin. Näin ei kuitenkaan ole. Kun vuonna 1976 viikonloppuihin sijoittui 60 % (naisilla 63 %, miehillä 57 %), vuonna 2008 viikonloppujen osuus oli 68 % (naisilla 72 %, miehillä 63 %).¹⁴ Tämä vahvistaa kevyenkin juomisen erityislaatua suomalaisessa kulttuurissa: juominen on jotain erityistä ja hienompaa kuin ihan tavallinen arki. Vaikka juominen ei johtaisi humalaan eikä nostaisi juojia suuriin korkeuksiin, alkoholi tuo silti tunnelmaan ja kokemukseen jotain ektraa. Siksi myöskään kotoisa pienjuominen ei sulaudu kokonaan osaksi arkea, vaan se muodostaa pienen, virkistävän keitaan arjen keskelle. Ja koska kevytkin juominen vie arjesta pois päin, se on luontevaa sijoittaa viikonloppuihin.

Tällä voidaan selittää osin myös sitä, miksi eurooppalainen ruokajuominen on pysynyt Suomessa suhteellisen harvinaisena. **Alkoholin silkka elintarvikekäyttö on suomalaisille ehkä liiankin tavallista ja arkista. Alkoholijuomille halutaan varata vielä arvokkaampi ja merkityksellisempi paikka kuin maidolle, piimälle ja vedelle.** Viinillä, oluella ja siiderillä on tärkeä kyky rikastuttaa illanviettoa ja muuta vapaa-aikaa, ja niitä halutaan käyttää ensi sijassa siihen.

Asiaan voi liittyä myös se, että vapaa-ajasta on tullut elämäntavan ja -rytmin kiihtyessä yhä arvokkaampaa ja harvinaisempaa. Sen arvoa ja eroa muusta elämästä halutaan korostaa, mihin alkoholijuomat tarjoavat toimivan tavan.¹⁵

PISTÄYDYTÄÄN PARILLA: MÄÄRÄÄ VAI LAATUA?

Ravintolakulttuurin vapauduttua ja monipuolistuttua 1960-luvun lopulta alkaen suomalaisten ravintolakäynnit ovat lisääntyneet ja monipuolistuneet. 2000-luvulla ravintoloissa myydyin alkoholin määrä on laskenut 1990-luvun huippuvuosista, mutta ravintoloissa juomisen sosiaalisia ja kulttuurisia ulottuvuuksia tämä ei ole oleellisesti muuttanut.

Käytössä ei ole tilastoja, joista kävisi ilmi, kuinka paljon suomalaisissa anniskelupaikoissa juotaisiin eri tilanteissa ja tarkoituksissa. Kulttuurisen alkoholitutkimuksen valossa vaikuttaa kuitenkin siltä, että anniskelupaikoissa juodaan pääosin samalla tavoin ja samoista syistä kuin kotona tai kylässä. Pienjuomisen

osalta ravintoloissa käydään syömässä ja nautitaan viiniä tai olutta osana ateriala, tavataan ystäviä ja tuttavuuksia sekä pistäydytään lasillisella virkistymässä, rentoutumassa tai muuten pyöristämässä arjen nurkkia.

Suomessa ravintoloilla on myös ollut historiallisesti tärkeä rooli toimia uusien ilmiöiden ja virtausten esittelijöinä samoin kuin ”sivistyneiden” juomatapojen levittäjinä kansan pariin.¹⁶ **Ravintolat toimivat edelleen uusien ruoka- ja juomatrendien esiintuojina, ja usein niissä kokeillaan uusia makuja ja etsitään uusia elämyksiä.** Tällä voidaan nähdä merkityksensä myös kulttuurin muutoksessa. Ravintoloita voidaan pitää eräänlaisina sosiaalisina leikkikenttinä, joissa voi vapaasti kokeilla ja harjoitella erilaisia toimintatapoja. Jos tavat tuntuvat mielekkäiltä ja itselle sopivilta, niistä voi muodostua pysyvämpiä osia omaan toimintaan ja identiteettiin.¹⁷ Toisaalta ravintoloissa käydään eniten kaupunkipaikoissa, joissa asuu paljon ihmisiä ja asunnot ovat suhteellisen pieniä. Ravintolaan ohjaa usein silkkä vaihtoehtoisten kohtaamispaikkojen puute.¹⁸

Toki ravintoloissa, esimerkiksi yökerhoissa, harrastetaan myös runsaampaa ja humalahakuisempaa

juomista. Tämä luo jännitettä julkisiin keskusteluihin anniskelupaikoista. Yhtäältä voidaan ajatella, että ravintolamyynnin väheneminen kertoo sivistyneen juomisen lisääntymisestä. Baareihin ei mennä pelkääntään juomaan mahdollisimman paljon mahdollisimman halpaa olutta ja siideriä. Samalla anniskelupaikat haluavat esittää itsensä laadukkaina ja turvallisina ympäristöinä, joissa on tarjolla muutakin kuin halpaa bulkkioilutta. Toisaalta ravintolaelinkeinon ja rahavirtojen kannalta myynnin volyyymi on tärkeä tekijä.

Olen tehnyt oman väitöskirjani biletyksestä yökerhoissa ja sivunnut siinä myös muita anniskelupaikkoja.¹⁹ Sen perusteella ravintoloista etsitään paljon muutakin kuin alkoholia. Siksi **ravintoloiden kannattaa tuoda esiin sitä, mitä muuta heiltä saa kuin juotavaa: elämyksiä ja kohtaamisia, joita ei saa sieltä, missä alkoholi on mahdollisimman halpaa.**

Tuoreen tutkimuksen mukaan 25 % suomalaisista ja jopa 33 % 20–29-vuotiaista toivoisi erilaisissa juhlatilaisuuksissa parempia alkoholittomia vaihtoehtoja. Tätä toivovat paitsi alkoholia käyttämättömät, yhtä lailla myös alkoholia käyttävät.²⁰ Tämä kertoo, että **pienjuominen tai pyrkimys nauttia laatua määrän sijaan ei ole vain jonkin tietyn, vähän juovan väestönosan toive. Pikemminkin se on koko juomiskulttuuria läpäisevä trendi, johon juojat eivät aina koe saavansa riittävästi mahdollisuuksia.** Tämä ilmiö, sen keskeiset kohderyhmät sekä sen palveleminen ravintoloissa vaikuttavat ainakin julkisen keskustelun perusteella olevan vielä suhteellisen tuntemattomia.

SIVISTYNYT, ARKISTUVA VIINI

Juomisen ympäristöjen lisäksi pienjuomisen ulottuvuuksia ja kulttuurista paikkaa voidaan lähestyä eri juomalaatujen kautta. Viini on tästä ilmaisuvoimainen esimerkki, sillä siihen kytkeytyvät vahvimmin poliittiset pyrkimykset ja kulttuuriset toiveet juomatapojen muuttamisesta. Viini – etenkin ulkolaiset, miedot viinit – on saavuttanut sivistyneimmän alkoholijuoman aseman.

Viinin sivistyneisyydestä kertoo esimerkiksi päihdekasvatuksessa aina ajankohtainen kysymys alkoholin maistattamisesta lapsille. Turvallisin vastaus on antaa riittävän vanhan lapsen tai nuoren maistaa aikuisen lasista viiniä ruokailutilanteessa. Paljon arveluttavamalta tuntuisi ajatus maistattaa tölkestä nelosolutta autotallissa tai porttikongissa, vaikka nelosoluen alkoholipitoisuus voi olla alle puolet viinistä ja juomana se olisi näin lapsille turvallisempaa. Mutta kun lapselle tarjotaan alkoholia, hänelle tarjotaan itse asiassa juomiseen liittyviä mielikuvia ja elämäntapoja. Viiniin ja etenkin ruokajuomiseen liittyviä mielikuvia ja elämäntapoja pidetään turvallisimpina.

Viinin kulttuurista erityisasemaa Suomessa voidaan ymmärtää historian valossa. Viinillä ei Suomessa ole käytännössä lainkaan omia kulttuurisia perinteitä, sillä meillä ei ole viljelty viiniä. Kansankulttuurissa viiniä on käytetty lähinnä kirkon piirissä ehtoollisen yhteydessä.²¹ Viinin nykyinen merkitys on puhtaasti moraalista perua. Viinistä tuli viimeistään 1950-luvulla sivistyneen juomatavan keskeinen symboli. Symboliarvon taustalla on suomalaisuuden negatiivinen määrittely takapajuisena metsäläisyytenä, jonka koulumisessa keskeiseksi nähtiin tuoda eurooppalaisen kaupunkikulttuurin juomatavat Suomeen. Selkein ja näkyvin muoto oli viinin tuominen 1950-luvun suosikkijuoman, kirkkaan viinan, sijaan. Samalla väkevät juomat ja etenkin viina saivat metsäläisyyden ja takapajuisuuden leiman. Työsarkaa riitti, sillä viinin kulutus oli käytännössä olematonta. **Viinistä ja sen symboloimasta sivistyneestä juomatavasta tuli kuitenkin 1950-luvulla valtiollisen alkoholipolitiikan tärkeä utopia, jota kohti lähdettiin määrätietoisesti kulkemaan.** 1950-luvulla Alko muun muassa aloitti laajan viinikampanjan, jossa viinien suhteellista hintaa laskettiin, viinin myyntiä ja markkinointia tehostettiin ja kansalaisille tuotettiin erityinen ”viinikirjainen”, jossa oli tietoja viineistä ja niiden käytöstä.²²

50-luvun viinivalistuksesta ja hintapolitiikasta kesti yli 30 vuotta, ennen kuin viinien kulutus lähti toden teolla nousuun. Vielä vuonna 1988 viinin kokonaiskulutus oli 0,5 litraa/ henkilö vuodessa ja noin 6 % kaikesta tilastoidusta kulutuksesta. Vuonna 2014 se oli

noin 1,5 litraa ja noin 20 % kokonaiskulutuksesta.²³ Kuitenkin väkevien juomien osuus kokonaiskulutuksesta oli vuonna 2014 niukasti suurempi kuin viinien, ja oluen osuus oli suurempi kuin viinin ja väkevien osuus yhteensä.²⁴

1980-luvun lopulla elettiin vahvaa taloudellista nousukautta ja kulttuurisen muutoksen aikaa, jota voidaan kutsua juppikulttuuriksi. Siinä keskeistä oli yksilöllisyyden sekä nautinto- ja kulutuskeskeisen elämäntavan korostuminen, joskus jopa avoin elitismi.²⁵ Näissä piireissä viinien juominen ja harrastaminen sai kulttuurista kaikupohjaa aivan uudessa mitassa. Viinejä oli 30 vuotta valtiollisen alkoholipolitiikan johdolla pyritty esittämään hienoina ja sivistyneinä paremman väen juomina, mutta vasta juppiajalla ilmaantui ryhmä, joka avoimesti identifioi itsensä näiden ihanteiden mukaiseksi ja otti viinin elämäntapansa tunnukseksi.

Juppipiirin lisäksi **kiinnostus viiniä kohtaan laajeni 1980-luvulla myös laajempiin kansankerrokseen ja mediaan.** Monissa lehdissä alettiin pitää viinipalstoja ja viinille perustettiin myös omia lehtiä. Erityiset viinikoulut ilmaantuivat kansalaisten ulottuville. **Viinille yleensä ja eri viinilaaduille erikseen alettiin rakentaa identiteettiä yhä enemmän myös kansankulttuurin parissa.** Samaan aikaan ravintolakulttuuri avautui ja vapautui, kun esimerkiksi ”pikkutakkipakko” ja muut muodolliset pukeutumisvaatimukset väljentyivät. Ravintoloihin tuli uusia asiakkaita, ja viinilistat ja -suositukset eivät enää olleet pelkästään hienoimpien paikkojen yksinoikeus. 1980-luvulla poistui myös ruokailupakko, ja monet asiakkaat valitsivat ruuan kanssa viinin ilman pakkoakin.²⁶ Niinpä 1990- ja 2000-luvulle tultaessa suomalaiset tiesivät viinistä muutakin kuin sen, että valkoviini kuuluu kalan ja punaviini lihan kanssa nautittavaksi.

Monipuolisempia erotteluita ei myöskään pidetä enää erityisen elistisinä ja viinikouluja pidetään esimerkiksi

tavallisissa kansanopistoissa. Kannuksen kansalaisopiston viinikurssin kuvaus syksyltä 2015 on hyvin käytännönläheinen ja vailla hienostelua: ”Tavoitteena on tutustua merkittävimpiin viinintuottajamaiden viinityyppeihin, kehittää omaa viinintunnistamiskykyä ja näin oppia valitsemaan oikeanlainen ruokaviini.” Voidaan sanoa, että 1980-luvun juppiajalta alkaen suomalaiset ovat alkaneet toteuttaa 1950-luvun alkoholipoliittista utopiaa myös käytännössä.

Viinin tulo osaksi suomalaista juomiskulttuuria ei kuitenkaan ole tarkoittanut eurooppalaisen viinikulttuurin rantautumista Suomeen. Pikemminkin viinikulttuuri on muodostunut muun juomiskulttuurin osaksi tai lisäksi. Viini kyllä liittyy usein kevyen pienjuomisen tilanteisiin. Vuoden 2008 Juomatapatutkimuksen mukaan silloin, kun alkoholin nauttimisen tilanteissa juodaan vain viiniä, naisilla 93 % ja miehillä 84 % käyttökertoista pysyy alle viidessä annoksessa. Kuitenkin ”puhtaita viinikertoja” on naisilla vain noin 30 % ja miehillä noin 10 % kaikista juomistilanteista, ja ne ovat yleisimpiä kaikkein vanhimmilla juojilla jotka juovat muutenkin vähiten. Lisäksi viiniä käytetään ruokailutilanteissa, mutta kuten aiemmin on todettu, suhteellisen harvoin. Vuonna 2008 myös yli

puolet viininjuontikerroista oli muita kuin ruokailutilanteita.²⁷ Tämä tarkoittaa, että **mietoja viinejä kuten kaikkia alkoholijuomia käytetään Suomessa monella tavalla ja moneen tarkoitukseen.** Viinin voimin myös билетetään, hankitaan humalaa, parannellaan krapulaa ja alkoholisoitutaan kuten oluen ja väkevien juomienkin voimin.

Viinin juonnin suhteellisesta harvinaisuudesta huolimatta viinistä puhutaan julkisissa keskusteluissa paljon. Myös viiniin liitetyt mielikuvat kantavat yhä sivistyneen ja kevyen juomisen auraa, vaikka tämä on suhteellinen yksipuolinen kuva viinin käytöstä. Tämä oikeuttaa puhumaan ruokajuomisen tavoin eräänlaisesta viinikuplasta: sivistyneen viinin merkitys on

*...mietoja viinejä
kuten kaikkia
alkoholijuomia
käytetään Suomessa
monella tavalla
ja moneen
tarkoitukseen.*

juomiseen liittyvissä mielikuvissa selvästi tärkeämpi kuin suomalaisten tosiasiallisessa juomiskäyttäytymisessä. Voi olla, että viinin asema Suomessa vahvistuu jatkossa. Kuitenkin esimerkiksi Ruotsissa ja Tanskassa viinin kulutus on ollut jo 1980-luvulla korkeammalla tasolla kuin Suomessa nyt, ja 2010-luvulla Ruotsissa ja Tanskassa viiniä kulutetaan Suomeen nähden moninkertainen määrä.²⁸ **Suomi on nykyinen olutmaa, entinen viinamaa eikä edelleenkään viinimaa.**

ELINVOIMAINEN OLUT

Olut on Suomessa ylivoimaisesti suosituin alkoholijuoma. Keskioluen osuus kaikesta Suomessa kulutetusta alkoholista ylitti väkevien osuuden 1990-luvun alussa, ja vuonna 2014 keskioluesta koostuu 45 % kaikesta tilastoidusta alkoholinkulutuksesta. **Oluella on Suomessa myös pitkä historia ja vahva kulttuurinen asema, mikä tekee oluesta tällä hetkellä selvästi elinvoimaisimman alkoholijuoman.**

Toisin kuin viinillä, oluella on suomalaisessa kansankulttuurissa historiallisesti vahva asema. Olutta on valmistettu ainakin rautakaudelta (n. 500 eKr.) alkaen, ja se oli yli 2000 vuoden ajan keskeinen alkoholijuoma.²⁹ 1600-luvulla levinnyt viinanpolttamisen taito syrjäytti oluen arkisesta alkoholikulttuurista ja toi paloviinan sen sijaan. Alkoholipitoista olutta käytettiin 1600–1800-luvulla lähinnä juhlien erityisjuomana, ja jokapäiväiset ruoka- ja muut ryypyt otettiin nimenomaan viinasta.³⁰

Keskioluen kulutus lähti nousuun 1960–70-luvun taitteessa, kun sitä alkoi saada 1969 alkaen myös ruokakaupoista eikä vain Alkoista kuten aiemmin. Asiaan vaikuttavat vahvasti myös kulttuuriset syyt. Suomi kaupungistui, modernisoitui ja liberalisoitui vauhdilla, ja alkoholin paikka elämäntavassa muuttui radikaalisti.³¹ **Keskioluen lisäksi väkevien juomien kulutus kasvoi, eli tarjonnan lisäksi vahvistui alkoholijuomien kysyntä.**

Toinen merkittävä muutos ajoittuu 1980-luvulle, jolloin keskioluesta tuli salonkikelpoista. Vielä 1970-lu-

vulla oluttilaus ravintolassa tarkoitti automaattisesti A-olutta ja mielikuva keskioluesta oli lähinnä karvalakkiosaston kurakalja. 1980-luvulla keskioluesta tuli myös menevän, kaupunkilaisen keskiluokan suosikki.³² Lama-aika 1990-luvun alussa laski rajusti kaikkien muiden alkoholijuomien paitsi keskioluen kulutusta, mikä nosti keskioluen muutamassa vuodessa koko kansan ylivoimaiseksi ykköskuomaksi. Kulttuurisesta näkökulmasta oluen kulutukseen on luultavasti vaikuttanut myös sen neutraali asema alkoholijuomien järjestelmässä. Viiniin ja viinaan liitettiin vahvoja intohimoja läpi 1900-luvun, minkä vuoksi ne leimautuivat helposti vain tiettyjen kansaryhmien juomiksi. Olut ajoi ikään kuin ulkokaarteesta ohi, kun viini ja viina kinastelivat sisäradasta.

1995 keskioluen ja muiden mietojen käymistuotteiden myynti kioskeilla ja huoltoasemilla vapautettiin, minkä jälkeen keskioluen voittokulkua ei ole uhannut mikään. Vahvojen oluiden käyttö on ollut 1980-luvun jälkeen marginaalista. Vuonna 2014 väkevien oluiden osuus alkoholin tilastoidusta kulutuksesta oli 0,19 litraa ja 2,6 %.

2010-luvulla olut on alkanut saada jälleen uusia kulttuurisia merkityksiä. Koko kansan perusjuomasta on tullut myös hienoa, tyylikästä ja kiinnostavaa. Oluen asema on monin tavoin samankaltainen kuin viinin 1980-luvulla. Oluelle yleensä ja erilaisille oluille erikseen rakennetaan identiteettiä – kuinka erilaisia oluita valmistetaan, kuinka niitä nautitaan ja miltä ne maistuvat. Myös olutta ja ruokaa on alettu yhdistellä samoin kuin aiemmin olutta ja viiniä. Ravintoloiden juomasuosituksiin on ilmaantunut oluita, ja menuissa joidenkin ruokalajin kohdalla saatetaan tarjota olutta eikä viiniä. Monet ruoka- ja juoma-asiantuntijat ovat erikoistuneet oluisiin sekä oluen ja ruoan suhteisiin. Rivikansalaisillekin järjestetään olutkouluja ravintoloissa ja kansanopistoissa sekä tarjotaan oluttietoutta lehdissä. Kiinnostavaa on myös se, että myös naiset ovat löytäneet tiensä oluen äärelle, vaikka varsinkin voimakkaamman makuisia oluita on perinteisesti pidetty miesten juomana. Esimerkiksi monet uusista olutasiantuntijoista ovat naisia, ja naistenlehdissä kerrotaan erilaisista oluista.³³

Uuteen olutbuumiin liittyy vahva käsityöläishenki ja paikallisuuden korostuminen. Useat uudet olutbrändit korostavat artesaaniajattelua, jopa tee-se-itse-henkeä, vaikka niitä valmistaisivatkin suuret, kansainväliset yritykset. **Myös oluen valmistusaineiden paikallisuus on tärkeää, mitä voidaan rinnastaa esimerkiksi lähileipomon käsin tehtyyn leipään. Tämä nojautuu luontevasti myös historiaan. Olut on Suomessa aina ollut lähiruokaa** toisin kuin esimerkiksi viini, ja olutta on pantu ja nautittu ainakin 2500 vuotta.³⁴

Olutbuumin käsityöhenki näkyy myös panimoiden määrässä. Oluen paneminen keskittynyt historian kuluessa välillä pienempiin ja välillä suurempiin yksiköihin. Vuosisatojen ajan olutta pantiin taloissa omin voimin juhliin ja pitoihin. Oluen panemisessa noudatettiin monenlaisia perinnäistapoja ja -sääntöjä, jotka polveutuivat kaukaa menneisyydestä, jolloin olutta ja sen voimaa palvottiin pyhänä.³⁵ Suomessa pienpanimoiden ensimmäinen kulta-aika koitti 1800-luvun lopulla. Kotitekoisten alkoholijuomien valmistus kiellettiin 1866, mikä teollisti viinan ja oluen valmistuksen. Arviot panimoiden määrästä Suomessa 1800-luvun lopulla vaihtelevat sadan molemmin puolin, joskin niiden tuotanto ja myynti lienee ollut vähäistä kulutuksen ollessa pientä. Suhteellisen pian panimotoiminta alkoi keskittyä, ja kieltolain kynnyksellä 1910-luvulla olutpanimoita oli noin 60. Toisen maailmansodan jälkeen alkanut valtiojohtoisen alkoholipolitiikan kausi keskitti panimoita entisestään. Vuonna 1959 panimoita oli 27 ja keskioluen vapauttamisen aikaan vuonna 1970 enää 13.³⁶ Puolestaan 1990-luvulla, kun Suomen alkoholipolitiikkaa liberalisoitiin EU-kuntoon ja oluen valmistus sallittiin myös ilman Alkon lupaa, panimoiden määrä nousi hetkellisesti lähelle 40:ää. 2000-luvulle tultaessa alkupuolella panimoalan keskinäinen kilpailu ja keskittäminen globaalin markkinatalouden hengessä laski suomalaispanimoiden määrän jälleen pariin kymmeneen. 2010-luvun uuden olutbuumin myötä myös pienpanimoala on kokenut uuden tulemisen, ja panimoita on vuonna 2016 viitisenkymmentä, enemmän kuin vuosikymmeniin.³⁷

Katsaus kertoo, että olut valloittaa alaa yhä laajempien kansankerrosten parissa eikä ole enää pelkästään tavanomainen perusjuoma. Samaan aikaan oluen paikka tavanomaisena perusjuomana on säilynyt, ja myös monet niistä suomalaisista, joita varsinainen oluen harrastaminen ei kiinnosta, juovat mielellään peruskeppanaa. Toisaalta voidaan olettaa, että monipuolisempi oluen harrastaminen voi saada helposti kaikupohjaa myös oluen peruskäyttäjiltä. **Oluella on tuhatvuotiset perinteet sekä rikas ja yhä laajeneva kulttuuristen merkitysten aura. Tärkeää on myös se, että olueen ei tällä hetkellä liity erottelevia mielikuvia paremmista ja huonommista alkoholinkäyttäjistä niin kuin viiniin tai viinaan.** Oluesta kaikkien on helppo pitää tai ainakin sympatisoida. Siksi olut on tällä hetkellä erittäin elinvoimainen juoma ja sille voi povata vahvaa asemaa myös jatkossa.

VÄKEVÄT JA PIENJUOMINEN: VAHVA HISTORIA, OHUEMPI NYKYTILA

Väkevien juomien kuten viskien, konjakin tai vodkan merkitys 2000-luvun pienjuomisessa vaikuttaa suhteellisen vähäiseltä. Luultavimmin sitä harrastaa pieni, joskin esimerkiksi mediassa hyvin näkyvä alkoholinkäyttäjien vähemmistö. Sen sijaan viinalla on vahva ja rikas asema pienjuomisen historiassa.

Paloviina oli Suomessa 1600–1800-luvulla samankaltaisessa asemassa kuin olut on nyt. Se oli osa mitä moninaisempia sosiaalisia tilanteita, ja sitä myös käytettiin monin tavoin. Viinasta humalluttiin, mutta sitä käytettiin myös pieninä annoksina erilaisissa juhlavissa ja arkisemmissä tilanteissa. Viinaa nautittiin pieninä annoksina esimerkiksi metsällä saalista pyydetäessä, peijaisissa tai hautajaisissa. Nämä olivat tilanteita, joissa tarvittiin alkoholiin liitettyjen väkevien voimien apua, mutta joissa ei ollut sopivaa humaltua. Myös arkielämässä viinaa nautittiin pieninä annoksina enemmän tai vähemmän erityisissä tilanteissa: otettiin lyöntiryyppyjä, kiilaryyppyjä, ruoriryyppyjä, kirkkoryyppyjä, tuloryyppyjä ja lähtöryyppyjä.³⁸

Esimodernin pienjuomisen merkitys ei ollut niinkään alkoholin (humalluttavassa) vaikutuksessa, vaan pikemminkin alkoholin symbolisissa arvoissa. Vaikka 1600–1800-luvulla protestanttinen kristinusko oli suomalaisten valtauskonto, arkielämässä oli paljon piirteitä vanhakantaisesta luonnonuskosta. Siinä alkoholi-juomat olivat pyhiä aineita, joiden avulla saatiin yhteys korkeampiin voimiin ja jotka kykenivät muuttamaan juojiaan ja tilannetta monin tavoin.³⁹ Siksi pyhiin aineisiin turvauduttiin aina, kun korkeammilta voimilta tarvittiin apua tai niitä haluttiin miellyttää. Ankarissa, esimoderneissa oloissa tätä tapahtui usein, sillä muunlaiset mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämään ja elinympäristöön olivat vähissä. Myös arkisempi alkoholinkäyttö näyttää noudattaneen samaa logiikkaa. Alkoholia käytettiin erityisesti tilanteissa, joissa kohdattiin tai tavoiteltiin muutosta arkiseen elinympäristöön (työnteko, matkustaminen), tavoiteltiin satoa tai saalista (maanviljelyriitit, metsästys) tai harjoitettiin hartautta (hautajaiset, kirkonmenot). Myös sosiaaliset kokoontumiset kuten juhlat, kirkonmenot ja vaikkapa käräjät johtivat enemmän tai vähemmän humalakuiseen juomiseen, koska nämä olivat samalla tilanteita, joissa korkeammat voimat olivat läsnä.⁴⁰

Esimodernissa pienjuomisessa ei ole kyse siitä, että alkoholilla oltaisiin suoranaisesti pyritty yhteyteen henkimaailman kanssa, vaan siitä että alkoholille oli muodostunut vuosisatojen kuluessa luonteva paikka tilanteisiin, joissa korkeampien voimien ajateltiin olevan lähellä. Alkoholi kuului näihin tilanteisiin samaan tapaan kuin nykyään alkoholin ajatellaan kuuluvan rentouttavaan koti-iltaan, maukkaan ruuan yhteyteen tai hyviin bileisiin. **Juomisen merkitys on kautta historian tullut ensi sijassa tilanteesta, jossa on juotu, sekä asioista, joita juomistilanteissa on pyritty tavoittelemaan tai vahvistamaan.**

Samalla tulkinta, että pienikin juominen on jo vuosisatoja sitten merkinnyt jollain tapaa erityisiä tilanteita tai kokemuksia, auttaa ymmärtämään pienjuomisen merkityksiä 2010-luvulla. Kuten aiemmin olen esittänyt, juominen merkitsee Suomessa aina jonkinlaista siirtymää tavallisesta erityiseen ja arjesta juhlaan. Vaikka ei mentäisi humalan puolelle, pienikin arjessa tapahtuva juominen tuottaa eräänlaista luksusarkea, vähän parempaa ja erityisempää kuin tavallinen arki. Sama perusmerkitys näyttää alkoholilla olleen jo 1600–1800-luvun suomalaisessa paloviinakulttuurissa.

Alkoholi on liittynyt 1600–1800-luvun talonpoikaiskulttuurissa tiiviisti myös aikakauden vaihdanta- ja jakamistalouteen. Kansatieteilijät ja historioitsijat ovat kuvanneet muun muassa ”viinalla ajelua”. Siinä viinaa tarjoamalla on epäsuorasti kysely toiselta mahdollisuuksia saada itselleen jotain toisen hallussa olevaa, esimerkiksi viljaa, muita elintarvikkeita, heiniä tai polttopuita. Jos toinen on vastannut ottamalla tarjotun ryyppyn vastaan, hän on samalla sitoutunut antamaan tarjoajalle sen, mitä tämä haluaa. Viinalla ajelu on saattanut tarkoittaa myös suoranaista lahjojen vaihtoa. Tarjottua viinaa vastaan on kuulunut antaa vastalahja, esimerkiksi elintarvikkeita tai polttopuita. Näin on voitu harjoittaa myös selkeää auttamista, jos vastalahja on ollut selkeästi viinaa arvokkaampi, esimerkiksi huonekaluja nuorelle avioparille. Viinalla on siis ollut samankaltainen rooli kuin rahalla myöhemmin, joskaan ei yleisenä arvon mittarina vaan vaihdon ja sitoutumisen välineenä sekä sosiaalisten suhteiden merkitsijänä.⁴¹

Viinan rooli erityistilanteiden juomana ja merkitsijänä samoin kuin vaihdannan välineenä alkoivat nopeasti heiketä 1800-luvun lopulla. Sosiaalisissa tilanteissa sen korvasivat kahvi ja tee, uudet tuontijuomat, ja vaihdannassa rahatalous. Asiaan vaikutti myös samaan aikaan vahvistuva raittiusliike, jonka myötä alkoholin symboliset merkitykset alkoivat yleisesti ottaen muuttua negatiivisiksi ja vältettäviksi.⁴² Voidaan pitää historian ironiana, että 1900-luvun jälkipuoliskolla alkoholijuomille on jälleen alkanut muodostua rikkaita ja arkielämään monin tavoin kytkeytyviä merkityksiä. Etenkin oluen vahva asema tavallisimpana alkoholijuomana on tässä mielessä merkillepantava: olut on ikään kuin ottanut takaisin paikan, jonka paloviina siltä 1600-luvulla vei. Samalla on muistettava, että myös olutta samoin kuin aikanaan paloviinaa käytetään monissa muissakin tilanteissa ja muin tavoin kuin kevyessä pienjuomisessa.

Väkevien juomien käytöstä 2010-luvun pienjuomisen tilanteissa ei ole saatavilla tilastollista sen enempää kuin kulttuurista tutkimustietoa. Väkeviä kulutaan tällä hetkellä hieman enemmän kuin viinejä ja voidaan olettaa, että viinien ja oluen tavoin myös

väkeviä käytetään myös monin eri tavoin: pienjuomisen tilanteissa, ruokaillessa, bilettettäessä, kannänessä jne. Tyypillistä suomalaisille juomistilanteille on myös se, että niissä juodaan useita eri juomalaatuja. Muutama terävä voi kuulua iltaan myös oluiden ja viinien kyytipoikana.

Korkealaatuisten väkevien juomien maistelusta tai harrastamisesta on puhuttu julkisuudessa paljon. Vuosina 2015–16 esillä ovat olleet muun muassa viskiharrastajat ja kansainvälistä mainetta niittänyt Kyrö Distilleryn Napue Gin. Kuitenkin esimerkiksi Alkon väkevien myyntitilaston yhdeksää kärkipaikkaa pitää edullinen, kirkas viina tai vodka. Kolmen kärki on Leijona, Koskenkorva ja Tapio, joiden yhteenlaskettu myynti on 8,3 miljoonaa litraa. Siihen verrattuna jo kymmenentenä olevan Napoleon-brandyn 285 000 litraa vaikuttaa vaatimattomalta. Tietenkään arvokkaampia laatujuomia ei juoman väristä riippumatta myydä Suomessa yhtä paljon kuin edullisia volyymi- viinoja eikä niitä ole tapana nauttia samalla tavoin runsaasti. Kuitenkin tilasto antaa suuntaviivoja erilaisten väkevien juomien käyttötavoista koko Suomen tasolla. Tästä näkökulmasta voidaan olettaa, että väkevien laatu-tietoinen harrastaminen on kulttuurisesti suhteellisen ohut ilmiö. Voidaan perustellusti puhua esimerkiksi viskikuplasta viinikuplan ja ruokajuomisen kuplan ohella. Kaikkia harrastaa suhteellisen pieni, mutta näkyvä ja paljon palsta- ja sometilaa saava alkoholinkäyttäjien ryhmä.

ALKOHOLITTOMAT VAIHTOEHDOT JA AITO LIBERALISMI

Alkoholikulttuurin tärkeä koetinkivi on alkoholittomat juomat sekä alkoholittomuuteen suhtautuminen. Alkoholista kieltäytymisellä on Suomessa pitkät perinteet, jotka liittyvät vahvasti moraalisiin periaatteisiin. Julkisten keskusteluiden perusteella alkoholista kieltäytyvä leimautuu yhä helposti niuhoksi, jonkin sortin intoilijaksi tai ylipäänsä ilonpilaajaksi. Monet kokevat, että juomisesta kieltäytymistä täytyy usein selitellä, mutta juomista ei. Esimerkiksi erityisruokavalioihin suhtaudutaan

nykyään ymmärtävästi ja kunnioittaen, mutta seurasta poikkeavat alkoholimieltymykset tai halu olla kokonaan juomatta koetaan helpommin kiusallisena.⁴³

Alkoholin kulttuurista ylikorostumista voidaan ymmärtää historian valossa. Sitä voidaan pitää vastareaktionä rajoittaville alkoholiasenteille, mitä Satu Apo nimittää kontrolliaversioksi. Kontrolliaversiossa kaikenlaista säätelyä ja rajoittamista pidetään lähtökohtaisesti vastustettavana, ja **liberalismi alkoholiasioissa onkin Suomessa helposti tarkoittanut alkoholinkäytön ja sen mahdollisuuksien maksimointia eikä niinkään aitoa valinnanvapautta olla myös juomatta alkoholia**. Näin kontrolliaversiolle perustuva puhetapa pikemminkin toistaa kieltoain aikaisia asenteita kuin edustaa uutta ajattelua: ihmisen tai toiminnan merkitys tyipistyy siihen, onko pelissä alkoholia vai ei.⁴⁴ Vain etumerkit vaihtuvat: kun kieltoain maailmassa vain raitis ihminen oli järkevä ja itsenäinen, kontrolliaversio maailmassa ainoastaan alkoholia käyttävä ihminen on järkevä ja itsenäinen. Paradoksaalisesti kontrolliaversio voi myös johtaa alkoholinkäytön tapakulttuurin köyhtymiseen, jos juomisen nyanssit katoavat kaikenkattavaan oletukseen mahdollisimman vapaasta ja helposta juomisesta.⁴⁵ Alkoholin kulttuurisella tärkeydellä on myös sosiaalisia syitä. 1960-luvulta alkaen alkoholille on rakentunut merkittävä asema sosiaalisessa elämässä, ja alkoholista kieltäytyminen sosiaalisissa tilanteissa saatetaan helposti tulkita itse seurasta ja yhdessäolosta kieltäytymiseksi.⁴⁶

Liberaalikin näkökulma alkoholiin tarttuu siis Suomessa helposti itse alkoholiin sekä siihen liittyviin oikeuksiin ja mahdollisuuksiin. Siksi eräs tärkeä alue alkoholikulttuurin kehittämisessä on suhtautuminen juomattomuuteen ja ihmisiin, jotka eivät juo. **Aidon liberaalissa ihannetilanteessa niin juominen kuin juomattomuuskin olisivat ok eikä kummastakaan tarvitsisi tehdä numeroa tai selitellä**. Ei tarvittaisi sankaritarinoita vapaan viskin esitaistelijoista, urheasti ryyppäävistä renttukuninkaista eikä liioin oletettua ryhmäpainetta vastustavista ja alkoholista kieltäytyvistä ”fiksuista nuorista”, vaan ymmärrettäisiin ja hyväksyttäisiin se, että ihmisillä on monia

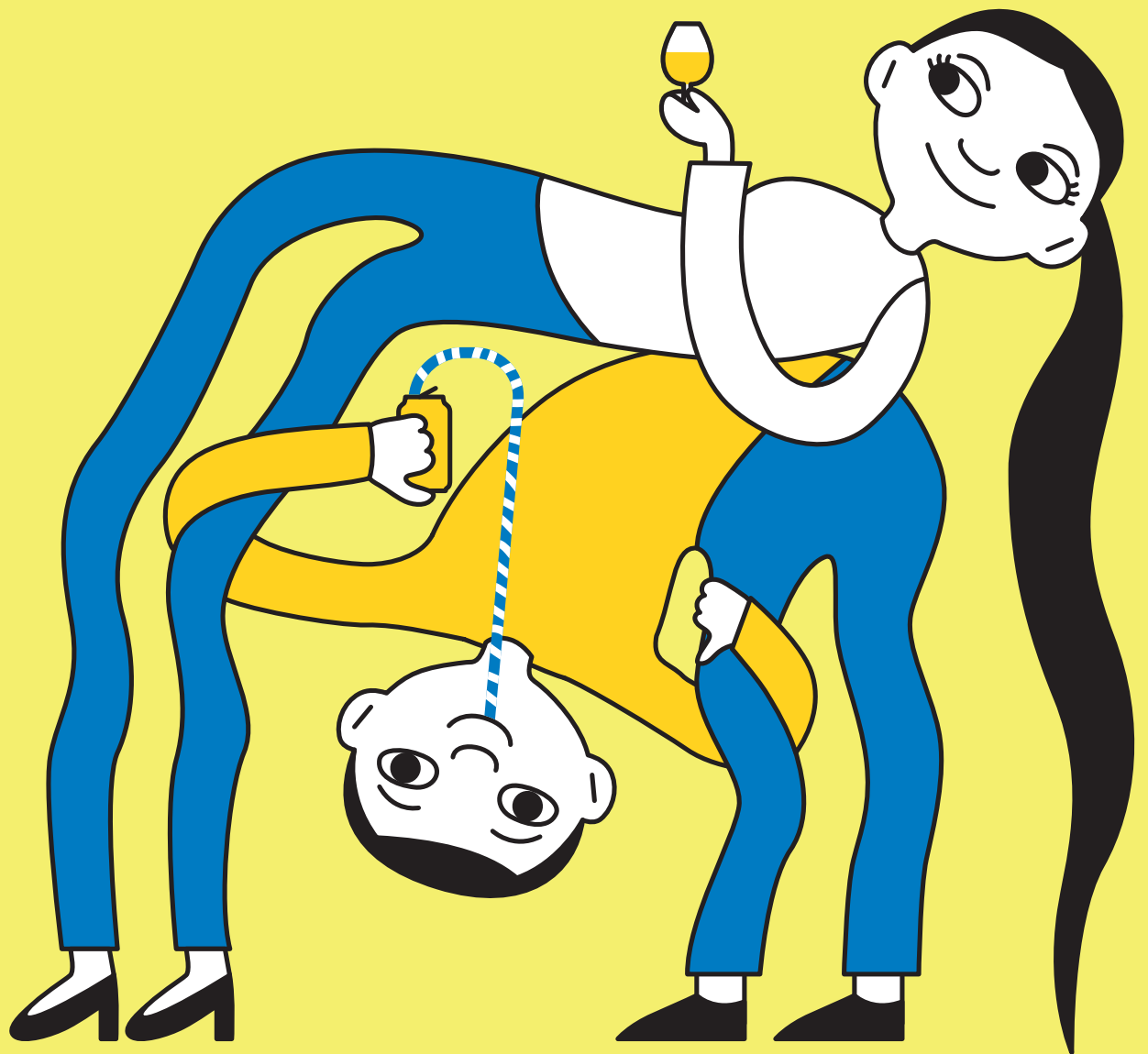
syitä juoda ja olla juomatta. Tällöin juomistilanteiden merkitys kiinnittyisi yhä enemmän itse tilanteisiin ja niissä tapahtuvaan toimintaan eikä siihen, saako tai pitääkö tilanteissa juoda. Tämä rikastuttaisi sosiaalista kulttuuria ja sosiaalisia taitoja ylipäänsä, kun niitä ei tarvitsisi kietoa juomiseen, vaan niitä voitaisiin käyttää ja harjoitella myös ilman alkoholia.

Alkoholittomien vaihtoehtojen ei tarvitse myöskään erottaa alkoholinkäyttäjää ja ei-käyttäjää toisistaan. Kaikissa juomistilanteissa tuntuu olevan kysyntää myös hyvälle alkoholittomille vaihtoehdoille. Tuoreen tutkimuksen mukaan parempia alkoholittomia vaihtoehtoja toivovat yhtä lailla alkoholia runsaasti ja säännöllisesti käyttävät kuin raittiitkin. Samassa tutkimuksessa havaittiin, että kaikkein suurinta sosiaalista painetta juoda enemmän alkoholijuomia kokevat ne, jotka myös juovat eniten, eivätkä niinkään raittiit. Tästä voidaan tulkita, että **monet suomalaiset haluaisivat juoda ainakin joskus vähemmän, mutta he eivät saa siihen tilaisuutta, koska heidän odotetaan juovan tai heitä suorastaan painostetaan juomaan**.⁴⁷ Tämä ei puhu kovinkaan liberaalien alkoholiasenteiden puolesta, vaan se kertoo juomisen olevan normi, josta poikkeamista ei haluta tehdä helpoksi.

Tästä näkökulmasta viimeaikaiset tiedot alkoholittomien tuotteiden myynnin vahvasta kasvusta Alkoissa sekä alaikäisten nuorten juomisen vähenemisestä 1990-luvulta 2010-luvulle herättävät toiveikkaita ajatuksia. Puolestaan alaikäisten nuorten humalajuominen on tuntuvasti vähentynyt ja raittius lisääntynyt 1990-luvulla syntyneiden ikäluokkien parissa verrattuna 1970–80-luvulla syntyneisiin ikäluokkiin. Täysi-ikäisten parissa eroja ei kuitenkaan ole, mikä kertoo, että tulevat ikäluokat eivät ole täysin raitistumassa.⁴⁸ Tulevilla ikäluokilla voi kuitenkin olla aiempia ikäluokkia liberaalimpi alkoholisuhte, jolloin myöskään juomattomuus ei muodostaisi heille sosiaalista ongelmaa eikä alkoholiton olut tarkoittaisi rahan haaskausta.

” JOUSTAVA JUOMINEN

*Suomalaisten juominen
on joustavaa ja
monipuolista.*

2.

JOUSTAVA JUOMINEN

Juomisen motiivit ja kolme lajityyppiä

Tutkimuskatsauksen mukaan pienjuomisella on suomalaisessa kulttuurissa pitkä historia ja monia eri ulottuvuuksia. Eri näkökulmista voidaan tarkastella pienjuomisen eri puolia, ja monipuolinen tarkastelu osoittaa, että kyseessä on rikas ilmiö.

Eräs tärkeä kysymys on kuka oikeastaan ”pienjuo” eli käyttää alkoholia muutenkin kuin humalahakuisesti. Ehkä on osoitettavissa tietyn ikäisiä, tietyissä ammatiasemissa toimivia tai muuten tiettyjä ryhmiä, jotka suosivat kevyempää juomista ja toisia ryhmiä, jotka juovat raskaammin ja humalahakuisemmin? Näin ei näyttäisi laajassa mitassa olevan. Vanhimmat ikäluokat juovat kyllä vähiten, mutta siihen vaikuttavat biologiset tekijät vähintään yhtä paljon kuin kulttuuriset tai poliittiset. Pitkittäisanalyysi vuosilta 1968–2008 osoittaa, että **suomalaisten juomatapojen kirjo on pikemminkin monipuolistunut etenkin naisten parissa. Tyyppillistä on siis juoda monin eri tavoin eri tilanteissa ja seurueissa.**⁴⁹

Jonkin verran juomatapoja erottelee sosioekonomisen asema. Ylemmät toimihenkilöt juovat eniten, ja

heidän keskuudessaan harrastetaan eniten myös 1–2 annoksen pienjuomiskertoja. Raskaan humalajuomisen kerrat ovat heidän parissaan harvinaisempia. Puolestaan työntekijäammateissa toimivien keskuudessa kuvio on toisinpäin: he harrastavat eniten suurkulutuskertoja ja vähiten 1–2 annoksen pienjuomistilanteita. Tämä pätee niin miehiin kuin naisiin. Erot ovat kuitenkin verrattain pieniä, ja kaikissa ryhmissä harrastetaan kaikenlaisia juomatapoja.⁵⁰

Juomatapojen maantieteellisistä eroista ei ole tutkimustietoja. Viinin juomista koskevien tutkimusten pohjalta voidaan kuitenkin päätellä, että viiniä enemmän kuluttavissa kaupungeissa ja Etelä-Suomessa noudatetaan enemmän myös muulla tavoin ”ylempi-luokkaisia” juomatapoja. Alkoholia käytetään useammin, keskimäärin vähemmän kerralla, mutta ajoittain myös raskaammin ja humaltuen.

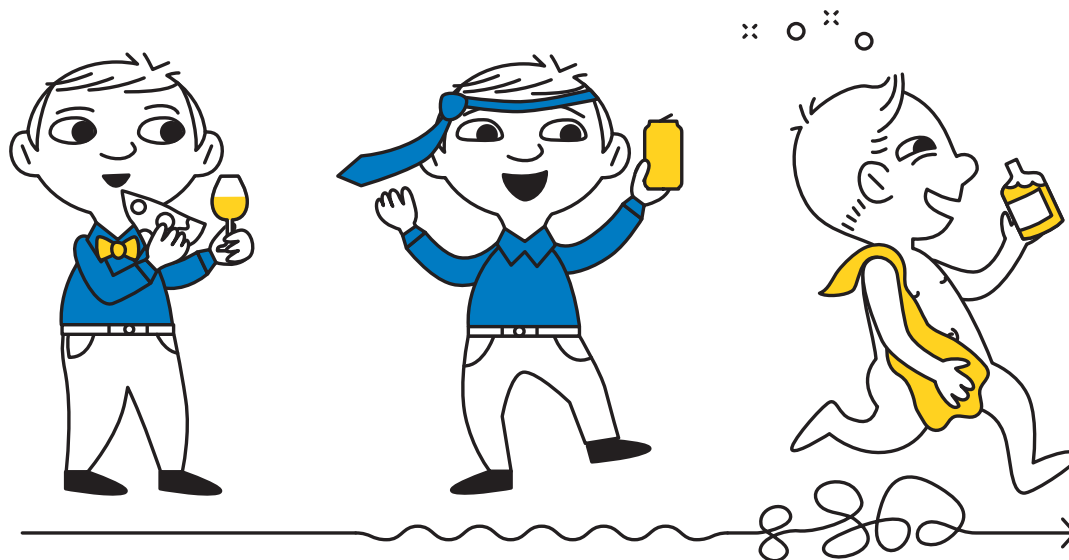
Iällä on vaikutusta sikäli, että noin 35 vuoden jälkeen humalahakuinen, sosiaalinen bilejuominen usein vähenee, kun elämäntapa vakiintuu työn ja perheen merkeissä. Vastaavasti yksilöllisempi ja usein määriltään vähäisempi juominen yleisty.⁵¹ Tämä ei kuiten-

kaan tarkoita, etteivätkö myös keski-ikäiset ja iäkäämmät bilettäisi ajoittain tai nuoremmat harrastaisi kevyttä pienjuomista. Kaikenikäisillä aikuisilla on käytössään ja hallinnassaan monenlaisia juomatapoja.

Tämä kertoo, että ennakkoluuloista poiketen **suomalaisten juominen on joustavaa ja monipuolista. Suomalaiset osaavat ja haluavat juoda monin tavoin, ja yleensä ohjenuorana on toimia tilanteen mukaan.** Jotkut saattavat pitää enemmän yhdentyypisistä juomistilanteista ja toiset toisentyypisistä, mutta useimmat osaavat toimia erilaisissa juomistilanteissa kunkin tilanteen edellyttämällä tavalla. Tämä on myös oman väitöstutkimukseni keskeinen tulos. Toimihenkilöasemissa työskenteleville, nuorille helsinkiläisaikuisille (23–35-v.) tärkeintä juomisessa on kyetä toimimaan joustavasti aina porukan, tilanteen ja tunnelman mukaan. Puolestaan sitä, että toimii yhdellä logiikalla kaikissa tilanteissa, pidetään

jäykkänä, epäsosiaalisena ja sääliittävänä. Tätä voidaan tulkita myös yleisemmän sosiaalisen ja kulttuurisen moniarvoisuuden heijastumana. Nykysuomalaisille on tärkeää ymmärtää ja tulla toimeen erilaisissa tilanteissa erilaisten ihmisten kanssa. Sama pätee myös juomistilanteisiin.⁵²

Näistä syistä pienjuomisen ymmärtäminen osana suomalaista alkoholikulttuuria edellyttää erilaisten juomistilanteiden tarkastelua eikä niinkään juojien jakamista erilaisiin ryhmiin. Tässä luvussa jaan suomalaisen juomisen kolmeen eri lajityyppiin, mikä auttaa ymmärtämään suomalaisen juomisen kokonaiskuvaa ja samalla pienjuomisen paikkaa siinä. Nimitän lajityyppejä pienjuomiseksi, bilejuomiseksi ja kannäämiseksi.⁵³ Niiden erityispiirteet ja suhteet voidaan tiivistää nasevasti alla olevaan kuvaan, jossa vasemmalta oikealle on pienjuominen, bilejuominen ja kannääminen.

ARJESSA

IRTI ARJESTA

Juomisen lajityyppejä erottaa käytöksen etäisyys arjen säännöistä, ei pelkkä alkoholin määrä.

Keskeinen ero juomisen lajityyppien välillä on niiden etäisyys arjen käyttäytymissäännöistä ja toimintaodotuksista. Tämä ilmenee juomistilanteissa esimerkiksi tunnelmaisun, vuorovaikutuksen laadun ja muun tilanteessa tapahtuvan toiminnan osalta. Pienjuomisen tilanteissa nämä pysyvät lähellä arkea. Puheensorina voi vilkastua ja juojien oma kokemus tihentyä mindfulness-hengessä, mutta suuria irtiotoja ei tapahdu ja sellaisia pidetään yleensä pienjuomisessa sopimattomina. Biletystilanteissa vuorovaikutus ja tunnelmaisut ovat usein intensiivisempiä ja kehollisempia, kun tanssitaan, nauretaan, lauletaan tai huudetaan yhdessä. Bilettilanteissa pyritään kuitenkin säilyttämään itsekontrolli, jotta kyetään toimimaan yhdessä toisten kanssa. Kännätessä taas voi tapahtua melkein mitä vain. Vuorovaikutus voi olla hyvin intensiivistä tai täysin jäsentymätöntä, ja oheistoiminnot voivat olla mitä mielikuvituksellisimpia tai puuttua kokonaan, jos humalatile estää muun toiminnan. Keskeistä on se, että kannätessä arjen odotukset ja säännöt eivät päde, kun taas pienjuomisen tilanteessa niitä noudatetaan varsin tarkoin. Voidaan puhua myös karnevaalista tai kulttuurisen alkoholitutkimuksen termein transgressiosta, rajojen ylittämisestä ja irtiotosta.⁵⁴

Juodun alkoholin määrä ei ole ratkaiseva eri lajityypeissä. Toki usein juodaan sitä enemmän, mitä kauemmas arjesta mennään. Mutta ei aina, sillä lähellä arkeakin voidaan juoda runsaasti ja usein. Myös pieni alkoholimäärä voi siivittää vahvaa irtiottoa esimerkiksi jos juojan elämänhallinta on heikkoa tai juojalla on mielenterveysongelmia.

Juomisen lajityypit muodostavat jatkumon, eivät vastakohtia. Lajityyppien rajat ovat liukuvia, ja usein samankin illan aikana voidaan olla useamman lajityypin alueella. Esimerkiksi häät tai syntymäpäiväjuhlat voivat alkaa hienolla päivällisellä, joka muuntuu bilettykseksi ja lopulta ainakin joidenkin vieraiden osalta kannäämiseksi. Usein suomalaista juomista ajatellaan vahvojen rajojen ja vastakkainasetteluiden kautta: juominen nähdään aina irtiotoksi arjesta tai erilaisia juomatapoja asetetaan vastakkain toistensa kanssa. Tämä on paikkansapitämätön ja harhaanjohtava näkökulma, sillä todellisuudessa erot

ovat liukuvia ja joustavia. Paitsi juojien näkökulmasta, myös juomatapojen ja juomistilanteiden kannalta suomalainen juominen on joustavaa.

Lajityypin eli genren käsite on toimiva vertauskuva jäsentämään suomalaisen juomisen joustavuutta ja monipuolisuutta. Niin kuin kirjallisuudessa, elokuvissa tai musiikissa, lajityypit asettavat juomistilanteissa toimijoille odotuksia siitä, mikä on odotusten mukaista ja sopivaa toimintaa. Genret eivät kuitenkaan pakota tai määrittele toimintaa, vaan pikemminkin tarjoavat resursseja koordinoita yhteistä toimintaa tilanteissa niin, että se sujuu mahdollisimman helposti. Tällaisena niitä voi verrata vaikkapa liikennesääntöihin tai kielioppiin. Lisäksi juomisen lajityypit mahdollistavat toiminnan tilannekohtaisen ja yksilöllisen variaation niin kuin elokuvissa tai musiikissakin. Samassakin tilanteessa yksi ihminen tai porukka voi juoda yhden genren ja toinen yksilö tai porukka juoda toisen genren mukaan. Myös sama henkilö voi eri tilanteissa käyttää eri lajityyppejä oman toimintansa resurssina. Lajityypin käsite kuvaa juomistoiminnan yhteisiä koordinaatteja eri tilanteissa, mutta samalla mahdollistaa toiminnan variaation.

RENNOSTI, NAUTISKELLEN, VAPAALLA: PIENJUOMINEN

Pienjuomisen tilanteissa ollaan lähellä arkea, arjen sääntöjä ja odotuksia. Juominen tuo kuitenkin arkeen jotain ekstraa: kiireetöntä oleilua kotona, hetkeen tarttumista ystävien kanssa tai nautinnollisen viinilounaan työpäivän keskelle. Pienjuomisella rentoudutaan, nautiskellaan ja kevennetään tunnelmaa, mutta vahvaa ilmaisu, korostuneen kehollista toimintaa tai karnevaalisia piirteitä pyritään välttämään. Pienjuominen on ”sivistynyttä” juomista, ja sivistyksen mittapuuna on nimenomaan se, kuinka juomistilanteissa käyttäydytään. Juodun alkoholin määrä on toissijainen. Myös esimerkiksi eteläeurooppalaisissa ruokailutilanteissa saatetaan juoda runsaasti ja veren alkoholipitoisuus voi nousta suhteellisen korkealle, mutta koska käyttäytyminen pysyy arkisena, tilannetta ei mielletä humalatileeksi.⁵⁵

Pienjuomisen tyypillisiä oheistoimintoja ovat kotona oleilu, juttelu tai muu sosiaalinen toiminta, saunominen, lukeminen, tv:n katselu tai musiikin kuuntelu. Hyödynnän erilaista juomista kuvaavina esimerkkeinä omaa väitöskirja-aineistoani, jossa 23–35-vuotiaat, toimihenkilöasemissa työskentelevät nuoret helsinkiläisaikuiset kuvasivat päiväkirjamaisesti omia juomistilanteitaan 2 kuukauden ajan vuosina 2003–4.⁵⁶ Lisäksi käytän aineistositaitteja muita tutkimuksista. Kotoisasta pienjuomisesta löytyy esimerkiksi seuraavia kuvauksia:

Ilta meni kotona kaikessa rauhassa viinimuki kädessä Karin [avomies] kainalossa. (Nainen, 26 v, palveluneuvoja)

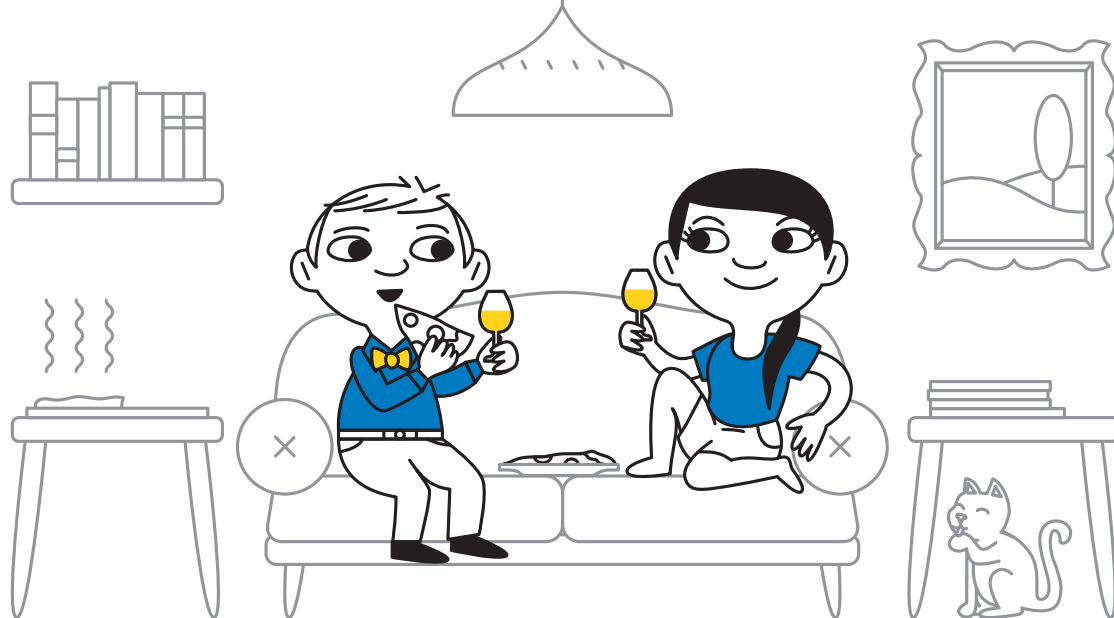
Perjantaina illalla join kotona yhden oluen. (Mies, 29 v., projektipäällikkö)

Olin eilen illalla saunassa ja saunasta tultua join ihan normaalisti yhden keskioluen. Normaaliin tapaan. (ei tunnistetietoja)⁵⁷

Kotona tapahtuvaa juomista kuvataan yleensä lyhyesti ja tiiviisti. **Kotoisa juominen on osa arkista elämää, jota ei ole tarpeen avata tai perustella sen kummemmin. Samalla se kuitenkin jollain lailla keventää tai rikastaa arkista elämää:** esimerkeissä syventää nautinnollista illanviettoa puolison kanssa tai alleviivaa työpäivän tai -viikon katkaisua viikonlopun tai saunan yhteydessä.

Kodin ohella tyypillisiä pienjuomisen tilanteita ovat ruokajuominen ja baarissa pistäytyminen muutamalla. Ruokajuomisesta tyypillinen esimerkki on seuraava:

Kaverini oli kutsunut meidät ja yhden toisen ystäväpariskunnan luokseen [katsomaan matkakuvia Etelä-Amerikasta], tyttäreemme jätimme isovanhempiemme hoiviin. Katselimme matkakuvia, joimme muutaman oluen ja juttelimme joutavia muutaman tunnin ajan. Illan myötä alkoi nälkä yllättää koska emme olleet syöneet mitään ennen saapumistamme.

PIENJUOMINEN

Pienjuominen on vapaalla oloa, rentoutumista ja nautiskelua.

Päätimme lähteä ulos syömään, ja paikaksi sovimme ravintola [nimi poistettu]. Toinen pariskunta ei liittynyt seuraamme vaan jatkoi matkaansa jonnekin muualle, joten päädyimme ravintolaan kolmistaan.

[Ravintola] sijaitsee sisäpihan puolella kellarissa, ja on erittäin tunnelmallinen pieni ravintola, jossa ruoka on kala ja äyriäisvoittoista. Ennakko-odotuksia ei juurikaan ollut koska koko reissu oli kohtalaisen spontaani. Ravintolassa istuskelimme jälleen kerran hyvän ruuan ja viinin parissa nauttien hyvästä seurasta sekä mukavasta keskustelusta. Keskusteluun tosin osallistuivat lähinnä ystäväni ja vaimoni, ja keskustelu koski ystäväni naisasioita. Hän tuntuu elävän erittäin elävistä poikamieselämästä, tosin [vauvaikäinen] tyttäreemme on herättänyt hänessä isän vaistot ja pariutuminen saattaa olla yllättävänkin lähellä

Jatkoille emme lähteneet taaskaan, vaan jatkoimme ravintolasta suoraan kotiin ystäväme lähtiessä kaupungin yöhön tyttöystävän hakuun. Illasta jäi hyvä mieli sekä matkakuvien herättämä kaukokai-puu. (Mies, 33 v., henkilöstövastaava)

Tilanne on arkisen juhlava. Siinä on hieman erityis-tunnelmaa matkakuvien ja kenties keskimääräistä syvällisempien elämäntoiveiden jakamisen merkeissä. Toiminnan keskipisteessä on yhdessäolo. Suurempaa biletystä tai muuta karnevaalia ei kuitenkaan kertojan toiminnassa ilmene, joskin kertomuksesta käy ilmi, että kertojan kaverille näin saattaa illan edetessä näin käydäkin. Tämä kuvaa hyvin myös juomistilanteiden joustavuutta.

Parilla pistäytymistä kuvaa puolestaan seuraava esimerkki:

Mulla oli lomaa ja lähdettiin Tytin kanssa shoppailemaan. Päätettiin sitten jossain vaiheessa iltapäivällä käydä [baarissa] parilla. Istuttiin ja juoruttiin aikamme ja sitten soitin exälle että liittyisi seuraan. Sillä oli lähdössä illalla juna Tampereelle ja oltiin jo alustavasti sovittu, että tulee meille odottelemaan junaa. Exä tuli ja

otettiin vielä parit oluet ja löpistiin kaikennäköstä. Tytti piti exää oikein mukavana ja viehättävänä miehenä ja exäkin näytti sietävän Tyttiä ihan hyvin, mitkä kummatkin oli tietysti positiivisia asioita. Hieman kyllä hermostutti, mutta kaikki meni ihan ok. Ja sitten piti lähteä hakemaan ruokaa, ennenkuin olisi kännissä. (Nainen, 30 v., asiakaspalvelija)

Myös tämän tilanteen tarkoitus on yhdessäolo ja tunnelman keventäminen. Tärkeää on myös huomio juomisen lopettamisesta ennen kuin se todella johtaisi humalaan. Suomalaiset eivät juo aina kännäten, vaikka tämän päiväkirjan kirjoittajalla on kertomuksia myös kosteammista tilanteista esimerkiksi yökerhoista ja kesäfestareilta. Tilanteen mukaan mennään.

Pienjuominen ja alkoholi: paljonko on paljon?

Yleensä pienjuomisen tilanteet koetaan mutkattomina ja ongelmattomina eikä niissä juoda runsaasti. Tämäkään ei ole aukoton sääntö, sillä esimerkiksi ruokailutilanteissa saatetaan juoda runsaamminkin. Myös raja pienjuomisen ja bilettämisen välillä voi olla häilyvä kuten seuraavassa:

Johtoryhmän jäsenet menossa syömään [ravintolaan]. Odotettavissa vilkasta keskustelua firman tulevaisuuden näkymistä, hyvää ruokaa ja todennäköisesti reippaasti juomista.

Tapaaminen kello 16.30 [ravintolan] yläkerrassa tuopin ääressä. Puolisen tuntia yleistä höpinää ja sitten asiaan. Tuoppia rauhalliseen tahtiin. Paikalla minun lisäksi 3 hlöä. Työasiat pääsivät hyvään vauhtiin ja samalla vauhdilla siirryttiin alakertaan syömään. Lasku siirrettiin sinne.

Alakerrassa alkuun etanat ja pääruoaksi lammasta. Ruokajuomana loistavaa espanjalaista punaviiniä. Pöytäseurueemme nauttikin sitä kolme pulloa. Tuoppia tietysti ohessa jatkuvasti.

Jälkiruoaksi kahvit ja pari konjakkia. Oma ja työtovereiden olo jossain määrin humaltunut. Työasiat saatiin oikeille raiteille n. neljän tunnin istumisen jälkeen. Sen verran meissä oli kuitenkin virtaa, että suuntasimme vielä [baariin] tutkimaan tuopin makua. [Baarissa] muutama tuoppi olutta, tavattiin muutama tuttu ja jauhettiin yleistä skeidaa. Huomisen työpäivän olemassaolon takia vetäydyimme taksilla takavaseimmalle eli kotiin. Kello tällöin n. 1.30. Oma olo kohtuullisen humaltunut. Samoin työtovereitteni. Ilta vastasi lähes täydellisesti odotuksiani, sillä tämä ei suinkaan ollut ensimmäinen johtoryhmän illallinen. (Mies, 32 v., myyntipäällikkö)

Kertomuksen puitteet ja tapahtuminen kulku noudattavat eurooppalaistyypistä ruokajuomisen kaavaa. Juominen on jatkuvaa ja runsasta, ja kertojan voi arvioida juoneen 10–15 alkoholiannosta. Kertoja myös kuvaa omaa ja toisten humalaista oloa, mutta ei varsinaisesti humalaista, arjesta irtautuvaa käyttäytymistä. Käyttäytyminen ja tapahtumat noudattavat tarkasti pitkän illallisen sivistynyttä kaavaa. Tämä kertoo, että **juomatavoissa tai juomistilanteissa oleellisinta ei ole alkoholin määrä vaan muu toiminta.**

Pienjuomisen haitat: tissuttelu ja alkoholin valuminen arkeen

Vaikka vähäistä pienjuomista pidetään yleensä ongelmattomana, myös sitä saatetaan pitää jollain tapaa haitallisena ja sopimattomana.

Olimme kollegan kaverin kanssa ison liikuntakeskuksen salilla treenaamassa firman salin sijaan. Itse en juurikaan käytä alkoholia viikolla, tai muutenkaan harrasta ”yksien” ottamista, mutta näiden itseäni vanhempien miesten kanssa jäimme sitten liikuntakeskuksen kahvioon juomaan yhdet kolmospuolitreenin jälkeen. Jotenkin liikuntasuorituksen jälkeen nautitusta alkoholista tuli huono fiilis. Olen pyrkinyt eurooppalaisten juomatapojen sijaan pysyttelemään humalahakuisessa juomatavassa, etenkin ollen nauttimatta alkoholia kotona. Kaveripiirissäni

ei juuri harrasteta iltakaljoja, minkä otaksunkin tulevan tavaksi sitten vanhemmalla iällä. Toivoisin ettei kyseistä tapaa tulisi, koska itse ainakin koen sen päätä turhaan viikolla pehmittäväksi asiaksi. Toivottavasti löydän muita rentoutumiskeinoja tulevaisuudessakin. (Mies, 29 v, tekninen myyjä)

Kertoja pitää viikonloppuihin sijoittuvaa humalahaikuista juomista turvallisena ja arkeen levittäytyvää eurooppalaista alkoholinkäyttöä pikemminkin haitallisena toimintana. Hänelle eurooppalainen juominen lähinnä pehmittää päätä, kuormittaa enemmän kuin virkistää ja voi vaarantaa esimerkiksi liikunnasta saadut hyödyt. Tämä kertoo, että suomalaisessa kulttuurissa on monenlaisia suhtautumistapoja myös pienjuomiseen eikä sitä voida pitää ainoana oikeana tai edes parhaana juomatapana.⁵⁸

Myös vuonna 2015 TNS-gallupin tekemä, kohtuukäyttöä käsittelevä kyselytutkimus kertoo, että monet suomalaiset vieroksuvat alkoholin arkikäyttöä. Vain noin joka viides (22 %) suomalainen ajattelee, että kohtuukäyttäjä voi juoda alkoholia useamman kerran viikossa. Tavallisimmin ajatellaan, että alkoholia voi kohtuullisesti juoda kerran viikossa (31 %) tai muutaman kerran kuukaudessa (35 %). Naisista 51 % ja miehistä 40 % prosenttia katsoo, ettei viikoitainkaan toistuva alkoholinkäyttö ole kohtuullista.⁵⁹ Tätä useammin tapahtuva juominen koetaan helposti tissutteluksi. **Tissutellussa alkoholi valuu vähitellen osaksi arkea ja alkaa hallita arjen toimintaa, tunteita ja ihmissuhteita.** Tämä avaa portit myös alkoholismille.

Tissuttelun ja muun haitallisen pienjuomisen kritiikin pohjana on suomalaisen alkoholikulttuurin perustava koordinaatisto: alkoholin paikka ei suomalaisille ole arjessa, vaan arjen ulkopuolella. Tämä on läpi vuosisatojen ollut keskeinen keino hallita viinan voimaa ja vaaroja ja samalla suojella arkea ylimääräisiltä vaaroilta ja haittatekijöiltä. Tämä kertoo, että **myös suomalaisessa kulttuurissa on vahvaa ja omaehtoista alkoholinkäytön säätelyä. Se on vain laadultaan toisenlaista kuin Etelä-Euroopassa, jossa alkoholi on korostuneesti osa arkea.**⁶⁰

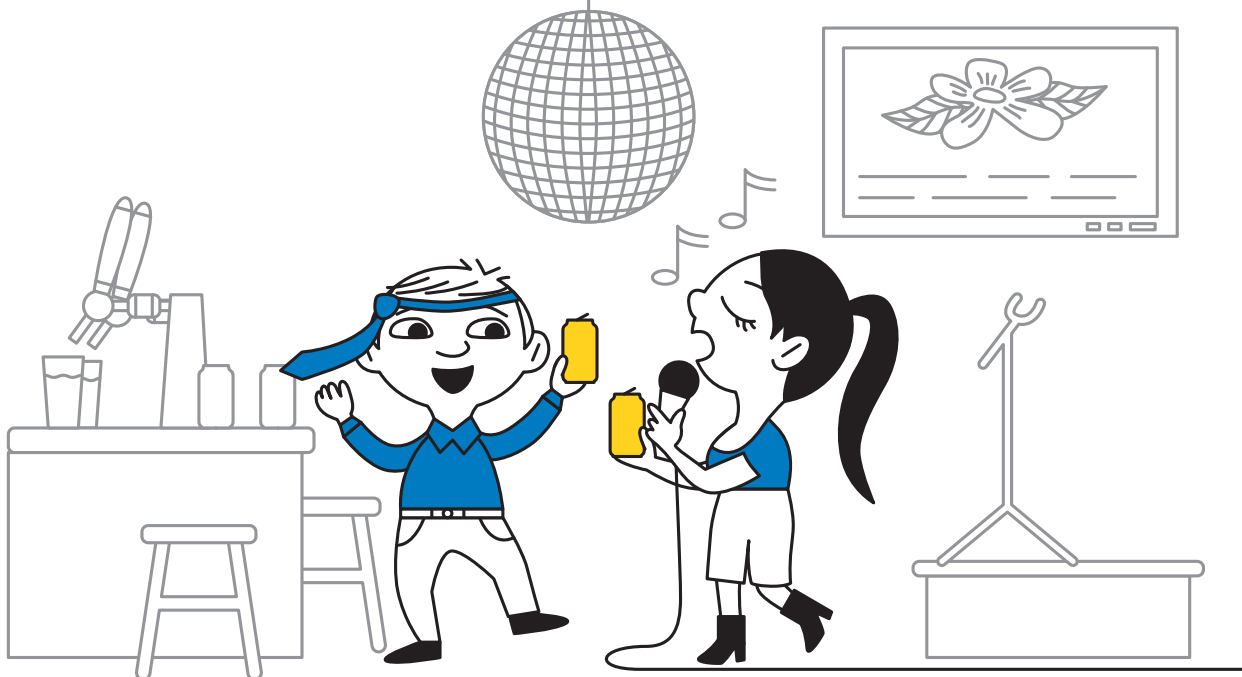
HAUSKA JA HALLITTU KARNEVAALI: BILEJUOMINEN

Bilejuomisen tilanteissa otetaan pienjuomista enemmän etäisyyttä arkeen. Tilanteet ovat vahvan sosiaalisia ja usein karnevaalisia. Tunneilmaisut ovat pienjuomista vahvempia ja vuorovaikutus on intensiivisempää, äänekkäämpää ja kehollisempaa yhdessä tanssimisineen ja laulamisineen, halailuineen, olalle taputteluineen ja niin edelleen.

Samalla biletystilanteet ovat monin tavoin kontrolloituja. Ne viedään arjen ulkopuolelle viikonloppuihin, juhlapäiviin tai loma-aikoihin, ja tilanteen päätyttyä juominen päättyy ja arki jatkuu. Myös itse **biletystilanteissa odotetaan, että kaikki bilettäjät pysyvät toimintakuntoisina ja kykenevät yhteiseen toimintaan:** on noloa sössöttää, sammua tai sekoilla liikaa.

Bilettilanteissa ei myöskään ole sopivaa ilmaista vahvan negatiivisia tunteita, vaan biletyks on nimenomaan ilon aikaa ja liittyy yhdessäolon riemuihin. **Bilettyksen hauskuus on sosiaalinen tunne – yksin on vaikea pitää hauskaa.** Näitä elementtejä kuvaa hyvin seuraava päiväkirjakertomus:

Menoa riitti! Aina kello 02.30 asti. Suunnitelmien mukaisesti treffasimme [naiskaverin kanssa] puistossa siideripullot mukana. Ulkona oli tosi mukava istuskella, ilta oli lämmin, paljon porukkaa picnicingään viettämässä ja seura oli tietysti mitä parhainta. Kesäilloista kannattaa todella nauttia silloin, kun kesä kerran on! Istuimme ulkona vajaat pari tuntia, sen jälkeen oli pakko suunnistaa Neverlandin suuntaan. Sinne päin nimittäin lipui huolestuttavan paljon porukkaa ja pelkäsimme tosiaan jumittuvamme viettämään iltaa aina niin ystävällisten [yökerhon] ovimiesten silmien alle. Jonottaessa fiilis kyllä hyytyy

BILEJUOMINEN

Bilejuominen on hallittua karnevaalia. Arkea ylitetään yhdessä ja tärkeintä on pysyä hauskanpidossa mukana.

tosu tehokkaasti. Hetken saimmekin odotella, mutta vain noin 15 minuuttia. Se aika seisottiinkin hiljaa rivissä, että ei vaan ovimies ärsyynny ja käännytä ovelta kotiin!

[Yökerhossa] kului Bacardi Breezer jos toinenkin. Löysimme oivallisen paikan [biletykspuolen] pöydältä, jossa tanssijalka vipatti seuraavat neljä tuntia. Kun juoma loppui, toinen lähti tiskille uutta tilaamaan ja toivomaan lisää Maija Vilkkumaata. Toinen jäi aseisiin paikkaa vahtimaan ja sillä aikaa tietysti jorasi molempien puolesta. Lopulta tossu hyytyi ja nopean [yökerhon muilla puolilla] pyörähdysten jälkeen lähdimme kotia kohti. Ilokseni aulaan oli tuotu pizzatiski, josta nappasin palan tonnikalapizzaa yöpalaksi. Aamulla väsytti, mutta mitä sitten? (Nainen, 30 v., mediasuunnittelija)

Kulttuurisessa alkoholitutkimuksessa puhutaan biletyksen yhteydessä *kontrolloidusta kontrolloimattomuudesta*. Kuten edellisessä kertomuksessa, arkea ylitetään ja tehdään karnevaalisia tekoja, joita arjessa tai pienjuomisen tilanteissa ei tehtäisi: tanssitaan pöydillä pullot kädessä ja lauletaan yhdessä kovaan ääneen muun juhlakansan mukana. Tarkoituksena on ilmaista ja kokea yhteenkuuluvuutta vanhan hyvän ystävän ja muiden bilettäjien kanssa. Samalla toiminta on kuitenkin tarkkaan säädeltä ja turvallista. Yökerhoon mennään kiltisti ja kuuliaisesti, ja kun tanssivirta ehtyy, lähdetään sivistyneesti ja hyvässä järjestyksessä kotiin. Biletys on ikään kuin sosiaalinen huvipuisto, jossa flirttaillaan karnevaalin ja arjen ylitämisen kanssa pohjimmiltaan säädelyissä ja turvallisisissa puitteissa.⁶¹

Myös kertoja itse tunnistaa asetelman lopun hieman uhmakkaalla toteamuksellaan ”Aamulla väsytti, mutta mitä sitten?” Hän tietää ja ymmärtää, että on poikennut arjesta ja on sen vuoksi väsynyt. Mutta koska hänellä on ollut siihen hyvä syy (ystävyyden ylläpito), hän on tehnyt sen biletyksen omien liikennesääntöjen mukaan ja hän on palannut takaisin arkeen hoitamaan velvollisuutensa, hänellä on tähän täysi oikeus. Mitään väärää tai vaarallista ei ole tapahtunut eikä kenelläkään ole oikeutta väittää muuta.

Bilejuominen ja alkoholi: sivistyneesti humalassa

Biletyksen tärkein syy on sosiaalisten tunteiden ilmaisu ja jakaminen omien kavereiden kesken.

Toisin kuin usein ajatellaan, syy ei ole humaltuminen eikä seksiseuran haku. Pikemminkin bilettäjät säälivät niitä, jotka lähtevät vain itsekkäästi kannäämään tai hoitamaan hoitojaan eivätkä sitoudu omaan bileporukkaan. Tällaista pidetään osoituksena epäsosiaalisuudesta ja kyvyttömyydestä toimia yhteisen tilanteen mukaan. Toki bilettettäessä voidaan humaltua ja löytää seuralainen, mutta ne ovat pikemminkin biletyksen mukava sivutuote kuin varsinaisen tarkoituksen.⁶²

Bilejuomisen ja -humalan rajat ovat myös varsin häilyviä. Omissakin aineistoissani on bilettäjiä, jotka eivät juo lainkaan alkoholia. Edellisessä kertomuksessa ollaan ehkä terveysuositusten kertakulutuksen ylärajoilla 5–6 annoksessa. Tämä on alle puolet siitä, mitä esimerkiksi kosteilla illallisilla saatetaan juoda. Aineistossani on myös kuvauksia, joissa pitkän bileillan aikana (yleensä mies) bilettäjä saattaa juoda jopa 30–40 annosta ja säilyttää silti täyden toimintakyvyn ja iloita yhdessä kavereiden ja tuttavien kanssa. Kaikissa tapauksissa toimintaodotukset ja käyttäytyminen noudattavat samoja odotuksia hallitusta karnevaalista sekä sen sisällä positiivisten sosiaalisten tunteiden ilmaisemisesta.

Bilejuomisesta voidaan puhua myös sivistyneenä humalana.

Usein bilettettäessä humallutaan ja ylitetään arjen käyttäytymissääntöjä, mutta riittävien turva- ja kontrollinormien puitteissa ja yleensä biletystä varten varatuissa erityispuitteissa, mikä turvaa riittävän järjestyksen. Keskeistä sivistyneessä humalassa on myös tunnelmaisun laatu. Sivistyneessä bilejuomisessa kuuluu ilmaista nimenomaan positiivisia ilon ja yhteenkuuluvuuden tunteita, ja kaikenlainen sekoilu, aggressio tai pelkästään omien mielihalujen toteuttaminen (kuten seksiseuran vonkaaminen) koetaan hyvin sopimattomina.⁶³

Bilejuomisen haitat: porukasta putoaminen

Kuten kaikkiin juomistilanteisiin, **myös biletykseen liittyy alkoholihaittoja. Nämä eivät ole bilettäjien kokemuksessa niinkään pitkäkestoisen juomisen aiheuttamia terveystriskejä, vaan ongelmia itse juomistilanteiden sosiaalisessa toiminnassa.** Porukassa voi tulla riitaa, tappelua tai pahaa mieltä, jos alkoholi saa liian suuren roolin.⁶⁴ Toinen riski on, jos joku porukasta juo liikaa, alkaa käyttäytyä sopimattomasti. Näin sekoilija jää paitsi itse irralleen porukan hyvästä yhteishengestä, myös helposti pilaa toisten illan, kun nämä joutuvat hoivaamaan tai väistelemään taantunutta kaveriaan. Jos bilettäjä itse ajautuu tähän, se tuottaa yleensä hänelle suurta häpeää ja epäonnistumisen kokemuksen eikä suinkaan rehentelyä maksimaalisesta suorituksesta.⁶⁵

Tämä kertoo, että suomalaisessa juomisessa ei pyritä juomaan aina niin paljon kuin mahdollista. **Varsinkin bilejuomisella on sekä ala- että ylärajat. Pitää juoda saman verran kuin muut, että pääsee yhteiseen tunnelmaan ja samalle aaltopituudelle, mutta ei liikaa, jottei putoa porukasta pois.** Jos juo liikaa, sekoilee tai putoaa porukasta pois, on ylittänyt sivistyneen humalan rajan ja siirtynyt kannäämisen puolelle. Oman juomisen kontrollointi on bilejuomisessa omalla vastuulla, ja toisten juomiseen puuttumista pidetään sopimattomana ja alentavana niin kontrolloijan kuin kontrolloitavan kannalta. Oletuksena on, että jokainen on riittävän fiksu huolehtiakseen juomisestaan itse, ja toisen juomiseen puuttuminen on nimenomaan hänen fiksuutensa kyseenalaistamista.⁶⁶

SEKOILUT, IRTIOTOT JA NOLLAUKSET: KÄNNÄÄMINEN

Kännääminen on transgressiivista, rajoja rikkoavaa juomista, joka ylittää arjen sääntöjä, sisältää runsaasti karnevaalisia piirteitä ja voi kestää pitkäänkin. **Kontrollin odotus katoaa ja juojilla on mahdollisuus tehdä periaatteessa mitä vain.** Kännääminen sisältää usein intensiivistä vuorovaikutusta, mutta vuorovaikutus voi olla myös jäsentymätöntä ja

sekavaa. Tunneilmaisun skaala on muita juomistilanteita laajempi ja voi sisältää ilon lisäksi surua, kaunaa tai aggressiota. Ilmaisua ja vuorovaikutus voivat saada myös absurdeja ja käsittämättömiä muotoja.

Kännääminen liittyy usein ongelmiin joko juomistilanteen sosiaalisessa toimivuudessa tai juojan/ juojien elämänhallinnassa. Näin ei kuitenkaan aina ole, eikä kannäämistä voida pitää automaattisesti pahana. **Kännääminen voi olla eräänlaista ylipitkää bilettämistä, jolloin juomisella on selkeä alku ja loppu vaikka meno itse tilanteessa yltyisi mahdolliseksi.** Tällöin kannääminen yleensä edellyttää selkeät ulkoiset puitteet, jotka pitävät toiminnan koossa, vaikka toimijat itse eivät siihen pystyisi. Tyypillisiä esimerkkejä ovat esimerkiksi mökkiviikonloput, kesäfestarit ja laivaristeilyt. Seuraava päiväkirjakertomus kaveriporukan uudenvuodenristeilystä kuvaa tällaista:

Hytit on jaettu niin että minä, Pete, Sale ja Pipsa olemme samassa hytissä. Muut ovat jakautuneet tyttö- ja poikahytteihin. Tytöt menevät Tax-Freehen ja me äijät suunnistamme laivan yökerhoon. Otamme muutaman tuopin ja juttelemme niitä näitä. Aku kanssa päätämme mennä Tax-freehen hakemaan kaljalavat. Muut jäävät yökerhoon. Ostamme molemmat kaksi lavaa Karhun nelos-olutta.

Tytöt ovat meikkaamassa hytissään. Päätämme Akun kanssa mennä ottamaan muutamat lavakaljat heidän hyttiinsä. Tytöt naukkailevat Tax-freeesta haettuja viinejään ja tunnelma on hilpeä. Myös Pete saapuu paikalle. Paulalla on mukana kimalteleva paita ja Pete haluaa välttämättä pukea sen päälleen. Nauramme ja naukkailemme juomia. Sitten päätämme palata katsomaan muita äijiä yökerhoon. Tytöt jäävät meikkaamaan. Ana ja Atte ovat jo hieman humaltuneet. Atte vaikuttaa minusta hieman kireältä vaikka onkin jutuissa mukana. Kireys johtuu siitä että Atte ja Paula ovat samalla risteilyllä ja heillä on mennyt poikki muutama kuukausi sitten.

Alkaa tulla hieman nälkä ja päätämme mennä syömään. Menemme laivan grilliravintolaan ja tilaam-

me kaikki hampurilaisateriat. Juomaksi olutta. Aku ja Pete ottavat viinipullon puoliksi. Ateria on hyvä ja täyttävä. Syötyämme olemme aivan tukossa.

Palaamme yökerhoon ja olen niin täynnä, että kalja ei mene alas joten siirryn Gin-Tonic linjalle. GT myös sulattaa hyvin ruokaa. Jonkin ajan kuluttua myös tytöt sekä Sale ja Pipsa saapuvat yökerhoon. Kaikki ovat jo aika hyvässä maistissa tässä vaiheessa. Margit koittaa pokailla jotain miestä joka on jonkin sortin laulaja. Ihmisiä poistuu välillä pöydästä ja palaa sitten takaisin. Ana tilaa tequila shotit koko seurueelle. Kello lähestyy kahtatoista ja Ana ja Atte kantavat pöytään shampanjaa koko seurueelle. Kohotamme maljat vuoden vaihtuessa. Kaikki ovat jo sekavassa kunnossa. Margit kaataa Salen vahingossa maahan juuri kun olen skoolaamassa hänen kanssaan. Ana meinaa kaatua pöydän päälle ja lattialle lentää shampanjalaseja.

Lähden Akun kanssa etsimään Peteä ja Attea. Löydämme hiedät hytistä selvittelemästä asioita. Käy ilmi että Atte on jonkun takia luullut että Petellä ja Paulalla on ollut jotain meneillään ja he ovat jääneet selvittämään asiaa sekä juttelemaan hyttiin.

Jossain vaiheessa saavumme kaikki hyttiosastolle ja nautimme juomaa tyttöjen hytillä. Atte ja Sale painivat leikkimielisesti käytävällä, jonka jälkeen Sale ja Pipsa menevät nukkumaan, jos nyt tarkkaan muistan. Mielestäni tyttöjen hytissä oli minä, Pete, Aku sekä tytöt. Paula on tuonut hyttiin myös jonkun ruotsalaisen miehen. Atte tulee tyttöjen hyttiin ja suuttuu nähdessään, että Paulalla on seuralainen. Hän koittaa käydä ruotsalaisen kimppuun, mutta minä estän. Otan Atesta kiinni takaapäin jolloin hän huitaisee minua. Pete nousee ylös jolloin ruotsalainen tönäisee Peten sängylle. Ruotsalainen poistuu hytistä kun pidättelemme Attea. Tytöt huutavat

KÄNNÄÄMINEN

Kännätessä arjen odotuksia ja sääntöjä ylitetään rajusti. Voi tapahtua melkein mitä vain.

Atelle joka tajuaa sitten rauhoittua. Tämän jälkeen Atte poistuu ja tunnelma rauhoittuu. Paula on asiasta järkyttynyt, mutta emme kauhean kauan jaksaa olla hädissämme Aten käytöksestä. Ja muistikuvani mukaan tunnelma oli ihan hyvä loppuyön. (Mies, 28 v., kärjäsihteeri)

Kertomuksessa on pienjuomisen ja bilejuomisen elementtejä (naukkailu hytissä, ruokailu, hauskanpito baarissa), mutta juominen ja ennen kaikkea muut toiminnot ylittävät niiden rajoja. Porukan toiminta on jatkuvaa kiertelyä ja säätämistä siellä täällä, ja koko ajan kaikki juovat. Alkoholiannoksia on mahdotonta arvioida, mutta esimerkiksi kertojan kohdalla ne voitaneen laskea kymmenissä. Illan edetessä kompuroidaan ja kaatuillaan, haastetaan riitaa ja tapellaan. Varsinkin kirjoittajan kaveri Atte rikkoo positiivisen tunneilmaisun odotuksia, ja parisuhteen päättymisen takia ilmaisee katkeruutta, epäluuloja, mustasukkaisuutta ja aggressiota. Myös porukan syöminen on yletöntä ("Syötämme olemme aivan tukossa") ja esimerkiksi Pete pukeutuu naisten vaateisiin. Meno on kuin keskiaikaisesta karnevaalista.⁶⁷ Kuitenkin kirjoittajan ja porukan kokemus pysyy plussan puolella. Tässä on nykyaikainen versio siitä, mitä usein nimitetään perinteiseksi suomalaiseksi juomiseksi. Samalla on muistettava, että päiväkirjan kirjoittaja kuvaa päiväkirjassaan myös toisenlaisia, hillitympiä tai sivistyneempiä juomistilanteita ja esimerkiksi biletilanteita, joissa hän juo vain muutama. Kännääminen on vain yksi lajityyppi tai reper tuaari hänen juomisessaan. Samaa voidaan olettaa koko kaveriporukalta.

Kännääminen voi liittyä myös negatiivisempiin kokemuksiin. Usein näissä on kyse arjenhallinnan tai mielenterveyden ongelmista, mikä näkyy siinä, että humalajuominen on jatkuvaa ja sitä tapahtuu myös yksin. Niin kuin kaikkia muitakin juomatapoja ja -tilanteita, myös tällaista juomista tapahtuu kaikkien kansanosien parissa. Seuraava kertomus on työssään hyvin menestyvän ja suhteellisen varakkaan nuoren naisen päiväkirjasta, joka on lähtenyt kaverinsa kanssa vapaapäivän iltana baariin juotuaan ensin kotona itseksensä viiniä:

Ilta meni kyllä ihan hullusti, mä en nähnyt toden totta mitään muuta kuin siiderimukin! Siihen meidän pöytään tuli istumaan neljän miehen seurue, jotain sellaisia reilu kolmekymppisiä varmaan. Jotain juttua heitettiin. Vähän ennen valomerkkiä sisään paukkas [tunnetun bändin] tyyppejä - humalatilani tuomasta 'rohkeudesta' huolimatta pysyin heistä kaukana.

Mä ennätin siinä ottaa kolme siideriä. Kaveri lähti kotiin, kun sillä oli sunnuntaina duunipäivä, mutta noi neljä miestä lähti mun kanssa keskustaan - koska mulla oli vaan hirvee hinku mennä jonnekin vieläkin ja edelleen. Otettiin taksi ja menttiin [baarisiin]. Siinäkin mä suunnistin ensimmäisenä baaritiskille. En mä varmaan kamalasti jutellut niiden kahden kanssa jotka jäi jäljelle. Mä vaan kiskoin sitä siideriä ja vilkuilin vaan välillä kelloa että joko tulee valomerkki!

Oli siis taas kaikin puolin älykäästä ja fiksumaa toimintaa! Tais olla taas järki kaukana tästä menosta. Kotiin kyllä pääsin, mutta sitten olinkin aika seis. Katsoin parhaaksi työntää sormet kurkkuun ja oksentaa. Sitten hain peiton ja tyynyn ja kävin kylppärin lattialle nukkumaan.

Sunnuntaina ei ollut kovin voittajaolo. Mä olin aivan rikki ja hajalla. Siis että oliko taas yhtään mitään järkeä kiskoa sitä viinaa kaksin käsin. Tai no, ehkä se viinin juonti olis riittänyt - ei niitä siidereitä olis enää tarvinnut. Mä en ollut kovin ylpeä itseltäni. Vannoin taas kovasti, että mun pitää saada itseni jotenkin järjestykseen.

Mietin kyllä sitäkin, että miksi näin taas kävi. Kai se vaan niin on, että kun sisällä tuntuu pahalta, sitä yrittää alkoholin avulla saada fiilikset nousemaan. Sitten sitä vaan ottaa lisää ja lisää, kun tuntuu siltä ettei 'olo' parane ollenkaan. Kai mä sitten yritän hukuttaa murheeni, paeta todellisuutta alkoholin avulla. Mutta niin monta kertaa kuin sekin on todettu, että useimmiten käy vaan toisin päin: fiilikset on kaukana siitä paremmasta. Niin kuin nyt taas tunsin itseni tosi epäonnistuneeksi ja inhosin

itseäni. Puolen päivän aikaa kiskoin itseni ylös ja lähdin käymään [kaverin luona], vaikka olis vaan ollut parempi nukkua krapula pois. Se oli taas sitä pakenemista - vedin maskin kasvoille ikään kuin mitään ei olisi tapahtunut. (Nainen, 26 v., suunnittelupäällikkö)

Kertojalla on päiväkirjassaan myös kevyemmän ja iloiskemman juomisen tilanteita. Kuitenkin myös näitä varjostaa usein hänen kokemuksessaan tummasävyinen, ulkopuolisuuden tunteeseen liittyvä juonne, mikä on tunnistettu myös monissa alkoholistien kokemusmaailmaa käsittelevissä tutkimuksissa.⁶⁸ **Negatiivinen kannääminen kuljettaa juojaa pois arjen toiminnasta, ihmissuhteista ja säännöistä omaan, yksinäiseen ja usein uhkaavaan todellisuuteensa.** Negatiivista kannäämistä voidaankin pitää eräänlaisena goottilaisena karnevaalina: yksinäisyyden, tuskan ja kauhun juhlan.⁶⁹ Vaikka tällaista juomista on usein tarkoituksenmukaisinta tarkastella ongelmallisena ja päihdehoidon näkökulmasta, sillä on myös oma paikkansa suomalaisen juomisen kulttuurisessa todellisuudessa. Se on yksi osa suomalaista juomista, vaikka sitä pidetään pahana. Samalla on muistettava, että se ei ole ainoa juomatapa edes humalatilanteissa.

EI KÄYTTÖ, VAAN KÄYTÖS. MISSÄ KULKEE HUMALAJUOMISEN RAJA?

Julkisten keskusteluiden ja alkoholitutkimuksen eräs keskeinen kysymys on, missä kulkee humalan raja. Onko se terveys-suositusten mukainen kertakulutuksen yläraja miehillä 7 ja naisilla 5 annosta? Onko se veren alkoholipitoisuuden ylittäminen esimerkiksi promillen tai puolen promillen rajan? Vai jotain muuta?

Kulttuurisen alkoholitutkimuksen näkökulmasta alkoholin määrä tai veren alkoholipitoisuus eivät ole niin keskeisiä kuin juomistilanteet ja niitä määrittävät toimintaodotukset. Mitä enemmän juomistilanteessa ylitetään arjen rajoja, sitä vahvemmin kyse on humalajuomisesta. Humalallakin on eri asteita:

pienjuomisen pikku hiprakka, bilejuomisen iloinen ja vauhdikas huppeli ja kannäämisen tukeva pöhnä tai jurri ovat eri asioita. Alkoholiiin liittyvän psykofarmakologian lisäksi **humalakäyttäytymiseen vaikuttavat oleellisesti sosiaaliset odotukset, joita humalassa käyttäytymiseen kussakin kulttuurissa liitetään.**⁷⁰ **2000-luvun suomalaisessa juomiskulttuurissa nämä kiinnittyvät erilaisiin juomistilanteisiin.**

Tällainen humalan säätelymekanismi on suomalaisessa kulttuurissa ikivanha. **Jo keskiajalla erilaisia juhlia ja rituaaleja eroteltiin sen mukaan, oliko niissä sopivaa humaltua vai ei.** Humalalle otollisia tilaisuuksia olivat erityisesti vuodentuloon ja hedelmällisyyteen liittyvät juhlat kuten viljan kylvämisrituaalit, sadonkorjuu ja häät. Puolestaan humalalle sopimattomia juhlia olivat esimerkiksi hautajaiset, peijaiset ja eränkäynti, joissa ei haluttu ärsyttää henkivaltoja liikaa.⁷¹ On vaikeaa kuvitella, että näitä tilaisuuksia ja niissä tapahtuvaa toimintaa olisi säädelty yksinomaan alkoholin määrällä. Tilanteiden merkitys ei ole määritynyt alkoholista, vaan alkoholin merkitys tilanteesta. Keskeistä on jo tuolloin ollut käsitys siitä, mitä tilanteessa kuuluu tai ei kuulu tehdä, ja toimijat ovat sovittaneet oman toimintansa sen mukaiseksi alkoholin määrästä riippumatta. Kansatieteen piirissä on myös kuvauksia, joissa yli puolen tuopin (0,65 l) viinamäärän juomista aterioiden yhteydessä ja työnteon lomassa on pidetty tavallisena ja kohtuullisena eikä sen ole ajateltu häiritsevän työnteoa tai johtavan humalaan. Sama viinamäärä juhlissa taas on siivittänyt arjesta irtaantuvaa käytöstä, koska toimintaodotukset ovat olleet toisenlaisia.⁷²

Myös se, että humalakäyttäytymistä arvioidaan etäisyytenä arkeen, sopii hyvin suomalaiseen alkoholiperinteeseen. Kuten aiemmin on todettu, kansanomaisessa suomalaisessa alkoholijattelussa alkoholin peruskoordinaatit osoittavat aina pois päin arjesta. Myös arjen piirissä tapahtuva juominen tuo yleensä jotain pientä lisää, ekstraa tai luksusta arkeen. Ja mitä kauempana arjesta ollaan, sitä paremmin ja turvallisemmin alkoholinkäyttö sopii tilanteeseen. Kyse ei ole vain siitä, että alkoholi itse veisi tilannetta pois arjesta, vaan myös siitä, että tilanteen etäännyminen arjesta luo tilaa ja tilausta juomiselle.

Humalajuomista on koetettu rajata myös historiaan ja aikakausiin. Eräs pitkäaikainen keskustelu Suomessa liittyy humalajuomisen kesyyntymiseen tai kokonaan katoamiseen. Ainakin 1950-luvulta on uskottu, että kun elämäntapa modernisoituu ja kansa kaupungistuu metsäläisyyden ikeestä, myös juominen sivistyy ja humala putoaa elämäntavasta vähitellen pois.⁷³ Tuore tutkimus osoittaa tätä vastoin, että humala on pikemminkin levinnyt ja yleistynyt yhä useampien ihmisryhmien parissa. Samalla myös muut juomatavat ja juomisen merkitykset ovat monipuolistuneet. Alkoholit on tullut 1960-luvulta alkaen osaksi yhä useampia tilanteita ja elämäntilanteita. Kehitykseen kuuluu, että juomista perustellaan nykyään vain harvoin itse humalalla tai pyrkimyksellä humalaksi.⁷⁴ Samoin kuin pienjuominen, myöskin **humala ei ole itseisarvoista eskapismia, vaan yksi osa juomistilanteen muita toimintoja, kokemuksia ja tunteita.**

Tämä kertoo, että humala on sivistynyt ja tullut lähemmäs jokapäiväistä elämää. Se ei ole aina rajoja rikkovaa irtiottoa arjesta, vaan esimerkiksi bilejuomisen muodossa varsin arkinen ja tavallinen keino saada hehkua ja piristystä arjen keskelle. **Humala ei kuitenkaan ole kadonnut mihinkään, eikä se ole**

katoamassakaan. Mutta samalla olemme myös paljon muuta, eikä kannäminen ole ainoa juomatapamme. Olemme joustavia ja monipuolisia alkoholinkäyttäjiä. Tämän ymmärtäminen on tärkeää kaikille pyrkimyksille muuttaa suomalaista juomiskulttuuria, ja oleellinen osa sitä on myös humalajuomisen realistinen ymmärtäminen iloiseen ja suruineen.

Alkoholi paikkaa arjen puutteita

Eräs näkökulma, josta suomalaista juomista voidaan tehokkaasti jäsentää, on alkoholin ja arjen suhde. Alkoholikulttuurin ytimessä on yleisesti ottaen kansanomaisen juomisen motiivit, alkoholin käyttötavat sekä juomisen omaehtoinen säätely.⁷⁵ Näitä kaikkia voidaan jäsentää alkoholin ja arjen suhteen kautta.

Ensinnäkin arjen ja juomisen suhteen avulla voidaan ymmärtää suomalaisen juomisen motiiveja. Ne vievät aina pois arjesta vapauden ja yhdessäolon kokemuksiin. Pienjuominen tuo arkeen pienen keitaan. Bilejuominen avaa sosiaaliset sillat ja portit, jotka arkena pysyvät kiinni. Kannäminen vie transsendentteihin korkeuksiin, jotka ihmisiä usein kiinnostavat mutta

joille on sosiaalisten kohtaamisten lailla vain vähän tilaa maallistuneen nyky-yhteiskunnan arjessa.

Toiseksi arjen kautta voidaan jäsentää alkoholin käytötapoja ja tilanteita. Juomisen lajityyppejä erottaa niiden etäisyys arjen toimintaodotuksista ja säännöistä, kuten edellä on esitetty.

Kolmanneksi arjen valossa voidaan ymmärtää suomalaisen juomisen itsesäätelystä. **Juomisen säättely suomalaisessa kulttuurissa on itse asiassa arjen säättelyä. Juominen erotetaan arjesta eli sitä säädelään suhteessa arkeen, jotta arki ei vaaraantuisi.** Tätä voidaan pitää myös ikään kuin juomisen motiivien vastinparina: jotta juomisen hyvistä puolista voidaan nauttia, vastapalvelukseksi täytyy suojella arkea alkoholin haitoilta. Tämä on selkeä ja toimiva kulttuurinen logiikka, sillä se tarjoaa mahdollisuuden hyödyntää alkoholin hyviä puolia vapauden ja yhdessäolon valtakunnassa, mutta turvaa samalla arjen sujuvuutta ja jatkuvuutta. Kansanperinteessä tätä kuvaa hyvin esimerkiksi lauantai- tai perjantaipullon idea: jos hoitaa työnsä ja perheensä kunnialla, on välillä oikeutettu myös ottamaan niihin etäisyyttä juomisen merkeissä.⁷⁶

Arjen ja alkoholin tiivis liitto avaa mielenkiintoisen näkökulman paitsi juomiseen, myös itse arkeen. On aiheellista kysyä, mistä tulee tarve ja paine ylittää arkea alkoholin avulla.

Suomalaisen elämäntavan ehkä tärkeimmän johtoajatuksen voi kiteyttää ajatukseen hyvästä arjesta. Työ, perhe, tavallinen elämä ja riittävä terveys – onni on arjessa. Tämä on myös pohjoismaisen hyvinvointivaltion perusidea: että mahdollisimman moni saisi mahdollisimman hyvän arjen. Se on jakamaton ja kyseenalaistamaton ihanne. Kuitenkin hyvän arjen ihanteessa on suomalaisessa elämäntavassa myös rajansa. Suomalainen arki on työ- ja suorituskeskeistä, kiireistä ja kireää – usein myös yksilökeskeistä ja suorastaan yksinäistä. Siinä ei ole tilaa, aikaa eikä instituutioita vapautteen, haaveiluun tai toisten ihmisten kohtaamiseen samassa määrin kuin esimerkiksi alkoholikeskustelussa ihannoiduissa eteläeurooppalaisissa kulttuureissa. Siksi **Suomessa tarvitaan arjen ylittämisen instituutio, joka toteuttaa juuri näitä**

tarpeita, joihin arki ei anna tilaa. Tämä instituutio on juominen. Kaikissa eri muodoissaankin juomisen perusidea on kompensoida arjen puutteita.

Alkoholitutkimuksessa on useaan otteeseen osoitettu, että alkoholi on Suomessa ambivalentti, kaksiarvoinen aine, joka on yhtä aikaa hyvä ja paha. Se vapauttaa hauskanpitoon, mutta voi olla monin tavoin vaarallista. Harvemmin ymmärretään, että myös juomisen vastapooli, itse arki, on yhtä lailla kaksiarvoista. Arki on turvallista, mutta myös tylsää, ahdistavaa ja yksinäistä. Arjen ja juomisen kaksiarvoisuus kietoutuu suomalaisessa kulttuurissa tiiviisti yhteen, ja se voidaan tiivistää alla olevaan kuvioon.⁷⁷

Tämän kuvion avulla voidaan ymmärtää myös sitä, miksi niin monet suomalaiset juovat, vaikka tietoa alkoholin riskeistä ja haitoista on varmasti jokseenkin kaikilla. Riskejä ollaan valmiita ottamaan, koska juomisen tarjoamat positiiviset puolet koetaan vielä voimakkaampina kuin mahdolliset riskit. Kyse ei ole siitä, etteivätkö suomalaiset ymmärtäisi juomisen haittoja tai välittäisi niistä, vaan siitä että he ovat valmiita ottamaan riskejä juomisen tarjoamien sosiaalisten ja emotionaalisten hyötyjen takia.⁷⁸

	JUHLA, JUOMINEN	ARKI, JUOMATTOMUUS
POSITIIVINEN PUOLI	HAUSKUUS: intensiivinen yhdessäolo, vapaus, nautinto	TURVA: oman toiminnan ja elämän hallinta; perustavat arvot ja ihmissuhteet
NEGATIIVINEN PUOLI	VAARA: hallitsemattomuus, tapaturmat, alkoholismi	TYLSYYS: yksinäisyys, ahdistavuus, stressi, paineet, epävarmuus

KUVIO: Suomalaisen alkoholikulttuurin ristikkäiset arvot

3.

NEGATIIVINEN IDENTITEETTI

Miksi humala hallitsee?

Laaja tutkimusnäyttö osoittaa, että suomalainen alkoholikulttuuri on paljon muutakin kuin humalaa. Lisäksi humalajuominen ja -käyttäytyminen vaikuttaa paljon monipuolisemmalta kuin millaisena se usein esitetään. Humala ei aina ole hillitöntä kännäämistä, sekoilua ja örveltämistä, vaan se voi olla myös esimerkiksi iloista, säädelyä bilehumalaa. Edes rankka kännääminen ei tarkoita automaattisesti ongelmia tai haittoja, vaikka se voi myös niihin johtaa varsinkin pitkään jatkuaan.

Miksi näin on? Miksi meillä on omasta alkoholikulttuuristamme itseymmärrys, joka on kuin liian pienet vaatteet: se kiristää, on epäkäytännöllinen ja näyttää tyhmältä? Syynä on se, että meille on tuotettu tätä näkökulmaa mediassa, kulttuurissa ja politiikassa yli sadan vuoden ajan. Humalakeskeisyydestä on muodostunut myytti, jota me yhä ylläpidämme. Sadan vuoden aikana me olemme myös tottuneet ja oppineet käyttämään tätä myyttiä niin, että emme osaa olla ilmankaan. Humalamyytti ei välttämättä ole paras mahdollinen, mutta sen avulla ymmärrämme itseämme ja toisiamme, kykenemme ilmaisemaan itseämme,

tunteitamme ja pyrkimyksiämme sekä jakamaan niitä toisten kanssa.⁷⁹ **Humalakeskeinen itseymmärrys on nimenomaan itseymmärryksen tapa. Se ei ole eikä ole koskaan ollut todenmukainen kuvaus suomalaisten alkoholinkäytöstä.**⁸⁰

Hiljattain edesmennyt antropologi Anna-Leena Siikala kuvaa kansojen mytologioita tietovarannoksi, joita kansojen jäsenet käyttävät oman toimintansa ja ympäristönsä ymmärtämiseen. Myyttien avulla teemme todellisuutta käsitettäväksi ja hallittavaksi. Myyttien merkitys ei siis ole niiden sisäisessä totuudessa, vaan siinä, mihin ja miten niitä käytetään.⁸¹ Yhteiskuntatieteilijä ja alkoholitutkija Klaus Mäkelä puolestaan esittää samassa hengessä, että kunkin kulttuurin ominaislaatu ei ole siinä, mikä on kulttuurin piirissä hyväksyttävää, vaan siinä, mikä on ymmärrettävää.⁸² Humalamyytti on juuri tällainen yhteisen ymmärryksen ja todellisuuden jäsentämisen väline.

Suomalaisen humalamyytin ongelmallinen piirre kuitenkin on, että se on tuottanut meille alkoholi-asioissa negatiivisen identiteetin. **Määrittelemme ja ymmärrämme itseämme, alkoholikulttuuriamme**

ja -politiikkaamme vahvasti negatioiden kautta.

Osaamme sanoa paljon siitä, mikä on meistä huonoa, pahaa ja vaarallista ja mitä vastustamme. Paljon vähemmän osaamme puhua siitä, mikä olisi meille omista lähtökohdistamme hyvää, tärkeää tai tarpeellista ja mitä kannatamme. Negatiivisesta identiteetistä seuraa, että suomalainen alkoholikeskustelu on usein tylsää, tympeää ja ilkeää. Alkoholikeskustelussa ei useinkaan kyetä etenemään eikä löytämään uusia ratkaisuja, ja keskustelu on kiertänyt samaa negatiivista kehää jo sata vuotta. Tarvitaan uusia, positiivisempia lähtökohtia, jotka antaisivat resursseja positiiviselle itseymmärrykselle, identiteetille ja keskustelukulttuurille.

SATAVUOTIAAT RINTAMALINJAT JA ALKOHOLIPOLITIIKAN ASEMASOTA

Humalamyytti ja siihen liittyvä negatiivinen identiteetti syntyi 1800-luvun lopulla. Siihen aikaan Suomi alkoi nopeasti modernisoitua muun muassa mm. teollistumisen, rautatien ja monenlaisten lakimuutosten myötä. Modernin aikakauden keskeinen ihanne oli ja on yhä kasvun ja kehittymisen ajatus. Yksilöiden, kansakuntien ja esimerkiksi talouden kuuluu kasvaa sekä kulttuurien, ajatusten ja esimerkiksi ihmissuhteiden kehittyä.⁸³

1800-luvun Suomi ei kuitenkaan täyttänyt näitä kriteereitä, vaan se oli monin tavoin takapajuinen ja köyhä maa Euroopan laidalla. Niinpä kulttuurinen ja poliittinen eliitti alkoi määritellä Suomea alusta saakka negatiivisesti. Suomi on kehittymättömämpi kuin muut, ja jotta suomalaiset pääsisivät osaksi kehityksen hedelmistä, heidän pitää luopua kaikesta, mikä estää tai hidastaa kehitystä kohti paremmaksi ja kehittyneemmäksi nähtyä tulevaisuutta. Alkoholinkäyttö ja etenkin paloviina määrittyivät erääksi keskeiseksi takapajuisuuden ja kehittymättömyyden symboliksi, ja raittiusaatteesta tuli Suomeen vahva ja kaikki kansankerrokset yhdistänyt joukkoliike. Sen perusvoima ei ollut niinkään itse alkoholi kuin yleisempien kehityksen ja edistyksen voimien ajaminen. Humalamyytti oli kuitenkin synnytetty:

suomalaisten nähtiin juovan määritelmällisesti tavalla, joka pitää heitä kiinni metsäläisyyden ikeessä ja näin uhkaa sivistystä, edistystä ja kulttuurin kehittymistä. Suomalaisesta juomisesta tuli huonoa siksi, että se on suomalaista juomista.

Ajatukset siirtyivät osaksi valtiollista alkoholipolitiikkaa. 1950-luvulla ei enää ajateltu, että juominen olisi aina automaattisesti paha, mutta se piti osata tehdä oikein eli sivistyneesti. 1950-luvulla vahvat viinikampanjat noudattivat pohjaltaan samaa kansansivistyksen mallia kuin 1800-luvun raittiusliike: kansa on kehittymätöntä, mikä näkyy etenkin juomisessa, ja opettamalla kansa juomaan paremmin se muuttuu muutenkin sivistyneemmäksi. 1950-luvun uutuus oli sivistyksen nimeäminen eurooppalaisuudeksi, ja etenkin viinin ateriakäytön esittäminen sivistyneen ja eurooppalaisen juomisen malliesimerkkinä.⁸⁴ 1970-luvulla ajattelu muuntui kansanterveysajatteluksi, jossa alkoholin aiheuttamia ongelmia ei katsottu niinkään moraalisisina kuin terveydellisinä, taloudellisina sekä työ- ja tuotantokykyyn liittyvinä ongelmina. Perusajatus kansalaisten alkoholinkäytöstä hyvää, turvallista ja tuottavaa elämää uhkaavana toimintana on kuitenkin sama.

Koko kansakunnan historian ajan Suomessa on ollut myös ryhmiä, jotka irtisanoutuvat suomalaisen juomisen kuvasta ja esittävät olevansa jo riittävän sivistyneitä ja kehittyneitä. Siksi he myös torjuvat omalta kohdaltaan alkoholinkäytön kontrollin, vaikka usein ovatkin vaatineet niitä toisille, vähemmän sivistyneille ryhmille. Jo kieltoain alkuaikoina 1910-luvulla poliittinen ja kulttuurinen eliitti katsoi, että kieltolaki ei oikeastaan koske sitä, koska se joi hienoja, värillisiä tuontialkoholeja eikä takapajuista suomalaista viinaa.⁸⁵ Rahvas piti kuitenkin pitää kurissa ja kuivana. Sodanjälkeisinä vuosikymmeninä poliitikkojen sekä vuorineuvosten ja muiden liikemiesten runsas alkoholinkäyttö oli maan tapa. Esimerkiksi sodanjälkeisen hallituksen on arveltu toimineen suuren osan ajasta melkoisessa hutikassa.⁸⁶ Silti samat tahot ajoivat kansalle tiukkaa alkoholikontrollia, sillä kansalle moinen vapaus ei olisi sopinut.

”Sivistyneiden” alkoholinkäyttäjien identiteetti perustuu kuitenkin yhtä vahvasti kansalliselle humalamyytille kuin raittius- ja kansanterveysaatteen kannattajien. He tarvitsevat alempana ja sivistymättömämpänä nähdyn rahvaan sekä sen juomatavat, josta he voivat erottautua ylöspäin. Heidän oma, sivistynyt identiteettinsä on kiinni toisten oletetusta sivistymättömyydestä, jota ilman he eivät voi ilmaista omaa asemaansa ja siihen liittyviä erivapauksia.

Nykyinäkökulmasta voi tuntua kaukaiselta käydä läpi sadan vuoden takaisia asioita. Tosiasiassa samat asetelmat ja argumentit hallitsevat yhä alkoholikeskustelua. **Alkoholikeskustelu on lukkiutunut kahteen leiriin, joista toinen varoittaa alkoholin vaaroista terveelliselle ja sivistyneelle elämälle, ja toinen osapuoli vaatii vapauksia ja vastustaa ”holhousta”, koska on omasta mielestään jo tarpeeksi sivistynyt.** 1980-luvulta alkaen omasta mielestään sivistyneet eivät ehkä ole määritelleet vastapooliaan niinkään kansallisin tai etnisiin termein, vaan ennemmin lääketieteestä tai tilastotieteestä lainatuilla ongelmakäyttäjien tai suurkuluttajien kuvilla taikka yleisesti kehittymättömän elämäntavan kuvauksilla:

Lähiöissä saman talon portaan ihmiset menee toisen huusholliin ryyppikelemään. Siellä purkautuu kaikki. Otetaan [-] Koskenkorvaa [-] ja tapellaan siitä, että 'saatana sä pidit mattojas sillon kun mun piti just viedä omani'. [-]

Se kantajengi, joka käy lähiökapakassa, niin se on yleensä sen lähiön keskiluokan alapuolelta. Ne on yleensä totaalisessa humalatilassa koko ajan, ja portsari antaa niiden olla, ehkä portsari on itsekin [humalassa]. Sinne tullaan joskus viideltä, on haettu lapset päiväkodista. Sitten tulee äiti hakemaan, jos tulee. Että siellä [kapakassa] on lapset, se on lastenkin kannalta ihan hirvittävä.⁸⁷

Lainsäädäntöä ohjaa noin 10 prosentin suurkuluttajien joukko, joka kuluttaa yli puolet alkoholista. Ongelmakäyttäjien ympärille räätälöity mutta kaikkia

holhoava lainsäädäntö rajoittaa tavan kansalaisen elämänlaatua, eikä vastaavasti välttämättä nosta ketään syrjäytymisen kierteestä.⁸⁸

Näiden argumenttien logiikka on sama kuin 1910-luvulla kieltoain yläpuolelle asettuneella eliitillä. Oman toiminnan fiksuus ja sivistyneisyys sekä siihen mahdollisesti liittyvät vaatimukset ja erivapaudet perustellaan kuvaamalla jotakin toista ryhmää, joka käyttää alkoholia tyhmästi ja väärin. Tosipohjaa näillä kertomuksilla ei tarvitse aina edes olla, sillä myytti on uskottava ilmankin.

Näistä asetelmista on vuosikymmenien mittaan muodostunut eräänlainen asemasota, jossa eri leirit tavoittelevat erävoittoja poliittisissa taisteluissa, pyrkivät muokkaamaan kansalaismielialoja ja rekrytoimaan eri toimijoita puolelleen. Yksi leiri pyrkii hallitsemaan vetoamalla alkoholin haittoihin, ja toinen leiri pyrkii hallitsemaan vaatimalla vapautta ja siihen liitettyä sivistystä. 1980-luvulta alkaen asetelma on kietoutunut myös osaksi laajempaa kiistaa yleisemmän hyvinvointivalttiollisen ja markkinaliberaalin yhteiskuntapolitiikan välillä.⁸⁹

On melkoista historian ironiaa, että kehitystä ja edistystä peräänkuuluttavassa alkoholikeskustelussa ollaan jumiuduttu soittamaan samaa levyä vuosikymmenestä, jopa -sadasta toiseen. Mutta kyseessä ei olekaan todellinen keskustelu kehityksestä tai edes alkoholista, vaan myytti, jolla määrittelemme itseämme ja toisiamme ja kommunikoimme omaa paikkaamme muille. Tämä keskustelu ja sen sisältämät rintamalinjat itsessään ovat tärkeä osa suomalaisuutta: alkoholi on meille rakas ystävä, mutta vielä rakkaampi vihollinen. Jokainen sukupolvi tekee siitä oman versionsa ja käyttää sitä uudelleen omiin tarkoituksiinsa niin kuin kaikkia tärkeitä myyttejä. Myös politiikassa myyttien muokkaamat rintamalinjat ovat hyödyksi: **on helppoa saada poliittisia pisteitä ja ystäviä sekä rakentaa tehokkaita viholliskuvia vain asettumalla jompaan kumpaan leiriin.**

Humalamyytti ei ole todellisuuden kuva, vaan pikemminkin itseymmärryksen vääristävä peili.

ENTÄ POSITIIVINEN IDENTITEETTI?

Humalamyylille perustuva identiteetti sekä sen ympärille syntyneet poliittiset leirit voivat olla monella tavalla tarkoituksenmukaisia. Alkoholikulttuurin muutosta ja kehittymistä ne pikemminkin haittaavat, sillä ne eivät tavoita suomalaisten todellista juomiskäyttäytymistä, sen merkityksiä, motiiveja ja pyrkimyksiä. **Humalamyylti ei ole todellisuuden kuva, vaan pikemminkin itseymmärryksen vääristävä peili.**

Suomalaisen juomiskulttuurin todellinen muuttaminen edellyttää sen positiivista ymmärtämistä. Tärkein muutos saattaa olla juuri itse positiivisen ymmärryksen muodostuminen. Positiivisella identiteetillä tai siihen pyrkimisellä on luultavasti tervehdyttävä ja rakentava vaikutus myös julkisiin keskusteluihin alkoholista samoin kuin alkoholipolitiikkaan. Suurin voittaja ovat alkoholinkäyttäjät itse. **Positiivinen, realistinen ymmärrys juomisen eri puolista auttaa ihmisiä maksimoimaan oman alkoholinkäyttönsä hyötyjä ja minimoimaan sen haittoja itse.** Tämä edellyttää luonnollisesti myös, että identiteetin pe-

rustana oleva kuva juomisesta todella on realistinen ja todenmukainen niin, että ihmiset voivat samastua siihen, sekä positiivinen niin, että ihmiset voivat arvostaa sitä ja samalla itseään sen osana. Käyn seuraavassa luvussa läpi tarkemmin erilaisia argumentteja ja oletuksia, joita muuttamalla keskustelua voidaan nähdäkseni viedä tähän suuntaan.

Positiivinen identiteetti edellyttää kuitenkin myös tietoista luopumista negatiivisesta identiteetistä, sen lähtöoletuksista ja sitä hyödyntävistä poliittisista asetelmista ja intresseistä. Oman fiksuuden ja toisten ongelmaisuuksien osoittelusta on päästävä kohti rakentavaa ja erilaisia näkemyksiä kunnioittavaa keskustelua, jossa esiin nousevia ongelmia ja näkemyseroja ei lueta osoituksena moraalista ylemmyydestä tai alemmuudesta, vaan niihin haetaan käytännöllisiä ratkaisuja ja toimenpiteitä. **Kyse ei pohjaltaan ole alkoholista vaan siitä, onko suomalainen kulttuuri ja yhteiskunta riittävän vahva rakentamaan positiivista identiteettiä omana itsenään. Vai tarvitsemmeko yhä itsekunnioitukseen heikomman osapuolen, jota väheksymällä voimme kokea olevamme hyviä ja arvokkaita?**

4.

JUOMISPUHE ILMAN VAAHTOA

Alkoholikeskustelun uudet suunnat

Suomalaisen juomiskulttuurin kehittymistä toivotaan paljon, mutta juomisesta ja sen muutoksesta puhumisen kulttuuri on varsin köyhää ja taantunutta. Juomispuhe toistaa itseään vuosikymmenestä toiseen. Sen pohjana on 1900-luvun alusta periytyvä humalamyytti, jolle kaikki vakiintuneet argumentaatiotavat perustavat omat väitteensä. Tämä tuottaa alkoholisasioissa negatiivista identiteettiä, ahdasta ja vääristynyttä käsitystä suomalaisten juomiskäyttäytymisestä sekä lukitsee keskustelua muutamaan keskenään kinnastelemaan leiriin, joiden vuorosanat ovat kiertäneet samoja kehiä vuosikymmenestä toiseen. Voi väittää, että **Suomen suurin alkoholiongelma onkin alkoholikeskustelun laatu. Suomalainen juomiskulttuuri voi kehittyä vasta, kun juomisesta puhumisen kulttuuri kehittyy.**

Tässä luvussa esittelen muutamia argumentteja ja näkökulmia, joita pidän suomalaisessa alkoholikeskustelussa ongelmallisina. Pyrin kuitenkin rakentavasti ja ratkaisukeskeisesti esittämään niille parempia vaihtoehtoja enkä tyydy pelkästään osoittelemaan eri argumenttien tai niitä edustavien

osapuolten huonoutta. Muutoksen tarpeessa olevat argumentit ovat:

- Ihmisten jaottelu parempiin ja huonompiin heidän alkoholinkäyttötapojensa perusteella. Suomalaisten omaehtoisessa alkoholikulttuurissa alkoholi yhdistää, ei erota.
- Puhe kehittymättömästä ja sivistymättömästä alkoholikulttuurista. Tosiasiassa meillä on pitkä ja rikas alkoholihistoria, johon kuuluu myös monipuolista, omaehtoista säätelyä.
- Alkoholista koituvien haittojen ja hyötyjen vastakainasettelu. Useimmat suomalaiset ymmärtävät, että alkoholista koituu niin hyötyjä kuin haittoja. Järkevä politiikka pyrkii maksimoimaan hyötyjä ja minimoimaan haittoja eikä kiellä kumpaakaan.
- Tilannetajun puute keskustelussa. Juomatavoissa ja niiden eri puolissa on kyse paljolti erilaisista juomistilanteista, ei ihmisryhmistä tai kokonaisista kulttuureista. Useimmat ihmiset juovat tilanteen mukaan eri tavoin, mutta sitä ei ymmärretä eikä tunnusteta.

En tarkoituksella ota kantaa alkoholin saatavuuspolitiikkaan, sillä puhe siitä sumentaa yleensä kaikkein tehokkaimmin järkevän ja rakentavan keskustelun alkoholikulttuurista ja juomisen paikasta suomalaisten elämässä. Uskon, että myös alkoholin saatavuudelle tarkoituksenmukaiset järjestelyt löydetään parhaimmin, jos kyetään käymään rakentavaa keskustelua alkoholin käytön eri ulottuvuuksista yleensä. **Saatavuuspolitiikassa keskeisintä on löytää toimiva tasapaino alkoholin hyötyjen ja haittojen välille, mutta siitä ei voida puhua ennen kuin alkoholin hyödyistä ja haitoista voidaan puhua rakentavasti ja realistisesti.** Siihen taas auttaa suomalaisen alkoholikulttuurin realistinen ja rakentava ymmärtäminen.

VUOHET JA LAMPAAT: JUOMINEN YHDISTÄÄ, EI EROTA

Eräs keskeisimpiä suomalaisen alkoholikeskustelun piirteitä on jakaa ihmisiä parempiin ja huonompiin alkoholinkäyttäjiin ja sen perusteella yleisemmin fiksuihin ja moukkamaisiin ihmisiin.

Pohjalla on 1800-luvulla alkanut kilpajuoksu sivistyksen ja edistyksen ihanteisiin (ks. luku 3). Siinä sivistyksen keskeiseksi mittariksi ovat määrittäneet tietynlaiset juomatavat, joita on 1950-luvulta alkaen nimitetty ”eurooppalaisiksi” ja joihin kuuluu stereotyyppisesti viini, ruokailu, pienet alkoholimäärät sekä käyttäytymisen pysyminen arkisena juomisen määrästä riippumatta. Ne, jotka näkevät oman käytöksensä olevan lähimpänä tätä, pitävät itseään usein parempina ja vaativat itselleen sen mukaisesti muun muassa laajempia vapauksia. Samoja argumentteja on esitetty ainakin 1910-luvulta saakka.

Myös vastaliikkeitä esiintyy, ja monet kansanomaisemmin juovat saattavat pitää suoraviivaisempaa juomista parempana kuin herraskaisena ja jäykkänä näkemäänsä sivistynyttä juomista.

Katajanmarjan [1980-luvun lähiöbaari] vakioasiakkaat kiteyttävät konstailemattomuutensa alkoholiin, johon he suhtautuvat säästeliään tarkoituksenmu-

kaisesti. Vaikka heillä onkin omat mieltymyksensä juomalaatujen suhteen, ainoana olennaisena asiana he pitävät juoman hintaa suhteessa sen alkoholipitoisuuteen. Kerrankin Sepe oli sitä mieltä, että väärin sekoitetun juoman palauttaja pitäisi heittää ulos ravintolasta.⁹⁰

Voidaan kuitenkin olettaa, että tällä ajattelutavalla ei olisi niin vahvaa kulttuurista painoarvoa ilman eliitin vahvaa ja johdonmukaista väheksyntää läpi historian. Edellä Sepen tuotumus on selkeä nurinkääntö eliitin vuosisataisesta ajattelusta, jonka mukaan pikemminkin Sepen kaltaiset suoran toiminnan duunarit pitäisi heittää ulos ravintolasta. Ihmiset ja ryhmät pyrkivät aina arvostamaan itseään ja toimintaansa, ja jos heitä väheksytään, he puolustautuvat erilaisin vastapuheen ja -toiminnan muodoin. En pidä uskottavana ns. kielletyn hedelmän teoriaa, jonka mukaan alkoholi olisi esimerkiksi työväestölle houkuttelevaa siksi, että alkoholi on joskus ollut aineena kielletty. Pikemminkin kyseessä on kielletyn arvostuksen teoria. Ne yleensä suhteellisen heikoissa asemissa eläneet ihmiset, joiden kunniaa ja arvokkuutta eliitti on vuosikymmenet pyrkinyt kyseenalaistamaan alkoholinkäyttötapoihin vedoten, vaativat itselleen ja omalle toiminnalleen kunnianpalautusta myös alkoholiin liittyen. **Kansa ei halua viinaa sinänsä, vaan arvostusta omille arvostuksilleen ja elämäntavoilleen.** Tämä on syytä muistaa myös 2010-luvulla, kun muunlaisista syrjinnän ja ulossulkemisen muodoista sanoudutaan yhä tiukemmin irti.

Yhdessäolo ja vapaus: juomisen hyvät puolet

Juomisen erottavien piirteiden sijaan rakentavampaa on miettiä niitä tekijöitä, jotka yhdistävät suomalaisia alkoholin osalta. Ensimmäinen on juomisen sosiaalinen merkitys: alkoholi on yhdessäolon tärkeä voiteluaine. Juomistilanteissa rakennetaan sellaisia siltoja toisten ihmisten luo, mihin harvat muut tilanteet suomalaisessa elämäntavassa kykenevät. Toista juomisen päävoimaa voi nimittää vapaudeksi

tai rentoutumiseksi. Alkoholi kuljettaa pois arjen kiireistä ja paineista ja tarjoaa tilaa olla toisten kanssa, oma itsensä tai olla vain (ks. luku 2).

Asiaa voidaan tarkastella paitsi juomisen, myös arjen näkökulmasta. Arkielämä määrittyy Suomessa keskeisesti työnteon, itsellisyyden ja omillaan pärjäämisen alueeksi. Nämä ovat tärkeitä suomalaisia arvoja, ja niiden mukaan toimiminen on ollut elinehto karussa pohjoisessa maassa. Samalla ne voivat olla kuormittavia ja tuottaa yksinäisyyden ja erillisyyden kokemuksia, joten niiden vastapainoksi on tarvittu myös yhdessä ja vapaalla olemisen hetkiä. Erilaisista juomistilanteista on Suomessa muodostunut tällaisia. **Alkoholin läsnäolo pieninäkin määrinä merkitsee ja oikeuttaa toiminnan ja kokemuksen hölläämistä arjen suoritus- ja yksilökeskeisestä toiminnasta sekä siirtymistä vapaampiin ja sosiaalisempiin tunnelmiin.**⁹¹ Tämä on tärkeä syy, miksi juominen on Suomessa niin pidettyä.

Vaikka näitä motiiveja toteutetaan eri tavoin erilaisissa tilanteissa ja erilaisten juojien parissa, niin pohjaltaan ne vaikuttavat kaikissa juomistilanteissa ja kaikilla juojilla. **Kukaan ei ryhdy juomaan jou- tuakseen ongelmiin, päätyäkseen alkoholistiksi, aiheuttaakseen haittoja tai ollakseen sivistymätön ja kehittymätön.** Ihmisten juomista pitää aina tarkastella heidän oman toimintansa tasolla ja lähtökohdista.

Toki juomiseen liittyy aina myös ongelmia. Nämä eivät kuitenkaan jakaudu juomisen tyyli- pisteiden mukaan, vaan alkoholisteja on kaikissa kansanryhmissä ja hienoin- kin viini voi johtaa monenlaisiin ongelmiin. Tyypillisimpiä alkoholihaittoja eivät Suomessa edes ole alkoholisten pitkäkestoisesta juomisesta koituvat ongelmat, vaan alkoholiin liittyvät tapaturmat, tappelut tai rattijuopumukset, joista ylivoimainen valtaosa tapahtuu ns. tavallisille ihmisille.⁹² Siksi myös ongelmien ehkäisyssä ja hoidossa rakentavinta on käsitellä niitä ikään kuin juomistoiminnan ei-aiottuina seurauksina, jotka tulee ratkaista

konkreettisina kysymyksinä. Alkoholi-ongelmat eivät ole osoituksia jonkun ihmisen tai ryhmän kehittymättömyydestä tai muuten vääränlaisesta olemuksesta. Tällaisten väitteiden esittämistä alkoholikeskustelun ulkopuolella nimitettäisiin rasismiksi, ja sellaisena sitä tulee pitää myös alkoholikeskustelussa.

Ehkäisevä työ: samaa, mitä juomalla, mutta vielä paremmin

Kun ihmisten juomisen motiivit ja pyrkimykset ymmärretään, saadaan myös ongelmien ja haittojen ehkäisyyn selkeä suunta. On selvää, että alkoholin- käyttö ei ole ainoa tapa kokea hyviä sosiaalisia tunteita, rentoutua tai viihtyä. Suomalaisessa kulttuurissa juominen on vain vuosisatojen mittaan muodostunut näiden kokemusten keskeiseksi välineeksi ja symboliksi. **Niinpä tärkeä alkoholihaittoja ehkäisevä toimintalinja on tarjota ihmisille mahdollisuuksia kokea samoja asioita kuin mitä juomisella tavoitellaan, mutta ilman alkoholin käyttöön vääjäämättä kuuluvia haittoja ja riskejä.**⁹³

En tarkoita tällä ensi sijassa limudiskoja tai muita tyyppisiä juomisen tilanteita, joista alkoholi poistettaisiin, vaan ylipäänsä sosiaalisten valmiuksien sekä erilaisten tunnetaitojen vahvistamista kaikilla elämänalueilla.⁹⁴ Mitä enemmän ihmisillä on keinoja torjua oman arkensa ankaruutta ja yksinäisyyttä, sitä vähemmän sitä on tarpeen tehdä sellaisella juomisella, josta koituu ilon ohella riskejä ja haittoja. Ja vaikka juominen ei tällä keinolla loppuisikaan, vahvat sosiaaliset taidot ja verkostot ovat yksi tärkeimmistä alkoholi- ja muilta sosiaalisilta ja mielenterveysongelmilta suojaavista tekijöistä. Ainakin niin saadaan ehkäistyä juomisen haittoja, ellei itse juomista. Lisäksi samat tekijät suojaavat laajan tutkimusnäytön mukaan muun muassa mielenterveysongelmilta, syrjäytymiseltä ja monilta huono-osaisuuden muodoilta. Sosiaalinen vahvistaminen onkin paitsi alkoholipolitiikassa, myös muussa hyvinvointi- ja yhteiskuntapolitiikassa yksi alikäytetyimmistä resursseista.⁹⁵

ENTÄ JOS MEILLÄ ONKIN ALKOHOLIKULTTUURI?

Toinen suomalaisen alkoholikeskustelun kesto-tema on väite, että meillä ei ole kunnollista tai hyväksyttävää alkoholikulttuuria. Siksi meidän pitää muuttua tai muuttaa itseämme parempana nähtyjen kulttuurien kaltaiseksi voidaksemme olla tyytyväisiä itseemme. **Pidämme omaa kulttuuriperintöämme alkoholiasioissa nolona ja tyhmänä kuin teini-ikäinen omia vanhempiaan**, ja samalla tavalla pyrimme esivanhempiemme juomisesta pikemminkin eroon kuin tekemään tuttavuutta sen kanssa. Keskustelua käydään lähinnä siitä, millä tavoilla sivistykseen päästäisiin mahdollisimman pian, esimerkiksi valistuksella vai alkoholin saatavuutta lisäämällä.

2000-luvun globaalissa maailmassa on onneksi alettu ymmärtää yhä enemmän myös kulttuurista monipuolisuutta ja sen arvoa. Saman arvon soisi myös suomalaiselle alkoholikulttuurille varsinkin, kun väitteille kehittymättömyydestä ja sivistymättömyydestä ei ole empiiristä katetta. **Historiallisten ja kansatieteellisten tutkimusten valossa Suomessa on pitkä ja eloisa alkoholihistoria.** Siihen on sisältynyt muun muassa monipuolista ja omaehtoista säätelyä, ruokajuomisen tapoja sekä rikasta sosiaalista ritualismia esimerkiksi sosiaalisten sopimusten, lahjojen vaihdon ja taloudellisten neuvotteluiden muodossa (ks. luku 1).

Suomalaista alkoholikulttuuria ei ole tehty viiniä juoden kuten Etelä-Euroopan maissa, vaan varsinkin 1600–1800-luvulla etenkin paloviinalla ja jossain määrin oluella. Kaikessa banaaliudessaankin tämä voi olla tärkeä syy, miksi suomalaista juomiskulttuuria ei ole ymmärretty. Koska etenkin viini määrittyi sivistyneistön parissa kaikkein hyväksytyimmäksi alkoholijuomaksi ja viina turmeltuneimmaksi, mitään, mitä viinalla oli tehty, ei olla sen jälkeen voitu pitää arvokkaana.

Tästä huolimatta edes raittiusaate ja kieltolaki eivät kitkeneet kansalaisten omaehtoista alkoholikulttuuria, vaan sen keskeiset piirteet ovat säilyneet läpi 1900-luvun näihin päiviin saakka. Alkoholikulttuu-

rin ytimessä ovat yleisesti ottaen juomisen motiivit, alkoholin käyttötavat sekä juomisen omaehtoinen säätely.⁹⁶ Kuten edellä on todettu, suomalaisessa kulttuurissa alkoholin motiivit ovat liittyneet sosiaalisten kokemusten tavoitteluun sekä vapautumiseen tai rentoutumiseen arjen puristuksista. Puolestaan suomalaiset juomistilanteet voidaan jakaa kolmeen lajityyppiin, joita erottaa selkeimmin etäisyys arjen käyttäytymissäännöistä ja -odotuksista (ks. luku 2). Myös juomisen omaehtoista säätelyä voidaan tarkastella suhteessa arkeen ja sen ylittämiseen sekä ylittämistä sääteleviin tekijöihin.

Lauantaipullo: juomisen omaehtoinen säätely

Kansan parissa alkoholinkäyttö ja humaltuminen eivät ehkä muutamaa 1800-luvun raittiusaateen vuosikymmentä lukuunottamatta ole koskaan olleet niin pahoja ja tuomittavia kuin valtiollisen ja kulttuurisen eliitin mielikuvissa. Syynä on se, että **kansa on ymmärtänyt juomisen hyviä puolia, yhdessäolon ja vapauden motiiveja. Silti kansa ei ole juonut itseään hengiltä, koska se on ymmärtänyt myös alkoholin haittoja.** Haitat on liitetty keskeisesti arjen sujuvuuden vaarantumiseen: työ, terveys ja perhe-elämä eivät saa juomisen takia kärsiä.

Viimeistään 1900-luvun alkuvuosikymmeninä on suomalaiseen kulttuuriin vakiintunut käsitys, että humaltuminen on sallittua ja luallista, jos se ei uhkaa arjen perusarvoja ja ihanteita. Tämä on ns. lauintaipullan idea: jos hoitaa työnsä kunnolla ja pitää huolen perheestään, on oikeutettu myös hyvään humalaan hyvässä seurassa. Tästä kertoo muun muassa vuonna 1946 tehty laaja gallup-tutkimus. Siinä 500 suomalaisen otosjoukolta kysyttiin, mitä he pitivät alkoholin väärinkäyttönä. Vain 23 % vastaajista piti satunnaista humalaa sinänsä paheksuttavana, ja 55 % useinkaan toistuvaa humalaa alkoholin väärinkäyttönä. Kuitenkin lähes kaikki vastaajat pitivät alkoholin väärinkäyttönä perheen laiminlyömistä juomisen takia (95 %), häiriön aiheuttamista humalassa (86 %) sekä alkoholismia (89 %).

Humalajuominen ei siis itsessään ollut kansan mielestä niinkään paheksuttavaa, jos siitä ei koitunut haittaa muille. Kuitenkaan yksilön vastuut ja velvollisuudet eivät saaneet humalan takia tulla laiminlyödyiksi. **Kansa sai omasta mielestään juoda, jos muuten hoiti hommansa.**⁹⁷

Tämä on selkeä ja toimiva kulttuurinen logiikka: se tarjoaa sekä mahdollisuuden nauttia alkoholin hyvistä puolista vapauden ja yhdessäolon valtakunnassa että turvaa samalla arjen sujuvuutta ja jatkuvuutta viinan vaaroilta. Tämä on myös suomalaisen juomisen omaehtoisen säätelyn perusvoima. Se näkyy yhä paitsi humalajuomisen, myös pienjuomisen säätelyssä. Kuten luvussa 1 todetaan, sekin on vahvasti viikonloppuihin keskittynyttä. Tämä kertoo, että meillä todella on alkoholinkäytön omaehtoista kulttuurista säätelyä. Se on vain laadultaan toisenlaista kuin eurooppalaisissa viinikulttuureissa, joissa alkoholi pyritään viemään mahdollisimman tiiviiksi osaksi arkea, jokapäiväiseksi elintarvikkeeksi. Säätelyn logiikat ovat niin perustavalla tavalla erilaiset, että **suomalainen arjen ja alkoholin koordinaatisto tuskin koskaan saadaan korvattua eurooppalaisella. Onneksi niin ei tarvitsekaan tehdä, jos ymmärrämme ja hyväksymme oman kulttuurimme arvon sekä sen tarjoamat mahdollisuudet.**

Tämä edellyttää kuitenkin, että kasvamme alkoholiasioissa uhmakkaasta teini-ikästä kypsään aikuisuuteen ja tutustumme oman historiamme perintöön sekä ja esi-isiemme alkoholikulttuuriin realistisesti ja sen omista lähtökohdista käsin. Vaatimus koskee sekä niitä, jotka pitävät juomista lähtökohtaisesti vaarallisena ja vältettävänä toimintana että niitä, jotka pyrkivät esiintymään juomisen vapauttajina. Jälkimmäisetkään eivät yleensä ymmärrä perinteisen alkoholikulttuurin arvoja, koska he oikeuttavat agendaansa esiintymällä nimenomaan perinteisen juomisen uudistajana ja ongelmien poistajana. Itse ongelman, suomalaisen (humala)juomisen historiallisen kehittymättömyyden, hekin ottavat itsestäänselvänä lähtökohtana.

MAKSIMOI HYÖDYT, MINIMOI HAITAT, MUTTA ÄLÄ KIELLÄ KUMPAAKAAN

Juomisen kulttuurinen ja omaehtoinen säätely ei tarkoita, etteikö alkoholista koituisi ongelmia ja olisi aina koitunut. Juuri siksi säätelyä tarvitaan ja on aina tarvittu.

Alkoholi on Suomessa ambivalentti, kaksiarvoinen aine.⁹⁸ Se on yhtä aikaa hyvä ja paha, enkeli ja paholainen. Se voi nostaa ihmiset mitä suurimpiin korkeuksiin ja samalla tuhota heidät ja heidän läheisensä. Jos alkoholi olisi pelkästään paha, kukaan ei koskaan olisi käyttänyt sitä. Mutta jos se olisi pelkästään hyvä, siitä ei myöskään koituisi mitään ongelmia.

Alkoholin kaksiarvoisuuden ymmärtäminen ja tasapainon löytäminen eri puolten välille on myös eräs suomalaisen alkoholikeskustelun heikoista lenkeistä. Keskustelu on ryhmittynyt juomisen hyötyjä ja haittoja korostaviin leireihin, jotka puhuvat toistensa ohi.

On naiivia ja vastuutonta väittää, etteikö alkoholista koituisi monenlaista haittaa paitsi terminaalivaiheen alkoholisteille, myös ihan tavallisille ihmisille. Siksi alkoholin säätelyyn tarvitaan paitsi kulttuurista säätelyä, myös toimivaa säätelypolitiikkaa aivan kuten liikenteessä tai työelämässä on erilaisia turvallisuusmääräyksiä. Tuskin kukaan väittää, että esimerkiksi nopeusrajoitusten tai turvaistuinten poistaminen autoliikenteestä parantaisi suomalaista liikennekulttuuria. Alkoholikeskusteluissa samaa on väitetty vuosikymmeniä.

Yhtä epäuskottavaa on väittää, että ihmiset ajaisivat autolla vain joutuakseen onnettomuuksiin ja muihin ongelmiin. Sama pätee juomiseen: kukaan ei juo tai opettele juomaan ongelmien ja onnettomuuksien takia. Silti niin liikenteessä kuin juotaessa syntyy paljon tuhoisaa ja pahaa jälkeä. Niin ikään alkoholihaittoja ja liikenneonnettomuuksia tapahtuu kaikkien kansanosien ja yhteiskuntaluokkien parissa. Kaikkein eniten niitä tapahtuu ns. tavallisten ihmisten parissa, koska heitä on yhteiskunnassa ylivoimaisesti eniten.

Järkevän alkoholipolitiikan tehtävä on maksimoida juomisen hyödyt ja minimoida haitat. Tämän toteuttaminen edellyttää yhtäältä juomisen erilaisten hyötyjen ja ilojen ymmärtämistä sekä keinoja tukea niitä. Toisaalta se edellyttää myös juomisen haittojen realistista tuntemista sekä ennen kaikkea haittojen ehkäisy- ja hoitokeinojen tuntemista. Näitä on lukuisia: sosiaalisia, kulttuurisia, poliittisia, yksilöllisiä, valistukseen liittyviä, hoitojärjestelmään liittyviä ja vielä muitakin. Näitä kaikkia tarvitaan eikä kiistely siitä, mitkä keinot ovat oikeita ja mitkä vääriä, johda haittojen vähenemiseen. **Kaikki keinot ovat oikein käytettyinä oikeita ja huonosti käytettyinä hyödyttömiä tai jopa haitallisia – myös saatavuuden säätelyyn liittyvät.**

TILANNETAJUA MYÖS KESKUSTELUUN

Hyvä tilannetaju on 2000-luvun Suomessa yksi tärkeimpiä ja arvostetuimpia sosiaalisia taitoja. Tämä pätee myös juomiseen. Suomalaisten juomista säätelevät vahvimmin juomistilanteet sekä niihin kiinnittyvät toimintaodotukset myös juomisen suhteen (ks. luku 2).

Ylipäänsä nyky-yhteiskunnissa sosiaalinen toiminta koordinoituu yhä enemmän tilanteiden mukaan. Sosiaalinen asema, sukupuoli tai ikä määrittelevät yhä vähemmän sitä, mitä ihmiset voivat tai saavat tehdä. Valinnanvapaus ja mahdollisuudet kasvavat ja yksilöllisyys lisääntyy. Jotta sosiaalinen toiminta ei ajautuisi kaaokseen tai välinpitämättömyyteen, tarvitaan yhteistoimintaan kuitenkin jonkinlaisia koordinaatteja. Nämä kiinnittyvät yhä enemmän sosiaalisiin tilanteisiin sekä niiden usein kirjoittamattomiin sääntöihin ja odotuksiin.

Tämä on asia, joka suomalaisessa alkoholikeskustelussa ei juurikaan näy. Alkoholista ja juomatavoista puhutaan yhä kuvitellun yhdenmukaisina kokonaisuuksina, jotka kiinnitetään joko kokonaisuun kulttuuripiireihin (suomalainen tai eurooppalainen) tai ihmisryhmiin (sivistyneet, suurkuluttajat, nuoret jne.). Tämä on neljäs suomalaisen alkoholikeskustelun

ongelma. Se estää näkemästä juomisen tosiasiallisen logiikan ja variaation sekä näihin liittyvät monet ulottuvuudet juomisen motiivien, säätelyn, hyötyjen ja haittojen osalta.

Useimmat suomalaiset käyttävät alkoholia monin eri tavoin tilanteen mukaan, ja juomisen joustavuus on myös juojien itsensä parissa arvostettu asia. Tästä syystä liian kokonaisvaltainen näkemys juomisesta tai juomiskulttuureista sivuuttaa helposti myös itse juojat sekä heidän toimintansa ja valintansa.

Tämä voi ilmetä paitsi älyllisesti kapea-alaisena, myös moraalisisessa mielessä epäkunnioittavana. Joistain yksilöistä, ryhmistä tai kulttuureista nähdään helposti vain sivistynyt siemailu ja toisista kovempi kannäminen, vaikka kaikki harrastaisivat useampia juomatapoja. Silloin kyse ei ole juojien, vaan katsojan omista ominaisuuksista, jotka kuitenkin helposti määrittyvät juojien ominaisuuksiksi.

MITÄ HYÖTYÄ UUSISTA NÄKÖKULMISTA ON?

Reaalipolitiikan näkökulmasta uusien näkökulmien ja argumenttien omaksuminen alkoholi-keskusteluun voi olla haasteellista. Se edellyttää luopumista valmiista ja helpoista poliittisista asetelmista sekä niiden tuomista ystäväistä ja viholliskuvista. Vanhat stereotyyppiat ovat helppo lypsylehmä, ja **tuskin millään poliittisen elämän alueilla ihmisten tunteisiin ja mielikuviin voi vaikuttaa yhtä paljon yhtä kevyillä argumenteilla kuin alkoholipolitiikassa.** Pidemmällä tähtäimellä uusilla näkökulmilla voidaan kuitenkin saavuttaa myös poliittisia voittoja. Sen lisäksi, että totuus ja moniarvoisuus ovat moraalisisessa mielessä oikein, niiden mukaan eläminen voi tuottaa hyötyjä.

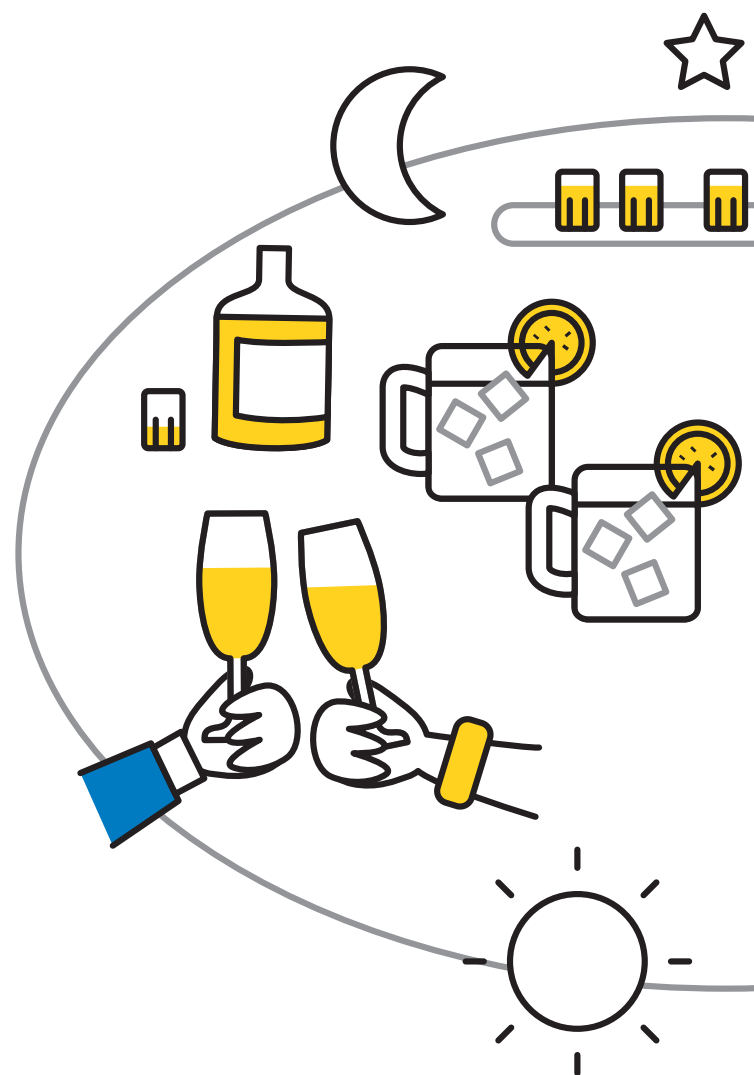
Jääkiekkotermein sanottuna suomalainen alkoholi-puhe on jättänyt suuren osan kentästä täysin tyhjäksi. **Keskustelu nujuaa yhdessä kaukalon nurkassa vuosikymmenestä toiseen eikä siinä huomata, että toisilla laidoilla on vapaata jäätä vaikka kuinka paljon. Maali on aivan avoin, jos sitä lähestyy toisesta suunnasta.**

Maalia voidaan ajatella kansalaismielipiteen muokkaamisena tai saamisena omalle puolelle. Silloin on selvää, että **kansalaisten sympatian ja luottamuksen saa se osapuoli, joka parhaimmin kykenee tunnistamaan ja tunnustamaan ihmisten alkoholinkäytön eri puolet, antamaan niille asiaankuuluvan arvon sekä välineitä sen omaehtoiseen muuttamiseen.** Joka ei tunne, ymmärrä tai hyväksy ihmisten alkoholinkäytön positiivisia syitä ja seurauksia, ei saa tukijoita. Joka ei ymmärrä alkoholinkäytön haittoja tai pyrkii rajamaan ne jonkin marginaaliryhmän ongelmaksi, ei herätä luottamusta eikä vaikuta järin viisaalta. Joka väheksyy tai pilkkaa joitain juomatapoja tai ihmisryhmiä, ei saa arvostusta kuin korkeintaan samoin uskovien parissa. Mutta se, joka antaa ihmisille välineitä toimia ja ymmärtää itse itseään paremmin niin hyvässä kuin pahassa, tulee palkituksi tuella, luottamuksella ja kunnioituksella. Poliitiikka ylipäänsä on tässä suhteessa pedagogisoitumassa: ihmiset eivät halua valmiita ratkaisuja, vaan välineitä tehdä itse parempia ratkaisuja. Se ei automaattisesti tarkoita edes suurempaa valinnanvapautta toimintamahdollisuuksien osalta, vaan parempia valmiuksia toimia kulloisissakin puitteissa.⁹⁹

Maali voi olla myös alkoholikeskustelun agendan asettaminen sekä sen tuoma asema. Usein keskustelut voittaa se osapuoli, joka ne aloittaa ja joiden avauksiin toiset reagoivat. Varmimmin keskustelut voittaa se osapuoli, joka on itse asian suhteen oikeassa. Jos joku toimija onnistuu yhdistämään nämä, sen asema on todella vahva. Siksi agendan asettaminen ei tarkoita pelkkää aggressiivista huutelua tai omasta mielestään oikeassa olemista ilman tieteellistä näyttöä, koska se synnyttää ennen pitkää vastaliikkeen, joka asettaa uuden tai kilpailevan agendan. Siksi **keskustelun todellinen johtaminen edellyttää agendaa, josta keskustelun keskeiset osapuolet voivat olla riittävän samaa mieltä ja joka kunnioittaa eri osapuolten lähtökohtia ja päämääriä.** Tässä raportissa on esitetty useita lähtökohtia tällaisen agendan muodostamiselle.

Pieniin päivänpoliittisiin voittoihin alkoholipoliittisessa asemasodassa kuten alkoholin saatavuuspolitiikan tai mainonnan rajoitusten löysäämiseen tai

kiristämiseen raportissa esitettyjä uusia näkökulmia ei ehkä kannata tuhlaata. Silkan taktikoinnin osalta on huomattavasti ekonomisempaa pysyä vanhoissa ja turvallisissa asemissa. Uusissa näkökulmissa on kyse suuremmista voitoista: kuka saa asettaa alkoholikeskustelun agendan ja lähtöoletukset seuraavaksi sadaksi vuodeksi, ja kuka kykenee antamaan kansalaisille parhaat valmiudet kehittää kulttuuriaan itse. Tämä voi ottaa aikansa, sillä vanhat asetelmat ovat sitkeitä ja niistä poisoppiminen voi kestää pitkään. Lopputulos voi kuitenkin olla vaivan arvoinen. Eniten muutoksesa voittaa suomalainen alkoholikulttuuri ja kaikki sen piirissä olevat kansalaiset. Siksi pelissä mitataan myös se, kuka haluaa todella palvella ihmisiä ja yhteiskuntaa eikä vain omaa alkoholipoliittista etuaan.

VIITTEET

1. Häikiö 2007, 160–164; Sulkunen 2000
2. Apo 2001, 388.
3. Peltonen 1997 ja 2002; Häikiö 2007 160–164
4. Sillanpää 2002, 91–93
5. Aineistosta ja sen kokoamisesta ks. Maunu 2014c
6. Österberg & P. Mäkelä 2010
7. Österberg & P. Mäkelä 2010
8. Österberg & P. Mäkelä 2010
9. Apo 2001 387–388
10. Pöysä ym. 1982
11. J. Mäkelä 2016
12. Härkönen ym. 2013
13. Apo 2001, 96
14. Härkönen ym. 2013
15. Ks. myös Maunu & Simonen 2010
16. Sillanpää 2002
17. Maunu 2014c, 174–175
18. Sulkunen ym. 1985
19. Maunu 2014c; ks. myös Törrönen & Maunu 2004 ja 2005
20. P. Mäkelä & Maunu 2016
21. Apo 2001, 46–47
22. Häikiö 2007, 163
23. THL
24. Päihdetilastollinen vuosikirja 2015
25. Esim. Maunu 2014c, 28–34
26. Sillanpää 2002, 180–241
27. Österberg & P. Mäkelä 2010
28. Hallberg & Österberg 2014
29. Apo 2001, 46
30. Pöysä ym. 1982, 100–101
31. H. Kuusi 2004
32. Sillanpää 2001, 188
33. J. Mäkelä 2016; Törrönen 2016
34. J. Mäkelä 2016
35. Apo 2001
36. Häikiö 2007, 55 ja 201
37. Valvira
38. Pöysä ym. 1982, 98–102 ja 155–156
39. Apo 2001, 50–80; Vuorela 1975, 631–638
40. Vilkuna 2015; Maunu 2016b
41. Peltonen 1988; Apo 2001, 134
42. Apo 2001
43. J. Mäkelä 2016
44. Alasuutari 1996, 203
45. Apo 2001, 389–390
46. Maunu 2014c
47. P. Mäkelä & Maunu 2016
48. Lintonen ym. 2015
49. Härkönen & P. Mäkelä 2011
50. P. Mäkelä 2010
51. Härkönen & Törrönen 2016
52. Maunu 2014c
53. Toisenlainen, hieman yksityiskohtaisempi juomisen lajityyppien erottelu on esitetty Törrönen & Maunu 2005
54. Karnevaalin käsitteestä ks. Bahtin 2002, transgressiosta esim. Apo 2001, 129
55. Törrönen 2016
56. Aineistosta tarkemmin Maunu 2014c, 201–205. Muita analyyseja aineistosta ovat mm. Törrönen & Maunu 2006 ja 2007 sekä Törrönen 2005. Aineisto on toistakymmentä vuotta vanha, mutta juomatavat muuttuvat hitaasti eikä näe juomisen lajityyppien osalta oleellisia muutoksia tapahtuneen aineiston keräämisen jälkeen.
57. Tutkimuksesta Härkönen & Törrönen 2016
58. Törrönen & Maunu 2005, 505–506
59. Nurmela 2015
60. Maunu 2012, 115–116
61. Maunu 2014c
62. Maunu 2014c
63. Maunu 2014c; Kortteinen & Elovainio 2003
64. Maunu 2012, 101–119
65. Maunu 2014c, 105–108; Törrönen & Maunu 2009, 47–48
66. Maunu 2014c, 105–108; Törrönen & Maunu 2005
67. Bahtin 2002
68. Esim. Maunu 2014a
69. Bahtin 2002, 35–50
70. MacAndrew & Edgerton 1969
71. Pöysä ym. 1982, 98–99
72. Apo 2001, 161
73. Peltonen 1997, 114–116; Partanen 1992, 248–250
74. Härkönen & Törrönen 2016
75. Tigerstedt & Törrönen 2005
76. Maunu 2016b
77. Ks. Maunu 2013
78. Maunu 2014b ja 2012
79. Peltonen 1997, 116; Törrönen 2016
80. Peltonen 1997
81. Siikala 2013
82. K. Mäkelä 1999, 219–220
83. Taylor 1989
84. Peltonen 2002
85. Peltonen 1997, 97
86. Hentilä ym. 2006, 225
87. Paakkanen 1991, 40
88. www.tolkukateen.fi
89. Törrönen 1999
90. Sulkunen ym. 1985, 253
91. Maunu 2014b; Törrönen & Maunu 2009
92. Esim. Karlsson ym. 2013, 28–30
93. Maunu 2014b
94. Käytännöllinen oppikirja tähän ks. Selin ym. 2015
95. Maunu 2014a
96. Ks. Tigerstedt & Törrönen 2005
97. P. Kuusi 1948, 80; Peltonen 1997, 113–114
98. Esim. Maunu 2013
99. Sulkunen 2009; Maunu 2016a, 40–50

LÄHTEET

Alasuutari, Pertti (1996): Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994. Tampere: Vastapaino.

Apo, Satu (2001): Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin. Helsinki: SKS.

Bahtin, Mihail (2002): Francois Rabelais – keskiajan ja renessanssin nauru. Helsinki: Like.

Hallberg, Johanna & Österberg, Esa (2014): Information on the nordic alcohol market 2014. Helsinki: Alko ja THL.

Häikiö, Martti (2007): Alkon historia. Valtion alkoholiliike kieltoain kumoamisesta Euroopan unionin kilpailupolitiikkaan 1932–2006. Helsinki: Otava.

Härkönen, Janne & Mäkelä, Pia (2011): Age, Period and Cohort Analysis of Light and Binge Drinking in Finland, 1968–2008. *Alcohol and Alcoholism* 46(3): 349–356.

Härkönen, Janne, Törrönen, Jukka, Mustonen, Heli & Mäkelä, Pia (2013): Changes in Finnish drinking occasions between 1976 and 2008 – The waxing and waning of drinking contexts. *Addiction Research & Theory*, 21(4): 318–328.

Karlsson, Thomas, Kotovirta, Elina, Tigerstedt, Christoffer & Warpenius, Katariina Warpenius (toim.) (2013): Alkoholi Suomessa. Kulutus, haitat ja politiikkatoimet. Helsinki: THL.

Katainen, Anu & Rolando, Sara (2015): Adolescents' understandings of binge drinking in Southern and Northern European contexts – cultural variations of 'controlled loss of control'. *Journal of Youth Studies* 18 (2): 151–166.

Kortteinen, Matti & Elovainio, Marko (2003): Sivistyneesti humalassa – suomalainen viinapää vuonna 2000. *Yhteiskuntapolitiikka* 68(2): 121–130.

- Kuusi, Hanna (2004): Viinistä vapautta. Alkoholi, hallinta ja identiteetti 1960-luvun Suomessa. Helsinki: SKS.
- Kuusi, Pekka (1948): Suomen viinapulma gallup-tutkimuksen valossa. Helsinki: Otava.
- Lintonen, Tomi, Mäkelä, Pia, Härkönen, Janne & Raitasalo, Kirsimarja (2015): Tulevat sukupolvet eivät ole raitistumassa. *Yhteiskuntapolitiikka* 80(1): 46–53.
- MacAndrew, Craig, & Edgerton, Robert B. (1969): *Drunken comportment: A social explanation*. Chicago: Aldine.
- Maunu, Antti (2012): Ryyppäämällä ryhmäksi. Ehkäisevän päihdetyön karttalehtiä nuorten ja nuorten aikuisten juomiskulttuureihin. Helsinki: Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry.
- Maunu, Antti (2013): Hauskuus ja tylsyys, turva ja vaara. Nuorten juomisen ja arjen ambivalenssit. *Yhteiskuntapolitiikka* 78(3): 272–285.
- Maunu, Antti (2014a): Kuinka terveyttä tehdään? Sosioekonomiset terveyserot ja ammatilliset oppilaitokset niiden kaventajina. Helsinki: Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry.
- Maunu, Antti (2014b): Päihteet, tunteet ja sosiaalisuus. Näkyvän päihteidenkäytön näkymättömät syyt. *Janus* 22(2): 109–121.
- Maunu, Antti (2014c): Yöllä yhdessä. Yökerhot, biletyt ja suomalainen sosiaalisuus. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Maunu, Antti (2016a): Yhteisöjen aika. Ryhmäilmiö-malli ja sosiaalipedagogiikka ammatillisissa oppilaitoksissa. Helsinki: Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry.
- Maunu, Antti (2016b): Humalan kulttuurinen paikka Suomessa. Monografian käsikirjoitus, julkaisematon.
- Maunu, Antti & Simonen, Jenni (2010): Miksi Suomi juo? Nuoret, humala ja sosiaalisuus. Teoksessa Mäkelä, Pia ym. (toim.): *Suomi juo. Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008*. Helsinki: THL.
- Mäkelä, Johanna (2016): Haastattelut 28.1. ja 18.2.2016. Haastattelijana Antti Maunu.
- Mäkelä, Klaus (1999): *Valtio, väkijuomat ja kulttuuri. Kirjoituksia Suomesta ja sosiologiasta*. Helsinki: Gaudamus.
- Mäkelä, Pia (2010): Miten sosioekonominen asema vaikuttaa juomiseen? Teoksessa Mäkelä, Pia ym. (toim.): *Suomi juo. Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008*. Helsinki: THL.
- Mäkelä Pia & Maunu Antti (2016): Come on, have a drink – the prevalence and cultural logic of social pressure to drink more. *Drugs, Education, Prevention & Policy* 23(4): 312-321.
- Nurmela, Sakari (2015): Alkoholinkäyttöön liittyviä mielipiteitä. Helsinki: TNS-Gallup. Verkossa: http://ehyt.emedia.fi/easydata/customers/ehyt/files/aineistopankki_paihdepaiv/tns_gallupin_kohtuuskyselyn_yhteenveto.pdf
- Jussila, Osmo, Hentilä, Seppo & Nevakivi, Jukka (2006): *Suomen poliittinen historia 1809–2006*. Helsinki: WSOY.
- Paakkanen, Pirjo (1991): *Juoppouden luokkakartta. Keskiluokkaisten ravintola-asiakkaiden alkoholinkäyttöä koskevat luokitukset*. Helsinki: Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos.
- Partanen, Juha (1992): *Sociability and Intoxication. Alcohol and Drinking in Kenya, Africa, and the Modern World*. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö.
- Peltonen, Matti (1988): Oluella ystäviä, viinalla veljiä. Teoksessa Peltonen, Matti: *Viinapästä kolerakauhuun. Kirjoituksia sosiaalhistoriasta*. Helsinki: Hanki ja jää.

Peltonen, Matti (1997): Kerta kiellon päälle. Suomalainen kieltolakimentaliteetti vuoden 1733 juopumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1933. Helsinki: Hanki ja jää.

Peltonen, Matti (2002): Remua ja ryhtiä. Alkoholiot ja tapakasvatus 1950-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Pöysä, Toivo, Rannikko Götha & Rannikko, Reima (1982): Pontikka. Viisi vuosisataa suomalaista paloviinaperinnettä. Helsinki: Otava.

Selin, Anni, Maunu, Antti, Kannussaari, Kim & Heinonen, Laura (toim.) (2015): Ryhmäilmiö. Ryhmän ohjaajan käsikirja. Helsinki: Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry.

Siikala, Anna-Leena (2013): Itämerensuomalaisten mytologia. Helsinki: SKS.

Sillanpää, Merja (2002): Säännöstelty huvi. Suomalainen ravintola 1900-luvulla. Helsinki: SKS.

Sulkunen, Pekka (2009): Saturated Society. Regulating Risk and Lifestyle in a Consumer Culture. London: Sage.

Sulkunen, Pekka, Alasuutari, Pertti, Nätkin, Ritva & Kinnunen, Merja (1985): Lähiöravintola. Helsinki: Otava.

Sulkunen, Pekka, Sutton, Caroline, Tigerstedt, Christoffer & Warpenius, Katariina (2000): Broken Spirits. Power and Ideas in Nordic Alcohol Control. Helsinki: NAD.

Taylor, Charles (1989): Sources of the Self. The Making of Modern Identity. Cambridge: Cambridge University Press.

Tigerstedt, Christoffer & Törrönen, Jukka (2005): Muuttuvatko suomalaisten juomatavat? Kulttuurisen lähestymistavan jäljillä. Sosiologia 42(1): 35–49.

Törrönen, Jukka (1999): Juomisen vapaus ja vastuu: sosioemioottinen analyysi alkoholipoliittisesta liberalismista maallikkoajattelussa. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Törrönen, Jukka (2005): Nuorten aikuisten humalakokemukset. Analyysi juomatapojen dynamiikasta ravintola- ja juomispäiväkirjoissa. Yhteiskuntapolitiikka 70(5): 488–506.

Törrönen, Jukka (2016): Haastattelu 10.2.2016. Haastattelijana Antti Maunu.

Törrönen, Jukka & Härkönen, Janne (2016): Juomisen ritualistiset ja yksilölliset motiivit ja niiden yhteys humalaan 2000-luvun Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 81(2): 161–173.

Törrönen, Jukka & Maunu, Antti (2004): Ravintola, sosiaalisuus ja kulttuuriset eronteot. Sosiologia 41(4): 322–336.

Törrönen, Jukka & Maunu, Antti (2005): Kevyet irtiotot ja raskas sosiaalisuus. Alkoholi nuorten aikuisten ravintolailtaa kuvaavissa kertomuksissa. Yhteiskuntapolitiikka 70(3): 266–282.

Törrönen, Jukka & Maunu, Antti (2006): Pihvin pariin punaviini, raju ryyppäys risteilyllä. Juomistilanteiden lajityypit ja sukupuolisidonnainen säätely päiväkirjoissa. Yhteiskuntapolitiikka 71(5): 499–514.

Törrönen, Jukka & Maunu, Antti (2007): Nuorten aikuisten oman juomisen pohdinta, harkinta ja säätely. Teoksessa Tigerstedt, Christoffer (toim.): Nuoret ja alkoholi. Helsinki: Alkoholi- ja huumetutkijain seura & Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto.

Törrönen, Jukka & Maunu, Antti (2009): Sosiaaliset emootiot juomisen säätelyssä. Analyysi nuorten aikuisten juomispäiväkirjoista. Sosiologia 46(1): 35–50.

Vilkuna, Kustaa (2015): Juomareiden valtakunta.
Suomalaisten känni ja kulttuuri. Helsinki: Teos.

Vuorela, Toivo (1975): Suomalainen kansankulttuuri.
Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.

Österberg, Esa & Mäkelä, Pia (2010): Kuinka
suomalaiset juovat viiniä? Teoksessa Mäkelä, Pia ym.
(toim.): Suomi juo. Suomalaisten alkoholinkäyttö ja
sen muutokset 1968–2008. Helsinki: THL.

HUMALAN TÄLLÄ PUOLELLA

Alkoholikeskustelun uudet suunnat

Suomalaista juomatapaa pidetään usein humalahakuisena ja kehittymättömänä. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan suomalaista alkoholikulttuuria ja sen historiaa laajan kirjallisuuskatsauksen, asiantuntijahaastatteluiden sekä osin aiemmin analysoimattomien aineistojen pohjalta.

Tutkimus osoittaa, että Suomessa on vuosittainen, rikas oma juomakulttuuri, johon kuuluu myös juomisen itsesääätelyä sekä muunlaista kuin humalahakuista juomista. Tutkimus antaa välineitä rakentavampaan alkoholikeskusteluun sekä politiikkaan, jossa huomioidaan myös juomisen kulttuurisia ulottuvuuksia.